

Dulliau rhyngwladol o drin heneiddio a gostyngiadau yn y boblogaeth

Eleanor MacKillop, Amanda Hill-Dixon, Cate Hopkins a Charlotte Morgan

Rhagfyr 2023

Ein Cenhadaeth

Mae Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru yn helpu i wella'r broses o lunio polisïau a gwasanaethau cyhoeddus drwy gefnogi gweinidogion ac arweinwyr gwasanaethau cyhoeddus i gael gafael ar dystiolaeth annibynnol drylwyr am yr hyn sy'n gweithio, a'i roi ar waith. Mae'n gweithio mewn partneriaeth ag ymchwilwyr ac arbenigwyr polisi blaenllaw i gyfuno a defnyddio tystiolaeth sy'n bodoli eisoes a nodi bylchau lle mae angen llunio gwybodaeth newydd.

Mae'r Ganolfan yn annibynnol ar y llywodraeth ond mae'n gweithio'n agos gyda llunwyr polisïau ac ymarferwyr i ddatblygu syniadau newydd ynghylch sut i fynd i'r afael â heriau strategol ym meysydd iechyd a gofal cymdeithasol, addysg, tai, yr economi a chyfrifoldebau datganoledig eraill. Mae'n gwneud y canlynol:

- Cefnogi Gweinidogion Llywodraeth Cymru i nodi, cyrchu a defnyddio tystiolaeth awdurdodol ac arbenigedd annibynnol a all helpu i lywio a gwella polisïau;
- Gweithio gyda gwasanaethau cyhoeddus i gyrchu, llunio, gwerthuso a defnyddio tystiolaeth ynghylch yr hyn sy'n gweithio i fynd i'r afael â'r prif heriau economaidd a chymdeithasol;
- Tynnu ar ei gwaith gyda Gweinidogion a gwasanaethau cyhoeddus i wella dealltwriaeth o'r modd y gall tystiolaeth lywio a gwella'r broses o lunio polisïau a gwasanaethau cyhoeddus a chyfrannu at ddamcaniaethau ynghylch llunio a chyflwyno polisïau.

Drwy secondiadau, lleoliadau PhD a'i rhaglen Prentisiaethau Ymchwil, mae'r Ganolfan hefyd yn helpu i feithrin gallu ymysg ymchwilwyr i gymryd rhan mewn ymchwil sy'n berthnasol i bolisïau sy'n cael effaith.

Am ragor o wybodaeth, ewch i'n gwefan yn www.wcpp.org.uk

Cyllidwyr Craidd

Sefydlwyd Prifysgol Caerdydd yn 1883. Wedi'i lleoli mewn prifddinas ffyniannus, mae'n brifysgol uchelgeisiol ac arloesol sy'n benderfynol o feithrin cydberthnasau rhyngwladol cryf gan ddangos ei hymrwymiad i Gymru.

Mae'r Cyngor Ymchwil Economaidd a Chymdeithasol (ESRC) yn rhan o Ymchwil ac Arloesi yn y DU, sefydliad newydd sy'n dwyn ynghyd saith cyngor ymchwil y DU, Innovate UK a Research England i fanteisio i'r eithaf ar gyfraniad pob cyngor a chreu'r amgylchedd gorau i ymchwil ac arloesedd ffynnu.

Llywodraeth Cymru yw llywodraeth ddatganoledig Cymru, sy'n gyfrifol am feysydd allweddol bywyd cyhoeddus, gan gynnwys iechyd, addysg, llywodraeth leol, a'r amgylchedd.

Cynnwys

Crynodeb	4
Cyflwyniad	6
Adran 1: Ffrwythlondeb	13
Prif Negeseuon	14
Cyflwyniad	15
Ymyriadau economaidd-gymdeithasol	17
Ymyriadau meddygol ac iechyd	21
Cymysgedd polisi ar gyfer hybu ffrwythlondeb	25
Adran 2: Cadw pobl	29
Prif Negeseuon	30
Cyflwyniad	31
Graddedigion	32
Cadw pobl mewn ardaloedd gwledig	37
Adran 3: Denu pobl	45
Prif Negeseuon	46
Cyflwyniad	47
Prosiectau ailboblogi	48
Fisâu	51
Rhaglenni atyniad	53
Casgliad	58
Cyfeirnodau	62
Atodiadau	66

Crynodeb

- » Mae'r adroddiad hwn yn archwilio effeithiolrwydd ymatebion polisi rhyngwladol i heneiddio a dirywiad y boblogaeth. Mae llawer o yrwyr newidiadau poblogaeth. Mae'r adroddiad hwn yn canolbwyntio ar ffrwythlondeb, cadw pobl a denu pobl.
- » Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol yn rhagamcanu y bydd tua 77,000 yn fwy o farwolaethau na genedigaethau yng Nghymru rhwng canol 2020 a chanol 2030. Bydd bron holl dwf ym mhoblogaeth Cymru ymhlith y rhai dros 65 oed; rhagwelir y bydd nifer y rhai dan 18 oed yng Nghymru yn dechrau gostwng o ganol y 2020au. Mae poblogaeth sy'n heneiddio a dirywio yn cyflwyno amrywiaeth o heriau a chyfleoedd i Gymru.
- » Y pryderon penodol sy'n sail i'r ymchwil hwn yw'r risgiau ariannol ac economaidd. Gellid cydbwysu hyn â nodau polisi a llesiant ehangach.
- » Mae tystiolaeth gref i awgrymu bod polisïau o blaid teulu, megis gofal plant mwy hael ac absenoldeb rhiant, yn gysylltiedig â mwy o ffrwythlondeb. Mae lle sylweddol yng Nghymru a'r DU i ehangu gofal plant ac absenoldeb rhiant â thâl.
- » Mae rhywfaint o le yng Nghymru i wella mynediad at dechnoleg atgenhedlu â chymorth, a gallai hyn fod yn gost-effeithiol dros amser. Gellid hefyd ystyried ffactorau amgylcheddol tymor hwy, megis llygredd aer a 'chemegau am byth', sy'n effeithio ar ffrwythlondeb.

- » Mae llai o dystiolaeth gref ar gyfer polisïau sy'n targedu cadw a denu pobl. Mae amrywiaeth o ffactorau yn pennu cadw'r boblogaeth a mewnfudo, gan gynnwys gwaith, addysg a hyfforddiant, tai, gwasanaethau cyhoeddus, trafnidiaeth a chysylltedd. Cyfleoedd gwaith yw'r ffactor pwysicaf i bobl o oedran gweithio. Yn gyffredinol, mae llai o dystiolaeth gadarn yn ymwneud â chadw a mewnfudo; mae angen cynlluniau peilot a gwerthusiadau polisi.
- » Gallai cynlluniau cadw graddedigion ganolbwyntio ar leoliadau gwaith, gan symleiddio prosesau ar gyfer dod i'r wlad ac aros ynddi. Gallai'r cynlluniau gynnwys partneriaid perthnasol eraill.
- » Gallai polisïau i gadw neu ddenu pobl ddefnyddio dull seiliedig ar le, gan adeiladu ar ddealltwriaeth o asedau a heriau lleol. Mae angen dealltwriaeth hefyd o gymhellion y grŵp o bobl y mae ardal yn ceisio eu cadw, neu eu denu.
- » Gall awdurdodau lleol chwarae rhan allweddol wrth ddenu pobl i'w hardaloedd drwy grantiau adleoli a chymhellion eraill, a thrwy roi ffactorau tynnu cryf ar waith fel gwasanaethau cyhoeddus a hamdden.
- » Wrth ddyfeisio cynlluniau ailboblogi, gallai llawer o randdeiliaid lleol fod yn rhan o'r gwaith o benderfynu betha phwy sydd ei angen ar yr ardal leol a'r economi. Mae gwneud y cynlluniau'n hysbys ac yn hawdd i'w llywio a'u defnyddio, a chynnig cymorth priodol, yn gwella'r nifer sy'n eu defnyddio a'u heffeithiolrwydd.

Cyflwyniad

Mae poblogaeth Cymru yn heneiddio ac er bod ei phoblogaeth gyffredinol wedi bod yn cynyddu, mae ei phoblogaeth naturiol sylfaenol (nifer y genedigaethau byw tynnu nifer y marwolaethau) yn gostwng. Rhagwelir y bydd mwy o farwolaethau na genedigaethau yn parhau, gyda chyfanswm o 77,000 yn fwy o farwolaethau na genedigaethau rhwng canol 2020 a chanol 2030 (Llywodraeth Cymru, 2022a). Yn 2022, bu gostyngiad o 3.1% yn nifer y genedigaethau yng Nghymru a Lloegr, sy'n cyfateb i 28,296 o enedigaethau ar gyfer Cymru (SYG, 2023), sef y gyfradd genedigaethau isaf ers dau ddegawd (Financial Times, 2023).

Mae'r twf yn y boblogaeth y mae Cymru wedi'i brofi ers 2011 wedi digwydd oherwydd mudo net cadarnhaol, y rhagwelir y bydd yn gostwng (SYG, 2019). Mae Llywodraeth Cymru felly yn rhagweld y bydd poblogaeth Cymru o oedran gweithio yn dechrau sefydlogi o tua canol y 2020au, gyda gostyngiad cysylltiedig yn nifer y plant a phobl ifanc a chynnydd yn nifer y rhai dros 65 oed (Llywodraeth Cymru, 2022a).

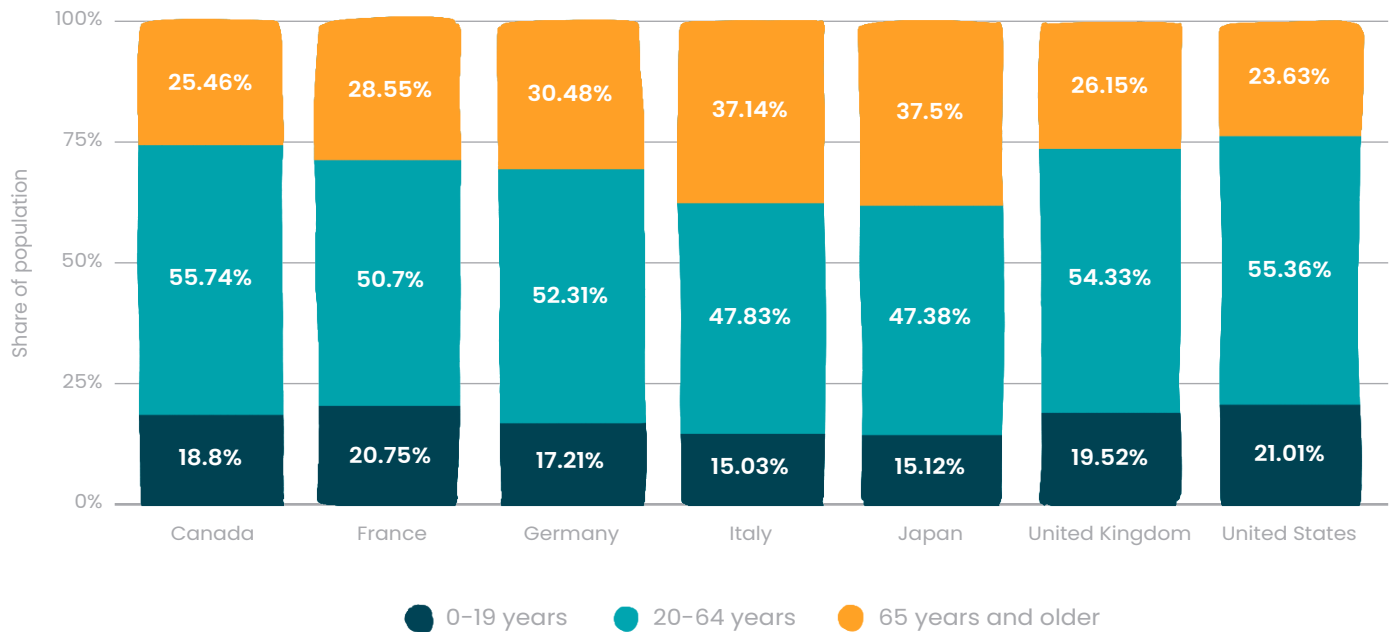
Mae cyfuniad o ffactorau – gan gynnwys pobl sy'n byw i oedrannau hŷn, trosglwyddo'r genhedlaeth ffyniant babanod ar ôl y rhyfel i ymddeoliad, a menywod â llai o blant – yn golygu y bydd nifer y pensiynwyr yn cynyddu o gymharu â'r boblogaeth o oedran gweithio.

Nid yw tueddiadau heneiddio a dirywiad y boblogaeth yn unigryw i Gymru. Disgwylir i ddwy ran o dair o holl wledydd a thiriogaethau Ewrop brofi gostyngiad yn y boblogaeth erbyn 2100. Affrica yw'r unig ranbarth byd y rhagwelir y bydd ganddo dwf cryf yn y boblogaeth am weddill y ganrif hon (Cilluffo a Ruiz, 2019). Mae rhai gwledydd, yn fwyaf enwog Japan, a llawer o ranbarthau Ewropeaidd, eisoes wedi dechrau gweld dirywiad yn y boblogaeth ac wedi dechrau arbrofi gydag ystod o bolisïau i fynd i'r afael â hyn (Clark et al., 2010).

Mae'r arbrofion polisi hyn wedi'u sbarduno gan y gydnabyddiaeth bod gan heneiddio a dirywiad y boblogaeth oblygiadau sylweddol i les economaidd-gymdeithasol gwledydd a rhanbarthau.

O safbwynt polisi, mae heneiddio a dirywiad y boblogaeth yn faterion trawsbynciol gydag effeithiau economaidd, defnydd gwasanaethau cyhoeddus ac effeithiau cymdeithasol lluosog. Ar yr ochr gadarnhaol, roedd disgwyliad oes llawer gwell yn un o fuddugoliaethau mawr y ganrif ddiwethaf, a gallai dirywiad yn y boblogaeth hefyd droi i allyriadau carbon is a manteision amgylcheddol eraill. Mae pobl hŷn yn dod ag ystod eang o ddoniau, asedau a sgiliau, ac mae ymchwil yn dangos eu bod yn llai tebygol o gyflawni troseddau, yn fwy tebygol o ddarparu cymorth ariannol a gofal i'w teuluoedd ehangach, ac yn fwy tebygol o wirfoddoli yn eu cymunedau lleol (Harper, 2022; Llywodraeth Cymru, 2020a).

Mae rhai o'r risgiau a'r heriau a achosir gan boblogaeth sy'n heneiddio a dirywio yn cynnwys cynnydd yn y galw am wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol, y posibilrwydd y bydd prisiau tai yn gostwng a gwasanaethau i bobl iau yn cau oherwydd llai o alw, a'r sylfaen drethu o bosibl yn crebachu, a chyda hynny, arian sydd ar gael i'w fuddsoddi mewn gwasanaethau cyhoeddus. Pensiwn y wladwriaeth yw'r eitem unigol fwyaf o wariant lles yn y DU, a rhagwelir y bydd yn cyfrif am 42% o'r cyfanswm yn 2023–2024 (Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol, 2023). Mae'r ffigur isod yn dangos y rhagwelir y bydd gan bob gwlad G7 gyfran uwch o bobl dros 65 oed na phobl rhwng 0–19 oed erbyn 2050, a rhagwelir y bydd pobl dros 65 a 0–19 oed yn cynnwys 30.48% a 19.52% o drigolion y DU.

Additional information: Worldwide; Canada; France; Germany; Italy; Japan; United Kingdom; United States; 2022

Ffynhonnell: Ystadegau, 2023

Ffigur 1: Rhagolwg o ddsbarthiad oedran trigolion gwledydd G7 yn 2050, fesul gwlad

Y pryderon penodol sy'n sail i'n hymchwil yw'r risgiau ariannol ac economaidd a achosir gan boblogaeth sy'n heneiddio a dirywio. Amlygwyd y rhain mewn adroddiad cynharach gan WCPP, 'Sylfaen Trethi Cymru: Risgiau a Chyfleoedd ar ôl Datganoli Cyllidol. Un risg fawr sydd wedi'i nodi yw'r tebygolrwydd y bydd gweithlu'n crebachu, a'r hyn y gallai ei olygu i faint y sylfaen drethu, cynhyrchiant cyffredinol, ac argaeledd nwyddau a gwasanaethau a'r galw amdanynt. Yn ogystal, bydd mecanwaith Fformiwla Barnett, sy'n pennu maint y grant bloc a gaiff Llywodraeth Cymru gan Drysorlys y DU, yn lleihau bloc grant Cymru os bydd ei phoblogaeth yn lleihau o gymharu â phoblogaeth Lloegr (Ibid.). Mae'r ddau ffactor hyn yn creu risgiau sylweddol i'r refeniw a allai fod ar gael i Lywodraeth Cymru.

Gellid ystyried effeithiau economaidd tebygol heneiddio a dirywio y boblogaeth yng nghyd-destun nodweddion presennol economi Cymru, sydd eisoes yn gwanhau'r sylfaen drethu o gymharu â Lloegr: Mae gan Gymru GDP is y pen na holl ranbarthau eraill y DU (ar wahân i'r Gogledd Ddwyrain), cyfran uwch o weithwyr sgiliau isel, a 75% o'r gweithlu yn gweithio yn y sector gwasanaeth (lle mae awtomeiddio yn gyfyngedig) (Portes, nd).

Mae heneiddio a dirywiad poblogaeth yn ffenomenau ar wahân ond yn aml yn gysylltiedig, gan gyflwyno rhai risgiau a chyfleoedd cyffredin a rhai gwahanol. Wrth i'r gyfradd genedigaethau ostwng, mae nifer y plant a phobl iau yn gostwng o gymharu â nifer y bobl hyn yn y boblogaeth, sy'n creu 'poblogaeth sy'n heneiddio' cyffredinol.

Wrth i'r bobl hŷn hyn farw, mae'r boblogaeth yn dechrau lleihau, oni bai y gellir cynyddu neu liniaru'r gyfradd genedigaethau sy'n gostwng trwy fewnfudo. Yn yr adroddiad hwn, mae rhai o'r polisïau rhyngwladol a archwiliwn yn ymwneud â phoblogaeth sy'n heneiddio, tra bod eraill yn fwy cysylltiedig â dirywiad yn y boblogaeth, a rhai â'r ddau. Yn sail i'r holl bolisïau rydym yn eu hadolygu mae pryder ynghylch sut i hybu maint y boblogaeth a'r gweithlu presennol/y dyfodol, gyda'r nod o ddiogelu a hyd yn oed ehangu sylfaen drethi Cymru a refeniw'r llywodraeth.

Fodd bynnag, fel yr archwiliwn isod, bydd angen i'r nod polisi hwn gael ei gydbwysu, a'i ystyried mewn perthynas ag ystyriaethau polisi ehangach, megis y rhai sydd wedi'u hymgorffori yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2015). Mae hyn yn golygu y dylid ystyried y polisïau rhyngwladol a adolygir yn yr adroddiad hwn o'r safbwynt ehangach hwn, yn ogystal ag o'r safbwynt economaidd.

Cyd-destun y polisi

Nid oes gan Gymru strategaeth boblogaeth gyffredinol a thrawsbynciol, yn wahanol i'r Alban, a gyhoeddodd ei strategaeth gyntaf yn 2021 (Llywodraeth yr Alban, 2021). Fodd bynnag, mae nifer o fentrau polisi yn gysylltiedig â'r materion polisi sy'n sail i'r adroddiad hwn.

Mae 'Ein Strategaeth ar gyfer Cymdeithas sy'n Heneiddio' (2021) Llywodraeth Cymru, yn ymrwymo i nifer o bolisiau i gefnogi gweithwyr hŷn, gan gynnwys ailsgilio gweithwyr hŷn ac annog gweithleoedd oed-gyfeillgar. Wrth i gymdeithas Cymru heneiddio, bydd polisiau i hybu cyflogadwyedd pobl hŷn yn allweddol i liniaru dirywiad y gweithlu.

Mae Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru 2021–2026 yn cynnwys ymrwymiad i ystyried ffyrdd newydd o fynd i'r afael ag unrhyw fylchau ariannu yn y dyfodol, tyfu ein sylfaen drethu ac ystyried goblygiadau ariannu unrhyw argymhellion gan y Comisiwn Cyfansoddiadol (Llywodraeth Cymru, 2021a).

O ran cadw pobl ifanc yng Nghymru, a chefnogi ffrwythlondeb, mae'r 'Cynllun Plant a Phobl Ifanc' yn cyflwyno polisiau a rhaglenni sydd wedi'u cynllunio i wneud Cymru'n "lle gwych i gael eich magu, i fyw ac i weithio", gan gynnwys darparu mwy o ofal plant a ariennir. (Llywodraeth Cymru, 2022b).

Er mai Llywodraeth y DU sy'n gyfrifol am fewnfudo a lloches, mae llawer y gall sector cyhoeddus Cymru ei wneud o hyd i integreiddio'r rhai sy'n mudo i Gymru yn llwyddiannus. Mae'r 'Cenedl Noddfa – Cynllun Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches' (Llywodraeth Cymru, 2019) yn cynnwys ystod o gamau gweithredu ar gyfer sicrhau bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru yn cael eu cefnogi i ailadeiladu eu bywydau a gwneud cyfraniad llawn i gymdeithas Cymru.

Er enghraifft, gallai ffoaduriaid o Wcráin a Hong Kong gyflwyno cyfleoedd i Gymru dyfu ei phoblogaeth. Mae dogfen gysylltiedig arall, 'Strategaeth Ryngwladol Cymru', yn ceisio denu myfyrwyr rhyngwladol i astudio yng Nghymru (Llywodraeth Cymru, 2020b).

Mae meysydd polisi allweddol eraill sy'n debygol o effeithio ar weithgarwch economaidd a maint y boblogaeth, ac sydd wedi'u datganoli i Lywodraeth Cymru, yn cynnwys iechyd, addysg a hyfforddiant, a thai. Gall cymwyseddau datganoledig eraill, megis diwylliant, yr amgylchedd, priffyrdd a thrafnidiaeth, llywodraeth leol, lles cymdeithasol a thwristiaeth, i gyd hefyd chwarae rhan mewn cadw a denu pobl.

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 hefyd yn darparu fframwaith deddfwriaethol ar gyfer llunio polisiau mewn perthynas â heriau heneiddio a dirywio y boblogaeth. Oherwydd ei fod yn ymwneud â llesiant hirdymor ar draws ystod o nodau y mae polisiau yn y maes hwn yn debygol o effeithio. Er enghraifft, bydd y nod o "Gymru iachach" yn dibynnu ar gael digon o bobl o oedran gweithio i ofalu am y nifer cynyddol o bobl hŷn yng Nghymru.

Bydd hefyd yn werth ystyried sut y gallai rhai ymagweddau polisi rhyngwladol at heneiddio a dirywio poblogaeth, sy'n canolbwyntio'n aml ar ffyniant – megis annog mewnfudo – gael canlyniadau anfwriadol o danseilio nodau llesiant eraill, megis "Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang". Er enghraifft, os yw Cymru yn denu gweithwyr medrus o wledydd y De Byd-eang, gallai hyn danseilio llesiant y gwledydd hyn.

Yr ymchwil hwn

O ystyried goblygiadau posibl poblogaeth sy'n heneiddio ac yn dirywio yng Nghymru, comisiynodd Llywodraeth Cymru y WCPP i adolygu dulliau polisi rhyngwladol o ymdrin â phoblogaethau sy'n heneiddio, a phoblogaethau sy'n dirywio. Mae'r gwaith hwn yn eistedd o fewn cyd-destun yr ymrwymadau a wnaed yn Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru 2021-2026; sef mynd i'r afael ag unrhyw fylchau ariannu yn y dyfodol, tyfu sylfaen drethi Cymru, ac ystyried goblygiadau ariannu unrhyw argymhellion gan y Comisiwn Cyfansoddiadol (Llywodraeth Cymru, 2021).

Mae dwy elfen i newid poblogaeth:

- **newid naturiol yn y boblogaeth** (nifer y **genedigaethau byw** wedi ei dynnu o nifer y **marwolaethau**);
- **mudo net** (nifer y **mewnfudwyr** wedi ei dynnu o nifer y **ymfudwyr**)

Cyfeirir at newid cadarnhaol yn y boblogaeth, pan fydd canlyniad mudo net ynghyd â genedigaethau byw wedi ei dynnu o nifer y marwolaethau yn gadarnhaol, fel **twf poblogaeth**, gelwir un negyddol yn ostyngiad yn y boblogaeth.

Mae hyn yn rhoi dosbarthiad eang ar gyfer archwilio'r dystiolaeth ar ddefnydd rhyngwladol, ac effeithiolrwydd polisiau i ddulliau polisi o heneiddio a phoblogaethau sy'n dirywio.

Mae'r adroddiad presennol yn canolbwyntio ar y tri dull polisi canlynol:

- **Galluogi ac annog ffrwythlondeb** trwy ymyriadau meddygol ac iechyd, yn ogystal â chymorth cymdeithasol ac ariannol.
- **Cadw pobl** yng Nghymru, yn enwedig pobl iau a phobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig.

- **Denu pobl** i fyw yng Nghymru drwy fewnfudo.

Ni chynhwyswyd meysydd eraill sy'n effeithio ar heneiddio a dirywio y boblogaeth a'r hinsawdd economaidd – megis cyfranogiad gweithlu'r farchnad lafur – gan eu bod y tu hwnt i gwmpas yr adroddiad hwn. Mewn perthynas â'r tri maes polisi hyn, yn yr adroddiad hwn rydym yn ceisio archwilio'r pedwar cwestiwn ymchwil canlynol:

1. Pa bolisiau y mae gwledydd datblygedig wedi'u defnyddio i fynd i'r afael â dirywiad poblogaeth a phoblogaeth sy'n heneiddio?
2. Pa mor effeithiol fu'r polisiau hynny?
3. Pa bolisiau allai fod yn fwyaf perthnasol i'r cyd-destun Cymreig?
4. Beth y gellir ei wneud yng Nghymru lle mae llawer o'r ysgogiadau polisi perthnasol wedi'u cadw i Lywodraeth y DU?

Ymdriniwyd â chwestiynau 3 a 4 yn ystod cyfarfod y bwrdd ym mis Medi 2023. Mae'r ymchwil hwn yn cydnabod bod llawer o wledydd datblygedig eisoes wedi dechrau arbrofi gydag ystod o bolisiau i ymateb i heneiddio a dirywio poblogaeth. Wrth ystyried ei hymateb, gall Cymru ddysgu o'r hyn sydd wedi gweithio'n dda neu ddim cystal mewn manau eraill yn y byd. Fodd bynnag, fel gydag unrhyw ymchwil o'r natur hwn, ni fydd polisiau a weithiodd yn dda mewn gwledydd neu ranbarthau eraill o reidrwydd yn trosglwyddo'n hawdd i Gymru, sydd â'i chyd-destun unigryw ei hun.

Felly wrth asesu pa mor gymwys yw polisiau rhyngwladol i Gymru, bydd angen ystyried pa mor hawdd yw 'trosglwyddedd' a'r angen posibl i addasu'r polisiau.

Ein methodoleg

Yn hytrach na chynnal chwiliad systematig a thrwyadl, cynhaliom chwiliad cyflym, ac asesiad, o'r sylfaen dystiolaeth a oedd ar gael yn ymwneud ag ateb y cwestiynau hyn. Ar gyfer yr adolygiad cyflym hwn, fe wnaethom ddefnyddio geiriau allweddol ac ymadroddion allweddol fel 'hybu ffrwythlondeb' a 'hyrwyddo mewnfudo' ym mheiriant chwilio Google Scholar, yn ogystal â chwilio gwefannau penodol fel yr OECD's. Nod yr adolygiad yw cyfrannu at y sylfaen dystiolaeth ar y testun atebion polisi i heneiddio a dirywiad poblogaeth o safbwynt economaidd.

Llywiwyd yr adolygiad gan ddeuddeg sgwrs gwmpasu a gynhaliwyd gennym ag arbenigwyr ymchwil rhyngwladol, a'n helpodd i ddiffinio'r paramedrau ymchwil ac i nodi enghreifftiau a ffynonellau gwybodaeth perthnasol. Oherwydd cwmpas eang yr adroddiad hwn, sy'n cynnwys themâu eang mor amrywiol ag uwchsgilio, gofal plant, ac ailboblogi, rydym wedi canolbwyntio ar grynhoi'r dystiolaeth fwyaf perthnasol ar gyfer pob adran. Rydym wedi ategu hyn â thystiolaeth a ddarparwyd gan yr arbenigwyr y bu modd i ni ymgynghori â nhw drwy gydol cyfnod y prosiect. Cafodd yr adroddiad ei adolygu gan gymheiriaid, sef yr Athro Gerry Holtham.

Cynhaliwyd cyfarfod bwrdd yn ystod Mis Medi 2023 ar ran swyddogion Llywodraeth Cymru ac arbenigwyr academiaidd a pholisi, i roi cyfle i drafod sut y gall dysgu o leoliad arall gael ei osod yng Nghymru mewn perthynas â'r ymatebion hyn, beth y gellir ei wneud ble mae polisi ar gadw, a ble gallai fod cyfleoedd i arloesi mewn polisi ac ymarfer.

Mae'r hyn a ddysgwyd o'r adolygiad rhyngwladol o dystiolaeth a'r bwrdd wedi'i gyfuno â'r adroddiad terfynol hwn, a briff polisi cysylltiedig.

Strwythur yr adroddiad

Mae gweddill yr adroddiad wedi'i drefnu o amgylch tair thema ein hymchwil: ffrwythlondeb, cadw pobl, a denu pobl. Mae pob adran yn dechrau gyda chrynodeb o'r prif ganfyddiadau, sy'n cael eu trafod yn fanylach yng ngweddill yr adran. Mae'r casgliad yn clymu'r cwestiynau mwy a godwyd yn yr adroddiad ac yn trafod y goblygiadau ar gyfer datblygu polisi yn y dyfodol.

Adran 1: Ffrwythlondeb

Ffrwythlondeb

Prif Negeseuon

- » **Gwelsom dystiolaeth gymharol gryf yn ymwneud â'r ymyriadau polisi a drafodwn yn yr adran hon.**
- » **Mae yna fwlch bellach mewn gwledydd Ewropeaidd rhwng disgwyliadau ffrwythlondeb – maint teulu dymunol – a maint teulu gwirioneddol. Nid yw pobl yn gallu cael y nifer o blant yr hoffent. Yng Nghymru, nifer cyfartalog y plant fesul menyw yw 1.47, sy'n llawer is na'r gyfradd amnewid o 2.1.**
- » **Gall polisïau i annog a galluogi ffrwythlondeb ganolbwyntio ar ymyriadau economaidd-gymdeithasol, sy'n annog pobl i wneud y dewis i gael plant, neu ar ymyriadau meddygol ac iechyd, megis technoleg atgenhedlu â chymorth (ART), sy'n ceisio galluogi pobl yn gorfforol i gael plant .**
- Mae tystiolaeth gref i awgrymu bod polisïau o blaid teulu fel y rhai sy'n hyrwyddo gofal plant mwy hael ac absenoldeb rhiant yn gysylltiedig â mwy o ffrwythlondeb, i'r graddau y gallai hyn helpu gwledydd â ffrwythlondeb isel i gynyddu ffrwythlondeb i'r gyfradd ddisodli. Mae lle sylweddol i ehangu'r ddarpariaeth gofal plant ac absenoldeb rhiant yng Nghymru a'r DU.
- Mae'n ymddangos bod polisïau cyn-geni, fel cymhellion ariannol neu "bonysau babanod", yn effeithio pan fydd pobl yn penderfynu cael plant, yn hytrach na ph'un a ydynt yn penderfynu cael plant. Felly ychydig o effaith gyffredinol a gânt ar gyfanswm y gyfradd ffrwythlondeb tymor hwy (TFR).
- Mae tystiolaeth gymharol o wledydd Ewropeaidd yn awgrymu bod lle yn y DU i wella mynediad at ART, ac y gallai hyn fod yn gost-effeithiol unwaith y bydd trethi oes yn cael eu hystyried. Byddai hyn hefyd yn cefnogi hawl ddynol pobl i ddewis a ydynt am gael plant ai peidio. Fodd bynnag, mae tystiolaeth hefyd y gall darpariaeth ART cyhoeddus ehangach ohirio penderfyniad menywod i gael plant gyda'r risg o gyfradd ffrwythlondeb gyffredinol is.
- » **Gellid hefyd ystyried ffactorau amgylcheddol tymor hwy, megis llygredd aer a "chemegau am byth", sy'n effeithio ar ffrwythlondeb.**
- » **Rhaid i bolisïau sy'n targedu ffrwythlondeb ystyried ffactorau eraill, megis normau a gwerthoedd cymdeithasol, rolau rhywedd a'r cyddestun lles. Efallai na fydd yr hyn sy'n gweithio mewn un wlad yn gweithio mewn gwlad arall.**
- » **Rhaid i lunwyr polisi hefyd ystyried sut y bydd un polisi yn rhyngweithio ag unrhyw bolisïau eraill a gyflwynir i fynd i'r afael â dirywiad ffrwythlondeb. Mae pecynnau o bolisïau sy'n ymdrin â materion cysylltiedig – megis ART, gofal plant, ac absenoldeb rhiant – yn debygol o gael mwy o effaith na pholisi unigol, un thema.**
- » **Mae polisïau ffrwythlondeb yn gyfyngedig yn eu gallu i fynd i'r afael â heneiddio a dirywiad y boblogaeth mewn dwy ffordd allweddol: a) ni fyddant yn effeithio ar faint y boblogaeth oedran gweithio am o leiaf 18 mlynedd, a b) dim ond yr effaith a ddymunir y byddant yn ei chael ar y sylfaen drethu os yw'r bobl hynny'n penderfynu aros yng Nghymru yn ystod eu blynyddoedd gwaith. O'r herwydd, mae cadw'r boblogaeth ac atyniad hefyd yn allweddol.**

Ffrwythlondeb

Cyflwyniad

Mae ffocws ar ffrwythlondeb yn strategaeth tymor canolig i hirdymor allweddol ar gyfer hybu maint y boblogaeth o oedran gweithio, yn enwedig gan fod polisi mewnfudo yn cael ei bennu a'i reoli i raddau helaeth gan lywodraeth y DU. Ledled y byd am y 50 mlynedd diwethaf, mae cyfanswm y gyfradd ffrwythlondeb (TRF) – neu nifer cyfartalog y plant fesul menyw – wedi gostwng. Mae bellach yn is na'r gyfradd adnewyddu (o 2.1 o blant fesul menyw), a fyddai'n caniatáu i'r boblogaeth aros yn gyson. Mae llywodraethau, yn enwedig mewn gwledydd yn y Gogledd byd-eang, yn mynd i'r afael â'r cwestiwn o annog a hybu ffrwythlondeb. Er enghraifft, mae 66% o wledydd Ewropeaidd wedi mabwysiadu polisiau i wella lefelau ffrwythlondeb (Cenhedloedd Unedig, DESA, 2017). Mae cyfran y gwledydd sydd â pholisiau cyn geni – hynny yw, sy'n anelu at gynyddu cyfraddau geni – wedi codi o 10% yn 1976 i 28% yn 2015 (ibid.). Bellach mae bwlch yng ngwledydd Ewrop rhwng disgwyliaidau ffrwythlondeb – maint y teulu a ddymunir – a maint gwirioneddol y teulu, sy'n awgrymu nad yw pobl yn gallu cael y nifer o blant yr hoffent eu cael. Canfu [astudiaeth garfan yn 2019 o fenywod y DU](#) fod ganddynt 0.3 yn llai o blant ar gyfartaledd na'r nifer y dywedasant eu bod yn dymuno (Brough a Sheppard, 2022).

Yn 2020, y TFR ar gyfer Cymru a Lloegr gyda'i gilydd oedd 1.58, ac roedd gan Gymru TFR o 1.47. Yn y DU, Cymru oedd â'r gyfradd cenhedlu gyffredinol isaf (canran yr holl ymdrechion sy'n arwain at feichiogrwydd), gyda 66.6 o feichiogi fesul 1,000 o fenywod. Mae Cymru hefyd wedi gweld y gostyngiad mwyaf mewn cyfraddau beichiogi ers 2009 (gostyngiad o 11%) (SYG, 2022,c). Amcangyfrifir bod y gyfradd anffrwythlondeb yn y DU yn 1 ym mhob 7 oedolyn (GIG, 2020)¹

Fel yr archwiliwn isod, mae polisiau i annog a hybu ffrwythlondeb yn dilyn dau brif ddull: mesurau economaidd-gymdeithasol, sy'n annog rhieni i wneud y dewis i gael plant, megis taliadau bonws babanod, absenoldeb rhiant, a darpariaeth gofal plant; a mesurau corfforol, sy'n cynnwys ymyriadau meddygol sydd wedi'u cynllunio i sicrhau bod rhieni'n gallu cael plant yn gorfforol ar ôl iddynt wneud y dewis, megis triniaeth ffrwythlondeb. Mae angen i lunwyr polisi hefyd ystyried ffactorau amgylcheddol tymor hwy sy'n effeithio ar ffrwythlondeb. Yng nghyd-destun Cymru a'r DU, mae terfynau y mae'n gymdeithasol ac yn wleidyddol dderbyniol iddynt ymwneud â'r maes ffrwythlondeb. Mae'r ffocws yma ar bolisiau sy'n galluogi pobl i gael y nifer o blant y maent yn ei ddymuno, pe bai rhwystrau corfforol ac economaidd-gymdeithasol yn cael eu dileu.

Amlygodd sawl arbenigwr a oedd yn bresennol yn y bwrdd nad oes ffordd glir o gynyddu cyfraddau ffrwythlondeb. Mae gwledydd ar draws y byd wedi darganfod nad yw polisiau i gynyddu ffrwythlondeb bob amser mor effeithiol ag y byddem yn gobeithio iddynt fod. Yng nghyd-destun Cymru, nodwyd os mai'r problemau y mae angen mynd i'r afael â nhw yw poblogaeth sy'n heneiddio, costau gofal iechyd cynyddol a sylfaen drethi sy'n lleihau, ni fydd cynyddu cyfraddau ffrwythlondeb yn unig yn datrys y problemau hyn, yn sicr nid yn y tymor byr. Yn hytrach, bydd angen ystyried polisiau ffrwythlondeb ochr yn ochr â pholisiau eraill, megis y rhai sydd â'r nod o ddenu a chadw pobl.

¹ Anffrwythlondeb yw pan na all cwpl feichiogi (cenhedlu) er gwaethaf cael rhyw (heb ddiogelwch) yn rheolaidd.

Isod, rydym yn crynhoi'r dystiolaeth rhyngwladol ar y ddau fath hyn o ddulliau polisi: ymyriadau economaidd-gymdeithasol, ac ymyriadau meddygol ac iechyd. Wrth asesu polisiau ac ystyried a fyddent yn effeithio ar ffrwythlondeb yn yr un modd mewn un wlad neu'i gilydd, mae'n bwysig ystyried ffactorau megis y cyd-destun lles, normau a gwerthoedd cymdeithasol, a rolau rhywedd. Fel y mae un ysgolhaig yn ei awgrymu:

**“Nid yw ffrwythlondeb uwch-
isel yn dynged anochel, ond
yn adlewyrchiad o'r polisiau,
y sefydliadau a'r normau sy'n
gyffredin mewn cymdeithas”**

(Doepke et al., 2022)

Gweler Atodiad 1 am dabl cryno o rai o'r ymyriadau rhyngwladol a adolygwyd ar y thema annog a galluogi ffrwythlondeb.

Mae gweddill yr adran hon yn edrych ar ffyrdd o hybu ffrwythlondeb, yn gyntaf mewn perthynas ag ymyriadau economaidd-gymdeithasol, ac yna ar ymyriadau meddygol ac iechyd. Mae'r adran yn cloi gyda thrafodaeth ar gymysgeddau polisi posibl ar gyfer gwneud hyn.

Ffrwythlondeb

Ymyriadau economaidd-gymdeithasol

I lawer o bobl, ffactorau economaidd-gymdeithasol a all benderfynu a ydynt am geisio cael plant ai peidio, ac, os felly, faint. Mae llawer o lywodraethau felly wedi edrych ar wasanaethau cymdeithasol ac economaidd a chymhellion i wneud y gobaith o gael plant yn fwy ymarferol a dymunol, yn ogystal â gwella canlyniadau rhieni a phlant yn y tymor hwy.

Canfu adolygiad systematig a archwiliodd y berthynas rhwng polisiau teuluol a ffrwythlondeb ar draws Ewrop, yr Unol Daleithiau, Canada ac Awstralia berthynas gadarnhaol gref. Mae'n nodi:

effeithiau parhaol a sylweddol ar ffrwythlondeb ar gyfer diwygiadau mawr i ofal plant cyhoeddus ac absenoldeb rhiant. Mae'r ddau bolisi hyn yn mynd ymhell i liniaru'r gwrthdaro rhwng rolau menywod fel gweithwyr a mamau, ac mae tystiolaeth o effeithiau yn arbennig o bresennol o gyd-destunau lle mae'n debyg bod y gwrthdaro hwn yn eithaf uchel (Norwy yn y 1970au a Chanolbarth Ewrop yn y 2000au)

(Bergsvik et al., 2021)

Isod, rydym yn archwilio'r dystiolaeth ryngwladol sy'n ymwneud ag absenoldeb rhiant, gofal plant, a chymhellion ariannol.

Absenoldeb rhiant

Mae ystyriaeth arwyddocaol yn ymwneud â'r ffactorau logistaidd, ariannol ac ansawdd bywyd sy'n effeithio ar benderfyniadau pobl ynghylch ffrwythlondeb yw absenoldeb rhiant: y tâl y gall pobl ddisgwyl ei gael tra ar absenoldeb mamolaeth neu dadolaeth a'r amodau cysylltiedig, megis hyd yr absenoldeb a'r hawl i ddychwelyd i'r gwaith. Mae gwahanol wledydd a lefelau is-genedlaethol rhai llywodraethau wedi sefydlu gwahanol bolisiau ar absenoldeb rhiant, gan gynnwys tâl a hyd. Yn adolygiad systematig 2021 gan Bergsvik et al., a grybwyllwyd uchod, canfuwyd bod cynnydd mawr mewn absenoldeb rhiant yn cael effaith gadarnhaol ar ffrwythlondeb. Er enghraifft, arweiniodd diwygiad yn Awstrïa yn dyblu'r cyfnod absenoldeb o 12 i 24 mis at debygolrwydd 5.7% yn uwch o enedigaeth arall. Mae astudiaethau a gynhaliwyd mewn cyd-destunau Eingl-Sacsonaidd fel yr Unol Daleithiau a Quebec yn cefnogi'r canfyddiad hwn (ibid.). Mewn mwy na hanner yr astudiaethau a adolygwyd gan adolygiad systematig 2021 o effaith polisiau ar ffrwythlondeb (ibid.), mae polisiau absenoldeb rhiant yn cael mwy o effaith ar benderfyniadau ffrwythlondeb menywod sy'n ennill cyflogau uwch (sy'n tueddu i fod â mwy o ymlyniad i'w cyflogaeth a chyda mwy i'w golli yn ariannol drwy adael y gwaith). Mae hefyd yn werth nodi bod cynnydd mewn absenoldeb rhiant i famau yn tueddu i gael effaith uwch ar ffrwythlondeb na chynnyddu absenoldeb rhiant i dadau.

Mae'r hawl i absenoldeb mamolaeth yn hael yn y DU (gan gynnwys yng Nghymru²) o ran faint o amser y mae gan fenywod hawl i gymryd i ffwrdd o'r gwaith, o gymharu â gwledydd eraill yr OECD.

² Nid yw absenoldeb rhiant wedi'i ddatganoli gan ei fod yn dod o fewn cyfraith cyflogaeth sydd wedi'i neilltuo i lywodraeth y DU.

Mae mamau'n gallu cymryd hyd at naw mis o absenoldeb mamolaeth. Fodd bynnag, o gymharu â gwledydd eraill yr OECD, mae cyfraddau talu ar eu hisaf yn y DU ac Iwerddon, gyda dim ond un rhan o dair o'r enillion cyfartalog gros yn cael eu disodli gan fudd-daliadau mamolaeth.

“O ganlyniad, er gwaethaf hawliau absenoldeb mamolaeth hirfaith, dim ond saith ac un ar ddeg wythnos y mae absenoldeb mamolaeth â thâl cyfwerth â chyfradd lawn yn para yn y gwledydd hyn” (OECD, 2022).

Gofal plant

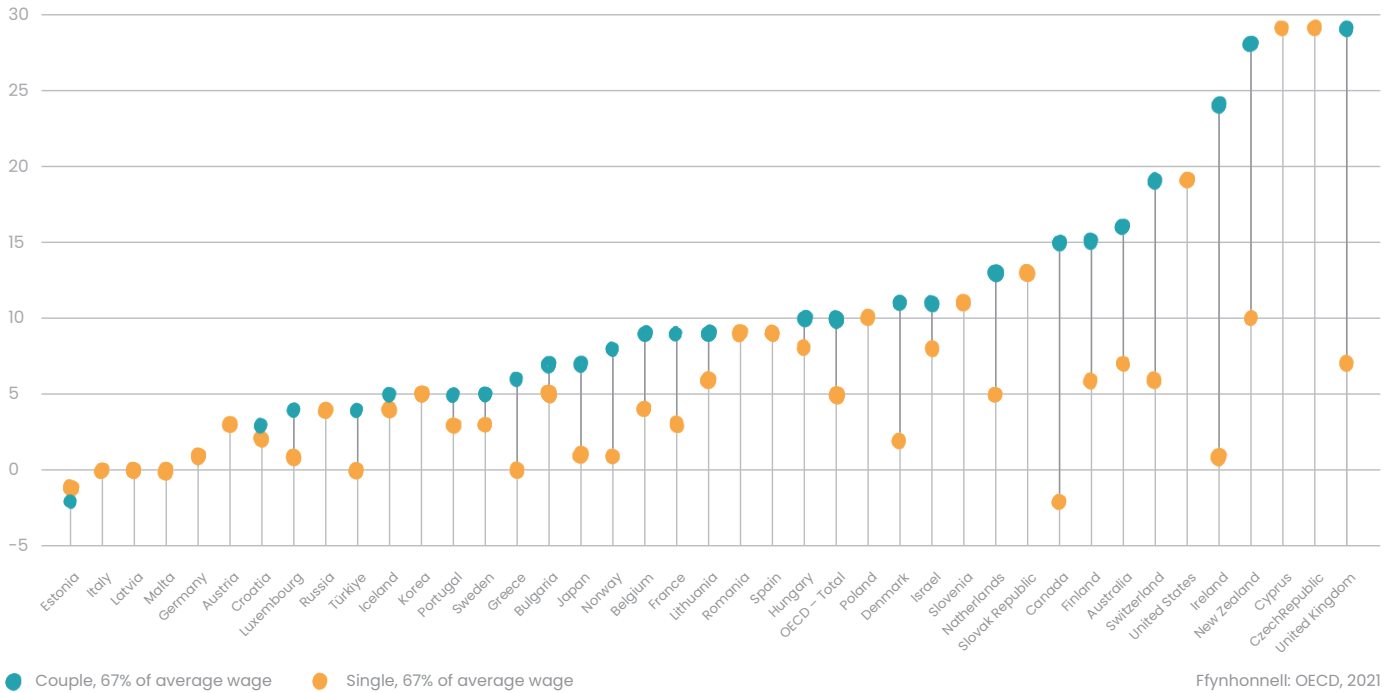
Mewn gwledydd lle mae'n hawdd cyfuno teulu a gwaith, mae menywod yn dueddol o gael y ddau, tra mewn gwledydd lle mae'n anodd cyfuno teulu a gwaith, mae menywod yn debygol o gael llai o blant, neu ddim plant. Mae argaeledd a fforddiadwyedd gofal plant yn un o'r ffactorau allweddol sy'n pennu pa mor hawdd yw hi i fenywod gyfuno teulu a gwaith. Mae tystiolaeth o bob rhan o wledydd y Gogledd byd-eang yn dangos bod gwariant cyhoeddus ar addysg a gofal plentyndod cynnar (ECEC) yn perthyn yn agos i gyfraddau ffrwythlondeb a chyflogaeth menywod (Doepke et al., 2022). Er enghraifft, mae adolygiad systematig 2021 gan Bergsvik et al., o 335 o astudiaethau, gan gynnwys dyluniadau lled-arbrofol, yn canfod bod ehangu gofal plant – gan gynnwys cynnydd mewn argaeledd, rhwyddineb mynediad a chost is gofal plant – “cynnydd[au] ffrwythlondeb cwblhau” (Bergsvik et al., 2021: 913). Yn achos Norwy, “cynyddodd pob pwynt canran yn y ddarpariaeth gofal plant ar gyfer plant cyn oed ysgol nifer y plant fesul menyw (yn 35 oed) 0.7%” (ibid. tt.924-8). Nodwyd cynnydd tebyg mewn gwledydd eraill, megis Gwlad Belg, Ffrainc a'r Almaen. Er enghraifft, canfu ehangu'r ddarpariaeth gofal plant ymhlith cyplau sy'n ennill deuol yng Ngwlad Belg gynydd mewn cyfraddau genedigaeth gyntaf o 2.3% fesul pwynt canran o gynydd mewn darpariaeth gofal plant. Ac yn yr Almaen, arweiniodd astudiaeth a oedd yn archwilio gweithrediad lleol fesul cam o bolisi gofal plant ffederal newydd i sicrhau bod unrhyw blentyn o dan dair oed yn cael mynediad at slotiau gofal plant am ddim hap-dreial rheoli de facto (RhCT).

Canfu'r astudiaeth “dystiolaeth gyson a chadarn o effaith gadarnhaol sylweddol ehangu gofal plant cyhoeddus ar ffrwythlondeb”, ac yn benodol, bod cynnydd o 10% yn y ddarpariaeth gofal plant wedi arwain at gynydd yn nifer y genedigaethau fesul 1,000 o fenywod o 1.2 (Bauernschuster et al., 2014). Byddai hynny gyfwerth â thua 1,256 yn fwy o blant yn cael eu geni yng Nghymru (yn seiliedig ar amcangyfrif nifer y menywod sy'n gallu beichiogi ar ddwy ran o dair o'r boblogaeth fenywaidd yng Nghymru sef 1,586,600, pan fo dwy ran o dair o boblogaeth gyfan Cymru yn 15 oed i 64)³. Gallai'r cynnydd o 10% yn y ddarpariaeth gofal plant gynnwys cymysgedd o leoedd meithrinfa sydd ar gael, mwy o slotiau amser (ee, cyn ac ar ôl gwaith), ac ehangu argaeledd lleoedd meithrin i fwy o rieni.

Gall codiadau o'r fath wneud gwahaniaeth gwirioneddol i'r TFR cenedlaethol cyffredinol. Er enghraifft, mae modelu ystadegol yn Norwy dros y cyfnod 1973-1998 yn amcangyfrif “bod symud o fod heb unrhyw slotiau gofal plant ar gael ar gyfer plant cyn oed ysgol i gael slotiau ar gael ar gyfer 60 y cant o blant cyn-ysgol yn arwain y fenyw gyffredin i gael rhwng 0.5 a 0.7 yn fwy o blant” (Rindfuss et al., 2010). I wledydd sy'n cael trafferth gyda goblygiadau ffrwythlondeb isel iawn, **“byddai cynnydd o'r maint hwn yn ddigon i amcangyfrif ffrwythlondeb lefel amnewid yn fras”** (Rindfuss et al., 2010).

Mewn cyferbyniad â'r ddarpariaeth AGPC fforddiadwy yn y gwledydd a nodir uchod, yn y DU, mae costau gofal plant ymhlith yr uchaf ymhlith gwledydd yr OECD (gweler Ffigur 2).

³ Mae'r cyfrifiad hwn yn amcangyfrif bras iawn yn seiliedig ar ddwy ran o dair o boblogaeth fenywaidd Cymru rhwng 15 a 64 oed (er y bydd ffrwythlondeb yn y grwpiau oedran uwch yn llawer llai). Yma, mae dwy ran o dair o boblogaeth fenywaidd Cymru (1,586,600) yn hafal i 1,047,156. Gallai cynyddu darpariaeth gofal plant 10% arwain at 1.2 yn fwy o blant fesul 1000 o fenywod, neu i 1,047,156, 1256 yn fwy o blant.

Ffigur 2: Costau gofal plant net

Mae darpariaeth a pholisiau gofal plant yng Nghymru yn debyg i'r DU. Er enghraifft, mae rhaglen 'Dechrau'n Deg' Llywodraeth Cymru yn cynnig hyd at 12.5 awr o ofal plant yr wythnos fesul plentyn i rieni o gefndiroedd difreintiedig i blant rhwng 0 a 4 oed. Mae hyn ar fin cael ei wneud yn gyffredinol yn Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru. I rieni sy'n gweithio a'r rhai dan hyfforddiant, mae Llywodraeth Cymru yn cynnig hyd at 30 awr yr wythnos i blant rhwng tair a phedair oed. Mae'r DU, gan gynnwys Cymru, yn wynebu heriau penodol o ran gofal plant: yn draddodiadol sector cyflog isel yw hwn, gyda phobl yn cael eu talu'r isafswm cyflog neu lai, gan arwain at anawsterau o ran llogi a chadw. Ffactor arall sy'n rhwystro cyflogi a chadw staff yn y sector yw nad oes llawer o gyfle i gamu ymlaen yn eich gyrfa. Yn ogystal, mae'r patrymau gwaith hefyd yn aml yn batrymau sifft, sy'n gofyn am gydlynid a hyblygrwydd.

Mae ymchwil gan Sefydliad Bevan yn dangos bod gofal plant amser llawn yng Nghymru yn costio 52% o gyflog enillydd chwarterel isaf (Sefydliad Bevan, 2005).

Canfu dadansoddiad mwy diweddar gan Busnes yn y Gymuned (BITC) gan ddefnyddio canlyniadau arolwg Teuluoedd a Gofal Plant Coram hefyd fod meithrinfa amser llawn i blant dan ddwy oed ledled y DU yn costio mwy na hanner y tal y mae un rhiant yn ei gymryd adref bob wythnos. (Busnes yn y Gymuned, 2022). Yng Nghasnewydd, er enghraifft, £396 yw'r cyflog wythnosol canolrif i fynd adref, ond cyfanswm costau meithrinfa amser llawn yw £247 yr wythnos, sef 62% o dâl mynd adref wythnosol un rhiant (Busnes yn y Gymuned, 2022). Mae'r dystiolaeth hon a'r sefyllfa yng Nghymru yn awgrymu'n gryf bod lle i Lywodraethau Cymru a'r DU fuddsoddi'n drymach mewn addysg a gofal plentynod cynnar, fel ffordd o wneud y posibilrwydd o gael plant yn fwy ymarferol yn ariannol, a thrwy hynny hybu ffrwythlondeb (Social Market Foundation, 2021). Mae hefyd yn werth ystyried y canlyniadau cadarnhaol ychwanegol, y mae dystiolaeth yn dangos eu bod yn cael eu cefnogi gan ddarpariaeth AGPC fforddiadwy o ansawdd uchel, fel llai o dlodi a gwell datblygiad plentynod (Bucelli & Mcknight, 2022).

Gan gydnabod pwysigrwydd AGPC, mae Llywodraeth Cymru eisoes wedi ymrwymo i ehangu Dechrau'n Deg, ei rhaglen blynnyddoedd cynnar, i bob plentyn 2 a 3 oed am 12.5 awr yr wythnos am 39 wythnos y flwyddyn (Llywodraeth Cymru, 2022). Rhaid aros i weld a yw hyn yn ehangu ac yn fuddsoddiad digonol i hybu ffrwythlondeb, yn ogystal â chyfranogiad gweithlu rhieni a datblygiad plentyndod.

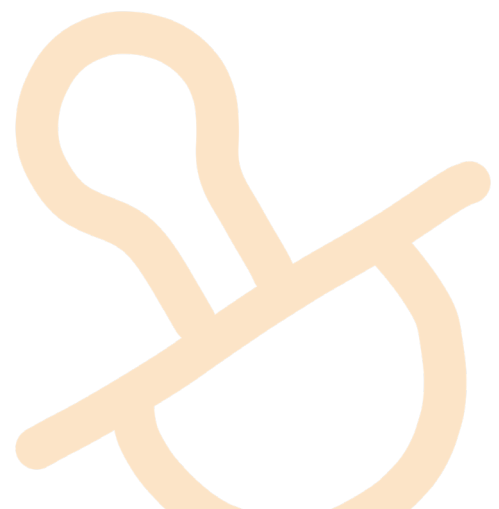
Cymhellion ariannol

Mae rhai gwledydd a llywodraethau is-genedlaethol wedi dewis trosglwyddiadau arian parod o'r wladwriaeth i rieni, megis budd-daliadau plant, i annog ffrwythlondeb (ymhlith canlyniadau bwriadedig eraill, megis llai o dlodi plant). Gellir gwneud y taliadau hyn pan gaiff y plentyn ei eni, o fewn blwyddyn gyntaf bywyd y plentyn, neu gellir eu talu'n fisol. Mae gwledydd eraill yn dewis didyniadau treth ar gyfer pobl sydd â phlant, gyda rhai yn cynnig mwy o ddidyniadau treth am bob plentyn ychwanegol a enir mewn teulu.

Mae effeithiau'r cymhellion hyn, yn enwedig y taliadau arian parod, yn aml yn rhai dros dro yn hytrach na rhai hirdymor. Er enghraifft, gweithredwyd cynnydd mewn trosglwyddiadau yn Quebec, Canada ym 1988, gan ei fod yn arbennig o sylweddol ar gyfer trydydd genedigaethau. Roedd y cynnydd cryfaf mewn ffrwythlondeb i'w weld ar drydydd genedigaethau (Milligan, 2005). Fodd bynnag, mae ymchwil sy'n cymharu sut mae'r trosglwyddiadau hyn yn effeithio ar ffrwythlondeb yn y tymor hir yn gyffredinol yn dangos cwmp cymharol mewn genedigaethau i ddilyn y "ffyniant" byrhoedlog (Parent a Wang, 2007). Mae effaith taliadau arian parod fel arfer ar pan fydd gan bobl blant, yn hytrach nag ar a oes ganddynt blant. Mae safbwyntiau mwy hirdymor, o bum i bymtheg mlynedd ar ôl i'r polisi gael ei gyflwyno, yn dangos mai ychydig iawn o effaith a geir ar nifer cyffredinol y plant y mae pobl yn dewis eu cael.

Yn 2016, mabwysiadodd llywodraeth Gwlad Pwyl bolisi trosglwyddo arian parod o'r enw 'Teulu 500+'. Mae'r polisi hwn yn rhoi 500 zloty (neu tua £95) yn ddi-dreth y mis i rieni ar gyfer ail blintyn, a phlant dilynol nes eu bod yn 18 oed. Mae budd-dal ar wahân ar gyfer plant cyntaf-anedig yn bodoli ar gyfer teuluoedd sy'n ennill llai na throthwy penodol. Mae'r rhaglen yn cwmpasu 55% o blant. Canfu gwerthusiad diweddar o'r polisi fod y diffyg trothwy incwm wedi arwain at wariant diangen ar rai teuluoedd (Hrytasai, 2021), a'i fod wedi arwain at ostyngiad yng nghyfranogiad menywod Pwylaidd yn y farchnad lafur (2.5 i 3% yn llai o gyfranogiad) (Brandt, 2018.). Cadarnhaodd cyhoeddiad yn 2020 gan llywodraeth Gwlad Pwyl nad oedd y rhaglen wedi arwain at gynnydd mewn cyfraddau genedigaethau, a ddisgynnodd mewn gwirionedd yn ôl i'r lefelau a welwyd cyn i'r rhaglen gael ei rhoi ar waith (Koschalka, 2020).

O gymharu â pholisïau economaidd-gymdeithasol eraill sy'n ceisio hybu ffrwythlondeb, mae taliadau arian parod, yn enwedig taliadau untro, wedi'u gwerthuso fel rhai llai effeithiol. Yn y gwledydd a adolygwyd gennym, roedd effaith taliadau arian parod untro yn aml yn gyfyngedig a thros dro, gyda'r effaith gadarnhaol ar pan fydd gan bobl blant yn hytrach nag a oedd. Mae hyn yn awgrymu bod polisïau o blaid teulu sy'n cefnogi lles plant a rhieni yn y tymor hwy, megis gofal plant, yn debygol o fod yn fwy effeithiol na pholisïau cyn geni, sy'n ceisio cymell mwy o enedigaethau. Mae hyn nid lleiaf oherwydd bod polisïau o blaid teulu hefyd yn debygol o gefnogi datblygiad plant a chyfranogiad menywod yn y gweithlu.

Ffrwythlondeb

Ymyriadau meddygol ac iechyd

Technoleg atgennhedlu a gynorthwyr

Mae amrywiaeth o ymyriadau meddygol ac iechyd y gellir eu darparu ar gyfer y rhai a hoffai gael plant ond na allant wneud hynny ar hyn o bryd, oherwydd problemau ffrwythlondeb. Yr ymyriad meddygol mwyaf cyffredin yw technoleg atgennhedlu â chymorth (ART), sy'n cynnwys ffrwythloni in-vitro (IVF) (sy'n cynrychioli 99% o ART), a gweithdrefnau eraill sy'n gweithio gydag wyau neu embryonau. O ran cost-efeithiolrwydd o safbwynt y wladwriaeth, mae rhai ymchwilwyr yn y maes yn honni bod :

y £13,000 ar gyfartaledd y mae'n ei gostio i greu babi gan ddefnyddio IVF yn llawer uwch na'r cyfartaledd o £160,000 mewn trethi ac yswiriant a fydd yn cael ei dalu gan oedolyn mewncyflogaeth llawn amser

(Smajdor, 2007)

Yn amlwg, fodd bynnag, bydd unrhyw fuddsoddiad pellach mewn ART yng Nghymru yn rhoi baich ychwanegol cychwynnol ar gyllidebau iechyd yn y tymor byr, a bydd angen ystyried costau eraill megis addysg yn y cyfrifiadau hyn.

Bu nifer o fentrau mewn gwahanol wledydd neu ar lefelau is-genedlaethol, lle mae ART wedi cael ei ariannu'n rhannol neu'n llawn yn gyhoeddus. Mae dwy dalaith yng Nghanada – Quebec ac Ontario – wedi bod yn cynnig ART a ariennir yn gyhoeddus ers canol y 2010au.

Yn Ontario, mae unrhyw un o dan 43 oed, waeth beth fo'i ryw, cyfeiriadedd rhywiol neu sefyllfa deuluol, yn gymwys ar gyfer un cylch o IVF. Mae uchafswm o 5,000 o gylchoedd yn cael eu hariannu bob blwyddyn ar draws y dalaith. Pwysleisiodd panel arbenigol a gynullwyd gan lywodraeth Ontario y byddai IVF a ariennir yn gyhoeddus yn mynd i'r afael â'r prif rwystr i fynediad IVF, sef ei gost. Ers i'r polisi gael ei roi ar waith, mae'r defnydd o IVF gan fenywod rhwng 40 a 43 oed wedi dyblu, gyda chyfradd genedigaethau byw cronus (sy'n golygu genedigaethau o ganlyniad i drosglwyddo embryonau ffres ac wedi rhewi) o dros 10% (Trafodaeth Iach, 2019). Yn achos Quebec, gostyngodd y gyfradd genedigaethau cyffredinol yn ystod y cyfnod a ariannwyd, gellir dadlau oherwydd bod pobl wedi penderfynu gohirio cael plant oherwydd gwell mynediad at IVF (Bissonnette et al., 2019).

Cynhaliodd yr Economegydd ymchwil (gan gynnwys adolygiad o lenyddiaeth a chyfweliadau ag arbenigwyr) i'r **berthynas rhwng ART a chyfraddau ffrwythlondeb**. Canfu, ar ôl i Taiwan basio deddf yn gwella cefnogaeth ART, fod cyfradd y babanod newydd-anedig a alluogir gan ART wedi cynyddu 50%. (EIU, 2018). Gwnaeth astudiaeth RAND yn 2007 ymarfer modelu a ddangosodd pe bai'r DU yn ariannu mynediad tebyg i ART â Denmarc, y gallai'r gyfradd ffrwythlondeb gynyddu o 1.64 i 1.68. (Hoorens et. al., 2007) Mae adolygiad o 23 o wledydd Ewropeaidd yn dangos mai'r ffactor pwysicaf yn y berthynas cyfradd ffrwythlondeb ART yw ad-daliad – hynny yw i ba raddau y mae ART yn cael ei ariannu'n gyhoeddus. Mae hefyd yn dibynnu ar broffil oedran merched sy'n ceisio beichiogi.

Wrth i fwy o enedigaethau ddigwydd ymhlith menywod yn eu 30au hwyr mewn gwledydd incwm uchel, mae'r potensial i ART effeithio ar ffrwythlondeb cyffredinol yn cynyddu, gydag er enghraifft Sbaen yn gweld ei chyfran o fabanod a genhedlwyd trwy IVF yn codi o 6% o gyfanswm babanod yn 2014, i 9% yn 2019 (Sobotka et al., 2020). Gallai dadansoddiad o dueddiadau yn yr oedran cyfartalog y mae menywod yng Nghymru yn beichiogi, ac yn rhoi genedigaeth helpu i daflu goleuni ar y graddau y gallai mwy o fynediad at ART helpu i gynyddu'r gyfradd ffrwythlondeb gyffredinol.

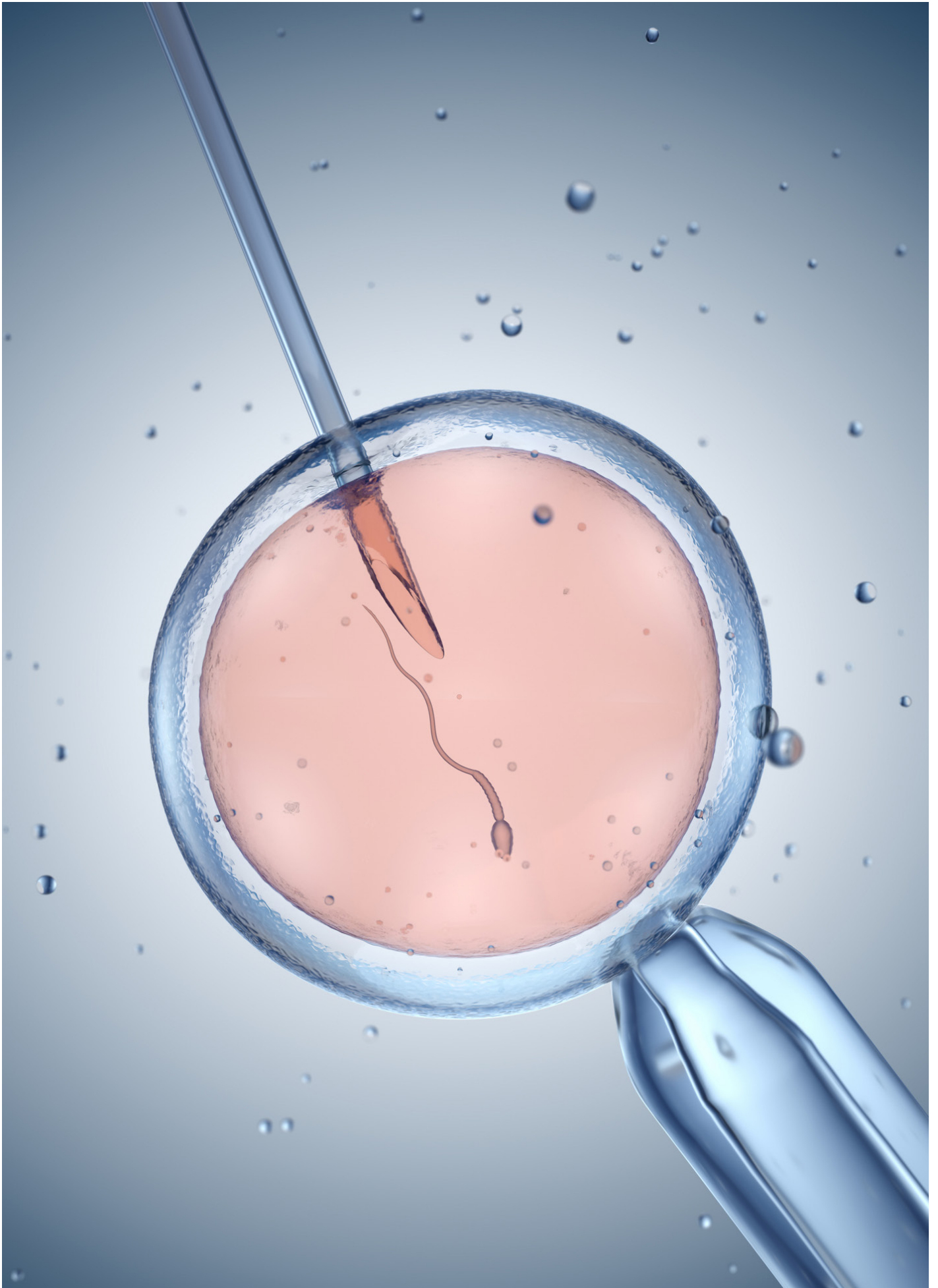
Er bod GIG Lloegr yn nodi y gall menywod o dan 40 oed gael mynediad at hyd at dri chylch o IVF (GIG, 2023), mae llawer o wahaniaethau rhanbarthol yn bodoli. Nid yw rhai siroedd yn Lloegr, megis Swydd Gaergrawnt, yn cynnig unrhyw gylchredau IVF a ariennir o gwbl, ac mae ardaloedd eraill yn cynnig tri chylch, hyd yn oed ar gyfer cyplau sydd â phlant eisoes (BBC, 2018). Yng Nghymru, mae'r wladwriaeth yn ariannu hyd at ddau gylch o IVF ar gyfer pob menyw sy'n bodloni meini prawf Pwyllgor Gwasanaethau Iechyd Arbenigol Cymru, (y corff sy'n chwarae rôl debyg i NICE i Gymru) (Senedd Cymru, 2021). Fodd bynnag, yr amserlen darged o atgyfeirio i driniaeth yw 26 wythnos, o gymharu â tharged 18 wythnos yn Lloegr. Cynnigir IVF ar y GIG yng Nghymru yn unol â'r meini prawf canlynol (GIG, 2023):

- Gellir cynnig dau gylch o IVF a gwmpesir gan y GIG i fenywod o dan 40 oed os ydynt wedi bod yn ceisio beichiogi ers dwy flynedd.
- Mae menywod rhwng 40 a 42 oed yn cael cynnig un cylch o IVF os nad ydynt wedi cael cynnig IVF o'r blaen, nad ydynt yn dangos unrhyw dystiolaeth o ofarïaidd isel, a chânt eu hysbysu am risgiau IVF a beichiogwydd yn eu hoedran.

- Mae'n rhaid bod cyplau wedi bod yn cyd-fyw ers dros ddwy flynedd.
- Rhaid i ddynion fod o dan 55 i fod ar gael ar gyfer rhaglen IVF.
- Ni ddylai cleifion fod â phlant biolegol neu blant mabwysiedig (yr un fath ar gyfer menywod sengl).
- Rhaid i fynegai màs corff menywod fod rhwng 19 a 30.
- Ni ddylai cleifion na'u partneriaid fod yn ysmygwyr.
- Ni ddylai cleifion fod wedi cael tair neu fwy o driniaethau IVF yn flaenorol.

Mae hyn yn cymharu â Denmarc, lle mae gan fenywod hyd at dri chylch IVF wedi'u hariannu tan 46 oed, a chyplau'n cael eu hatgyfeirio am driniaeth ar ôl blwyddyn o geisio beichiogi (Time, 2019). Mae'r gwahanol ddulliau gwlad o gael mynediad at IVF a ariennir yn amlygu'r anghysondebau, yn enwedig o ran mynediad i fenywod sengl neu gyplau o'r un rhyw.

Roedd atlas Ewropeaidd o bolisiau ffrwythlondeb yn gosod y DU yn ddegfed ymhlith 44 o wledydd yn Ewrop o ran i ba raddau y mae pobl yn cael eu cefnogi a'u galluogi i gael mynediad at driniaeth ffrwythlondeb (Fincham, 2021). Mae hyn yn awgrymu bod yna ffyrdd y gellid gwella'r ddarpariaeth. Er enghraifft, mae'r atlas yn defnyddio meincnod chwe chylch IVF a ariennir yn llawn i farnu lefelau darpariaeth ar draws Ewrop.

Ffactorau amgylcheddol tymor hwy

Gellid hefyd ystyried ffactorau amgylcheddol tymor hwy sy'n effeithio ar iechyd a ffrwythlondeb pobl. Mae tystiolaeth fyd-eang gynyddol yn dangos bod cyfrifon sberm gwrywaidd yn gostwng yn gyflym: canfu meta-ddadansoddiad diweddar o gyfrifon sberm rhwng 1973 a 2018 ostyngiad cyfartalog o 51.5% (Levine et al., 2022). Er nad yw achosion y dirywiad hwn yn cael eu deall yn llawn, mae ymchwilyr yn cyfeirio fwyfwy at ffactorau amgylcheddol. Er enghraifft, canfu adolygiad systematig o astudiaethau dynol ac anifeiliaid fod llygredd aer yn arwain at ostyngiad mewn gallu atgenhedlu ymhlith dynion a menywod (Carré et al., 2017). Mae hyn yn gysylltiedig â gwahanol lygryddion megis hydrocarbonau aromatig polysyclig (PAHs) a metelau trwm, a all fod yn aflonyddwyr endocrin, a nitrogen deuocsid, lefel osôn y ddaear a mater gronynnol, a all gynhyrchu straen ocsideiddiol. Mae data'n awgrymu bod gan rai rhannau o Gymru rai o'r lefelau uchaf o lygredd aer yn y DU – roedd Caerdydd yn bedwerydd o'r gwaelod yn rhanbarthau a dinasoedd y DU yn 2019 (Prifysgol Birmingham, 2019). Canfu astudiaeth arall mai pobl mewn ardaloedd mwy difreintiedig sy'n debygol o fod yn fwy agored i'r perygl amgylcheddol hwn (Senedd Cymru, 2021).

Ffactor amgylcheddol arall a all fod yn achos dirywiad ffrwythlondeb dynion yw "cemegau am byth", neu sylweddau per-a poly-ffloroalcyl. Canfu astudiaeth yn Nenmarc fod gan ddynion yr oedd eu mamau wedi bod yn agored i'r cemegau hyn tra'n feichiog ansawdd semen is fel dynion ifanc (Hærving et al., 2022). Mae astudiaeth gan y Senedd (2021) yn nodi bod un o bob tri sberm a chwistrellir yn ystod IVF yn methu â ffrwythloni wy oherwydd bod y sberm yn ddiffygiol, sy'n dangos lefel gymharol uchel o anffrwythlondeb (o leiaf yn y rhan gwrywaidd o gyplau sy'n cael IVF). Mesurodd astudiaeth ddiweddar o Singapôr "cemegau am byth" ym mhlasma 382 o fenywod a oedd yn ceisio beichiogi a chanfuwyd bod lefelau uwch o gemegau o'r fath yn gysylltiedig â siawns sylweddol is o feichiogi (Cohen et al., 2023).

Mae'n bosibl felly y bydd Llywodraeth Cymru am ystyried polisiau i leihau amlygiad poblogaeth Cymru i lygredd aer a "chemegau am byth", fel ffordd o ddiogelu iechyd atgenhedlol hirdymor y boblogaeth ac yn y pen draw fel ffordd o fynd i'r afael â dirywiad yn y boblogaeth. Gallai'r dull hwn gyflawni arbedion tymor hwy oherwydd gwell iechyd, ffrwythlondeb a llai o alw am wasanaethau iechyd yn y dyfodol. O ran ansawdd aer, gellid cyflawni hyn mewn nifer o ffyrdd. Gallai gynnwys ymdrechion i ddatgarboneiddio'r economi, megis polisiau ar berchenogaeth a gwefru cerbydau, llosgi biomas diwydiannol a sicrhau bod llygredd aer yn cael ei integreiddio mewn cynlluniau Net-Zero (Cronfa Aer Glân, 2022).

Ffrwythlondeb

Cymysgedd polisi ar gyfer hybu ffrwythlondeb

P'un a yw'r ymyriad yn feddygol neu'n gymdeithasol-economaid, mae'r dystiolaeth yn amlygu'r ffactorau niferus sy'n pennu dewisiadau a chanlyniadau ffrwythlondeb pobl ac yn awgrymu mai cyfuniad o bolisiau sy'n debygol o fod yn fwyaf effeithiol o ran cynyddu ffrwythlondeb.

Mae'r Alban, sydd â'r gyfradd ffrwythlondeb isaf o holl wledydd y DU (1.37 yn erbyn 1.54 ar gyfer Cymru), wedi dyfeisio nifer o bolisiau yn 'Scotland for the Future' (2021), sydd â'r nod o hybu ffrwythlondeb yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol, gan gynnwys: y ddarpariaeth bocs babi i bob darpar fam; dyblu oriau gofal plant a dysgu cynnar a ariennir (trwy Gronfa Mynediad i Ofal Plant gwerth £3 miliwn); taliad ar gyfer hawlwyd cymwys sydd â phlant o dan chwe blwydd oed; rhaglen menywod sy'n dychwelyd; gwella cyfeillgarwch teuluol y gweithle a chyfleoedd gwaith hyblyg; gweithio gyda llywodraeth leol i wella mynediad at ofal plant mewn ardaloedd gwledig; gofal mamolaeth unigol; a mesurau posibl megis gwella mynediad at driniaethau ffrwythlondeb y GIG, er enghraifft, ar gyfer pobl sengl a chyplau â phlant (Llywodraeth yr Alban, 2021). Hyd yn hyn, nid oes dystiolaeth werthuso o'r polisiau hyn, gan mai dim ond yn ddiweddar y maent wedi'u cyflwyno. Ond mae'n rhoi syniad o'r ystod o bolisiau y gall llywodraethau datganoledig yn y DU eu hystyried ac arbrofi â nhw.

Mae'n bwysig nodi nad yw gweithredu cyfuniad o bolisiau ynddo'i hun yn arwain at y canlyniad dymunol. Yr hyn sy'n bwysig yw pa bolisiau sy'n cael eu gweithredu a sut maent yn rhyngweithio â'r cyd-destun lleol. Mae Singapore yn enghraifft o hyn.

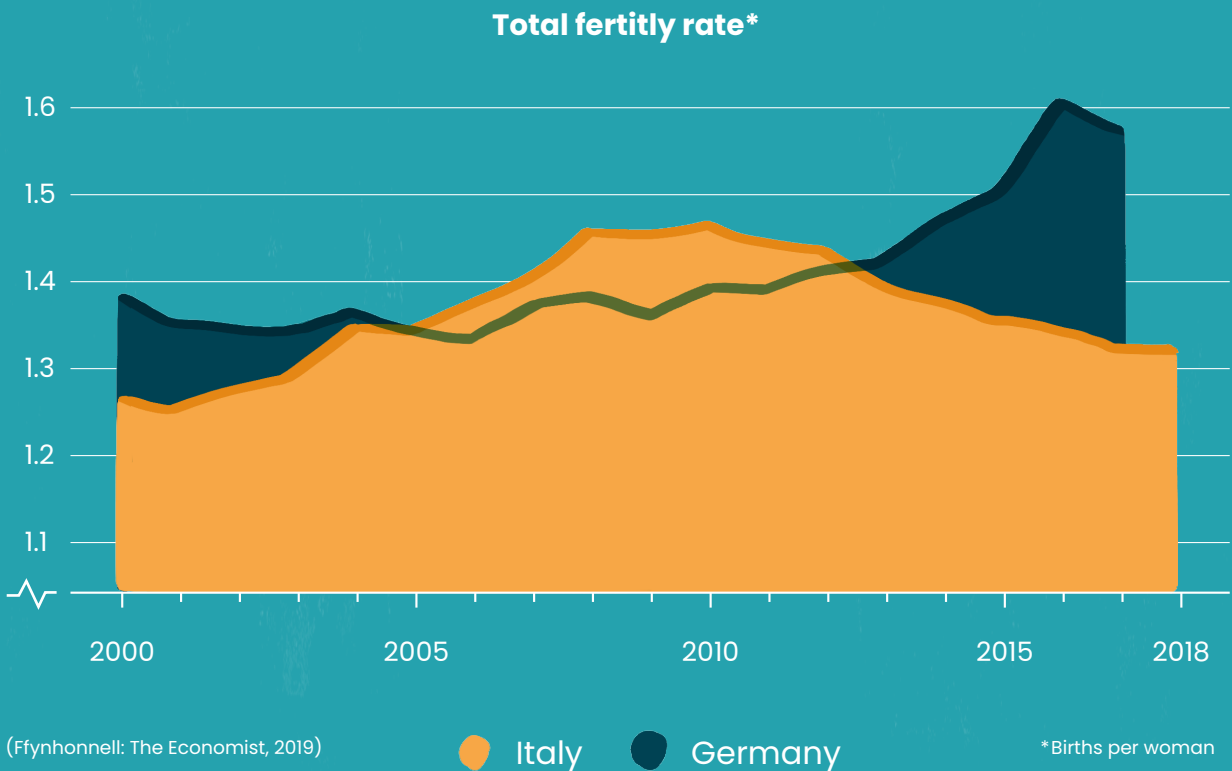
Yn 2001, cyflwynodd Singapôr amrywiaeth o fesurau pro-geni i ymateb i gyfradd ffrwythlondeb sy'n gostwng, gan gynnwys "absenoldeb mamolaeth â thâl, cymorthdaliadau gofal plant, gostyngiadau treth ac ad-daliadau, rhoddion arian parod un-amser, a grantiau i gwmnïau sy'n gweithredu trefniadau gwaith hyblyg" (IMF, 2020). Fodd bynnag, erbyn 2018, roedd y gyfradd ffrwythlondeb wedi gostwng ymhellach, o 1.49 yn 2001 i 1.16. Mae blog IMF ar y pwnc hwn yn tynnu pedair gwers o brofiad Singapore:

- Gallai polisiau ganolbwytio ar dargedu gwahanol grwpiau oedran gyda gwahanol strategaethau.
- Nid yw targedu ART at fenywod hŷn yn ddigon i atal cyfradd ffrwythlondeb sy'n lleihau'n gyffredinol.
- Mae angen absenoldeb rhiant, trefniadau gwaith hyblyg a mynediad hawdd at ofal plant rhad.
- Mae ffocws cymdeithas ar berfformiad uchel (fel gwaith ac astudio) yn effeithio ar agweddau pobl ynghylch cael plant. (IMF, 2020).
- Mae profiad Singapôr yn amlygu pwysigrwydd teilwra ymyriadau polisi i grwpiau oedran penodol o fenywod, yn ogystal ag i gyd-destunau cenedlaethol a diwylliannol penodol.

Mae profiad Japan, sydd wedi wynebu un o'r heriau mwyaf difrifol o ran dirywiad poblogaeth yn fyd-eang, yn amlygu pwysigrwydd buddsoddiad digonol mewn polisiau o blaid y teulu a phro-geni i effeithio ar benderfyniadau ffrwythlondeb pobl.

Yr Almaen: astudiaeth achos

Yn dilyn polisiau pro-natalaidd y Natsïaid, cafodd y pwnc o hybu ffrwythlondeb ei osgoi mewn dadleuon polisi yn yr Almaen. Roedd yr Almaen wedi bod yn profi ffrwythlondeb isel ers degawdau, a waethygyd gan aduno 1989, a welodd ansicrwydd economaidd yn arwain at fenywod yn oedi neu'n osgoi cael plant. Fodd bynnag, yn ystod y ddau ddegawd diwethaf, mae'r Almaen wedi llwyddo i ddod yn un o'r unig wledydd Ewropeaidd sydd â chyfradd ffrwythlondeb gynyddol – o 1.3 TRF yn 2006 i 1.607 yn 2022, fel y dangosir yn y diagram isod.

Mae dau brif reswm dros “droi” ffrwythlondeb yr Almaen: mewnfudo a pholisïau o blaid y teulu. Dros y ddau ddegawd diwethaf, mae'r Almaen wedi bod yn wlad gyrraedd nifer o fewnfudwyr o Afghanistan, Irac a Syria. Mae mewnfudwyr benywaidd o'r gwledydd hyn yn dueddol o gael mwy o blant ar gyfartaledd na merched a aned yn yr Almaen. Mae arbenigwr ffrwythlondeb o Brifysgol Fienna, Tomas Sobotka, yn amcangyfrif bod hanner y cynnydd yn y TRF yn yr Almaen yn y blynyddoedd diwethaf (2015 ymlaen) yn gysylltiedig â mewnfudo (Sobotka et al., 2020).

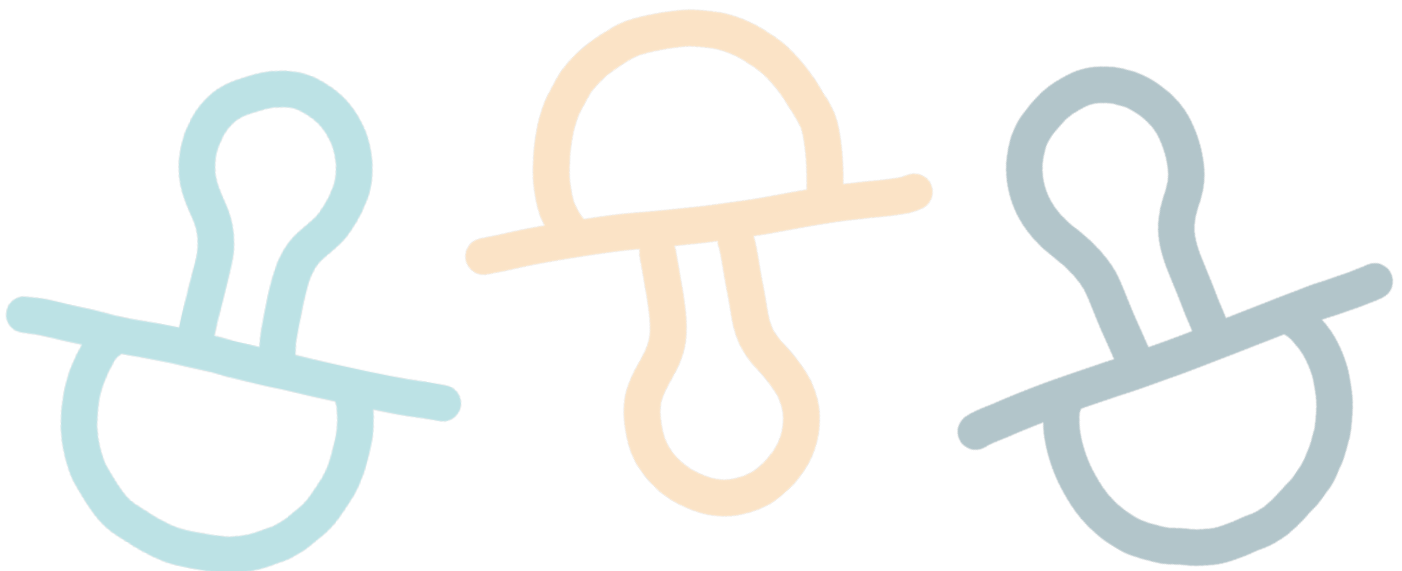
Yn ogystal, o'r 2000au, dechreuodd yr Almaen fabwysiadu polisiau teulu arddull Nordig, gan gynnwys: mwy o gydraddoldeb rhywiol; darpariaeth gofal plant fwy hael i blant dan dair oed; hawl rhieni i weithio'n rhan-amser neu i gymryd absenoldeb rhiant rhan-amser, gyda chymorthdaliadau i weithwyr rhan-amser sydd â phlant (dwy ran o dair o'r incwm a gollwyd); hawl rhieni i gael gofal plant i blant dros flwydd oed; mwy o ddarpariaeth i dadau gymryd absenoldeb rhiant; ac agor ysgolion yn hwyr ar ôl oriau. Yn ôl yr Economist (2019), mae'r mesurau hyn wedi arwain at dwf sydyn yn nifer y plant meithrin a gofrestrwyd dros ddegawd (2006–2017), o 286,000 i 762,000.

Ers y 1990au, mae Japan wedi mabwysiadu nifer o bolisiau i frwydro yn erbyn cyfraddau genedigaethau sy'n gostwng a phoblogaeth sy'n heneiddio. Yn ôl y Ganolfan Effaith Gyhoeddus (2017), mae effaith y polisiau hyn wedi bod yn gyfyngedig, gyda'r gyfradd ffrwythlondeb yn cynyddu ychydig i 1.37 yn 2008 ac 1.42 yn 2014. Mae cyfranogiad menywod yn y gweithlu ers y 1990au wedi gostwng ac mae mynediad at ofal dydd wedi gwella, ond mae'n dal yn annigonol ar gyfer plant dan ddwy oed. Mae mwy o wariant yn parhau i gael ei ddyrannu i'r henoed na theuluoedd â phlant (55% o'r gwariant yn erbyn 3.5% o'r gwariant yn 2021). Ar y cyfan, mae'r dystiolaeth a gasglwyd gan academyddion Japancaidd ac awdurdodau lleol yn awgrymu nad oes digon o adnoddau wedi'u neilltuo ar gyfer y polisiau hyn, ac ategir hyn gan brosiect ymchwil ar Japan a gynhaliwyd gan yr Economist Intelligence Unit (EIU). Mewn cyferbyniad, buddsoddodd un ardal yn Japan – Nagicho – yn drymach mewn polisiau pro-natalaidd a phro-teulu, gyda chanlyniadau addawol ([EIU, 2018](#)). Roedd y polisiau'n cynnwys cynnydd yn y gyllideb ar gyfer gwasanaethau ffrwythlondeb a rhoddion geni o 100,000 yen (neu £587) ar gyfer y plentyn cyntaf, 150,000 yen ar gyfer yr ail blentyn a 400,000 yen ar gyfer y pumed plentyn (CNN, 2019).

Yn ogystal, cyflwynwyd mwy o feithrinfeydd dan arweiniad gwirfoddolwyr, tai â chymhorthdal, a gwasanaethau gwarchod plant. Gwelodd yr ardal ei chyfradd ffrwythlondeb yn cynyddu o 1.4 i 2.8 o blant fesul merch. Mae llwyddiant yr achos hwn yn gysylltiedig â "phecyn o bolisiau cyflenwol wedi'i ariannu'n dda", gan wneud cael plentyn yn haws ac yn fwy fforddiadwy (ibid.). Ariannwyd y polisiau hyn drwy gynyddu'r gyfran o gyllideb flynyddol 4 biliwn yen y ddinas sy'n cael ei neilltuo ar gyfer polisiau cyn-geni a phro-teulu o 2% i 3%, neu gyfwerth â £240,000 ychwanegol sy'n cael ei wario'n flynyddol ar bolisiau teulu (ibid.).

Yn gyffredinol, mae gwerthusiadau o bolisiau teulu ar draws Ffrainc, Japan, Singapôr a De Korea yn awgrymu bod "polisiau teulu unigol yn gyffredinol yn cael effeithiau bach ar gyfraddau ffrwythlondeb" a bod "pecynnau o ymyriadau cyflenwol" megis ar ofal plant, IVF, cydbwysedd bywyd a gwaith hyblyg yn cael mwy o effaith (EIU, 2018). Yr argymhellion yn adroddiad yr EIU yw gwneud cymdeithas y wlad yn fwy cyfeillgar i deuluoedd, ystyried "ffrwythlondeb ym mhob polisi", gwella mynediad at driniaethau ffrwythlondeb, ac i bolisiau gael eu hariannu a'u gweithredu'n briodol.

Gweler Atodiad 1 am grynodedd o ymyriadau a adolygwyd ar y thema hybu ffrwythlondeb.

Adran 2:

Cadw pobl

Cadw pobl

Prif Negeseuon

- » Nid oedd y sylfaen dystiolaeth yn ymwneud â pholisïau i gadw pobl yn gryf, heb unrhyw adolygiadau systematig, gwerthusiadau na hap-dreialon rheoledig i gefnogi'r ymyriadau yr ydym yn eu harchwilio yma. Yn hytrach, mae'r sylfaen dystiolaeth yn cynnwys astudiaethau anarbrofol sengl a defnyddiau unigol o'r un offeryn polisi. Nid yw hyn yn golygu nad yw'r polisïau hyn yn effeithiol, ond yn hytrach na wyddom a ydynt yn effeithiol ai peidio.
- » Mae llawer o ffactorau yn pennu cadw poblogaeth. Mae'r rhain yn cynnwys gwaith, addysg a hyfforddiant, tai a mynediad i wasanaethau cyhoeddus. Y ffactor pwysicaf a amlygwyd gan ymchwil, yn enwedig i raddedigion, yw argaeledd cyfleoedd gwaith amrywiol a phriodol. Mae hyn yn golygu bod angen economi leol ddeinamig.
- » Mae'r rhan fwyaf o bobl ifanc (75%) yn mwynhau byw yng Nghymru, ond mae 40% yn teimlo y bydd yn rhaid iddynt adael y wlad i weithio neu astudio, neu oherwydd bod diffyg tai fforddiadwy neu gludiant priodol yn eu hardal. Mae mynd i'r afael â'r ffactorau gwthio hyn yn hollbwysig.
- » Mae gwahanol grwpiau o bobl yn debygol o ymateb yn wahanol i wahanol ffactorau gwthio a thynnu, a gellid teilwra polisïau i grwpiau penodol.
- » Yn hytrach na chanolbwyntio ar un grŵp, dylai'r economi leol ystyried a cheisio denu gwahanol fathau o unigolion – megis graddedigion, gweithwyr profiadol a medrus, a thrigolion lleol sy'n chwilio am gyfleoedd hyfforddi.
- » Gallai ffenomen diboblogi gwledig fod yn destun sylw oherwydd bod pobl sy'n gadael ardaloedd gwledig yn aml yn gadael Cymru, nid eu cymuned leol yn unig.
- » Mae cadw pobl mewn ardaloedd gwledig yn gofyn am ddull cyfannol sy'n adeiladu ar yr hyn yw'r asedau a'r heriau mewn ardal benodol. Mae argaeledd cyfleoedd gwaith, tai fforddiadwy ac addas, a mynediad at fand eang a thrafnidiaeth, yn ogystal â chyfleoedd hyfforddiant ac addysg yn ffactorau allweddol sy'n effeithio ar ddiboblogi gwledig.

Cadw pobl

Cyflwyniad

Mae pobl yn dewis aros a byw a gweithio mewn gwlad neu ranbarth am amrywiaeth o resymau gwahanol. Mae deall y rhesymau hynny yn hanfodol i gadw pobl. Mae rhai o'r ffactorau a nodwyd gan yr ymchwil a adolygwyd yn yr adran hon yn cynnwys cyfleoedd gwaith a hyfforddiant, tai, addysg a gwasanaethau iechyd, yn ogystal â mynediad at gyfleoedd hamdden a thrafnidiaeth. Ffactorau eraill a all ddylanwadu ar benderfyniad pobl i aros mewn lle yw dymunoldeb ardal, agosrwydd at deulu, a mynediad i gefn gwlad a byd natur. Mae llawer o'r ffactorau sy'n pennu cadw – ond nid pob un – yr un ffactorau sy'n pennu penderfyniad pobl i fudo i ardal arall.

Er i boblogaeth gyffredinol Cymru dyfu (tua 44,000 o bobl) rhwng 2011 a 2021, bu gostyngiad yng nghyfran y bobl rhwng 15-19 oed a rhwng 40-44 oed (SYG, 2022a). Mae'r newid demograffig hwn yn cael ei deimlo'n arbennig o ddifrifol mewn rhai ardaloedd lleol: yng Ngheredigion, y gostyngiad yn y categorïau hynny oedd 28% a 26%. Yn ogystal, mae nifer o ranbarthau Cymru wedi profi gostyngiad cyffredinol yn y boblogaeth yn y degawd diwethaf, gyda Gwynedd (-3.7%), Blaenau Gwent (-4.2%) a Cheredigion (-5.8%) wedi colli'r nifer fwyaf o drigolion rhwng 2011 a 2021 (ibid.)

Mae rhanbarthau eraill hefyd mewn perygl o anghydbwysedd yn y boblogaeth. Yr ardaloedd gyda'r gyfran uchaf o bobl dros 65 oed yw Powys (27.8%), Conwy (27.4%) ac Ynys Môn (26.4%).

Gall polisïau i annog pobl i aros yng Nghymru ganolbwyntio ar wahanol grwpiau o bobl, megis pobl ifanc, graddedigion a phobl sy'n gweithio. Gall polisïau hefyd ganolbwyntio ar y gwahanol ffactorau a all ddylanwadu ar berson i aros, megis cyfleoedd gwaith neu hyfforddiant neu argaeledd tai. Isod, rydym yn adolygu ac yn crynhoi'r dystiolaeth ryngwladol ar y gwahanol fathau hyn o ymyriadau polisi a ddatblygwyd i gadw pobl mewn gwledydd neu ranbarthau penodol. Mae llawer o'r rhain yn canolbwyntio ar gadw pobl mewn ardaloedd gwledig, sy'n arbennig o agored i allfudo. Mae diboblogi gwledig yn peri pryder arbennig i Lywodraeth Cymru, ac mae wedi bod yn faes polisi sy'n peri pryder ers peth amser yn rhyngwladol, felly mae mwy o ymchwil polisi i'w ddefnyddio o'r cyd-destun hwn hefyd.

Y ddau faes trafod eang yn yr adran hon yw yn gyntaf, cadw graddedigion, ac yn ail, cadw pobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig.

Cadw pobl

Graddedigion

Mae graddedigion prifysgol yn grŵp a dargedir yn aml gan lywodraethau sy'n ceisio cadw pobl. Mae graddedigion gan mwyaf yn fedrus iawn, yn aml yn ifanc, o oedran cyflogaeth pennaf, ac oherwydd eu bod yn gallu symud i gyflogaeth sgiliau uchel, mae ganddynt y potensial i gyfrannu at yr economi ranbarthol a'i chynhyrchiant. Mewn perthynas â'r DU gyfan, yn 2014, roedd myfyrwyr prifysgol yn cynrychioli un rhan o bump o'r llifau mudo mewnol (Centre for Cities, 2016), gan gynrychioli'r potensial i Gymru eu dal (neu eu colli). Fodd bynnag, yn ystod y blynyddoedd diwethaf mae Cymru wedi bod yn profi mudo net negyddol o raddedigion gyda thua 20,000 yn fwy o raddedigion yn gadael na symud i Gymru rhwng 2013-16 (Sefydliad Resolution, 2017). Mae data mwy diweddar gan yr Asiantaeth Ystadegau Addysg Uwch (HESA) a gasglwyd gan ddefnyddio marciwr symudedd graddedigion daearyddol newydd yn dangos bod 31% o raddedigion sydd wedi'u lleoli yng Nghymru cyn dechrau ar eu cwrs addysg uwch wedi gadael y wlad i astudio neu weithio ac na wnaethant ddychwelyd (HESA, 2022). Mae hyn o gymharu â ffigurau is ar draws rhannau o'r DU: 21% yn gadael a ddim yn dychwelyd i Ogledd Iwerddon, ac 13% yn gadael a ddim yn dychwelyd i'r Alban. Fel y cyfryw, mae'n ddefnyddiol edrych ar ddulliau polisi o gadw graddedigion a fabwysiadwyd mewn rhanbarthau eraill yn y DU a thramor.

Cynhaliodd astudiaeth yn 2019 gan y Centre for Cities astudiaeth achos o Glasgow, sydd gyda 46% o raddedigion yn aros yn Glasgow, ag un o'r cyfraddau cadw graddedigion uchaf yn y DU. Mae myfyrwyr o'r Alban wedi'u heithrio rhag ffioedd yn golygu bod tri chwarter myfyrwyr Glasgow yn dod o'r Alban, gyda thraean yn dod o Glasgow ei hun.

Canfu'r astudiaeth, ar draws y DU, fod gan brifysgolion â myfyrwyr lleol, nid yw'n syndod efallai, gyfradd cadw uwch o raddedigion. Fodd bynnag, roedd gan brifysgolion Glasgow a Strathclyde gyfradd cadw is o raddedigion (tua 40%) na phrifysgolion ar raddfa is. Yn ddiddorol ac mewn cyferbyniad, y sefydliad addysg uwch yn Glasgow â'r gyfradd gadw uchaf oedd Ysgol Gelfyddydau Glasgow (59%), sydd hefyd â'r gyfran isaf o fyfyrwyr lleol a'r gyfran uchaf o fyfyrwyr rhyngwladol. Daw'r adroddiad i'r casgliad mai argaeledd swyddi sy'n annog graddedigion i aros, gyda diwydiannau creadigol a'r celfyddydau yn sector pwysig yn economi Glaswegian.

Gan archwilio'n fanylach pam mae graddedigion yn aros neu'n gadael ar ôl graddio, mae adroddiad gan Swyddfa Wyddoniaeth Llywodraeth y DU yn 2016 ar ddyfodol dinasoedd yn edrych ar nifer o ddinasoedd y DU, gan gynnwys Caerdydd:

Mae'r gyflogaeth sydd ar gael yng Nghaerdydd a'r farchnad lafur o'i chwmpas hefyd yn aml o ansawdd is fel y'i mesurir gan gyflog neu lwybrau gyrfa a ragwelir, na'r hyn a gynnigir mewn rhannau eraill o'r DU. Mae hyn yn arbennig o wir ar gyfer pynciau STEM. Mae'r gwendid ar ei waethaf yn y sector preifat, gyda'r sector cyhoeddus yn cyflogi tua hanner y graddedigion ôl-1992 a aned yng Nghymru ac sydd bellach yn byw yng Nghymru.

(Swyddfa Llywodraeth y DU dros Wyddoniaeth, Dyfodol Dinasoedd, 2016: 42)

Canfu'r adroddiad, er bod niferoedd myfyrwyr wedi codi yng Nghaerdydd ers 2000 – 60% ar gyfer israddedigion a threblu ar gyfer ôl-raddedigion, mae mwyafrif y myfyrwyr sy'n graddio yn tueddu i adael Caerdydd, er bod Caerdydd wedi'i rhestru ymhlith dinasoedd gorau'r DU i fyw ynddynt (Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Caerdydd, 2017).

Pwysleisir pa mor ganolog yw cyfleoedd yn y farchnad swyddi a'r gyfran o swyddi sgiliau uchel fel ffactorau cadw gan adroddiad arall gan y Ganolfan Dinasoedd, o'r enw 'The Great British Brain Drain'

Mae'n ymddangos bod patrymau mudo graddedigion yn cael eu hysgogi'n bennaf gan gyfleoedd gwaith. Os yw dinas am ddenu a chadw nifer fwy o raddedigion, yna mae angen iddi gefnogi twf economaidd, yn hytrach na dibynnu ar bolisiau culach sydd wedi'u targedu'n benodol at ddenu a chadw graddedigion. Dylai dinasoedd anelu at gefnogi creu mwy o swyddi, ac yn enwedig swyddi gwybodaeth sgil-uchel.

(Canolfan Dinasoedd, 2016: 1-2).

Y tu hwnt i gyfleoedd gwaith, mae'n ymddangos bod cyfleoedd ar gyfer dilyniant, neu'r "effaith grisiau symudol" yn pennu penderfyniadau graddedigion i aros neu adael eu dinas astudio (Gordon, 2015). Gan roi cadw graddedigion yn ei gyd-destun, a thynnu o arolwg gan yr Awdurdod Ystadegau Addysg Uwch, data ONS, ac enghreifftiau o wledydd eraill, mae adroddiad 'The Great British Brain Drain' yn awgrymu y dylid rhoi blaenoriaeth i ffocws ar y farchnad swyddi yn ehangach, yn hytrach nag ar ffocws culach cadw graddedigion.

Mae'r adroddiad yn honni bod angen i'r economi leol gael rhai amodau sylfaenol er mwyn cadw graddedigion a denu gweithwyr medrus eraill. Mae'r rhain yn cynnwys system drafndiaeth ddibynadwy ac effeithlon, marchnad dai fforddiadwy gydag amrywiaeth o eiddo ar gael, a system gynllunio sy'n gallu ymateb i batrymau cyflogaeth cyfnewidiol a gofynion preswyl. Gallai dinasoedd a'u partneriaid hefyd ganolbwyntio ar hybu'r galw am swyddi sgiliau uchel a gwella cyrhaeddiad addysgol a datblygiad gweithlu trigolion lleol.

Yn ogystal â dysgu am gadw graddedigion o Glasgow fel dinas, gallai Cymru edrych i'r Alban gyfan, yn enwedig o ran lleoliadau gwaith. Mae lleoliadau gwaith yn ffordd o gysylltu graddedigion â'r economi leol a chyfleoedd cyflogaeth. O ganol y 2000au, sefydlodd Llywodraeth yr Alban gynllun i annog myfyrwyr i aros am ddwy flynedd ychwanegol ar ôl eu gradd drwy hwyluso lleoliadau gwaith. O 2010-2013, cofrestrodd mwy na 2,200 o fyfyrwyr ar y cynllun (Kuptsch et al., 2006). Arweiniodd llwyddiant cynyddol y system hon at greu TalentScotland, rhaglen lleoli graddedigion, a hwylusodd gyflogi 610 o raddedigion gan 458 o gwmnïau yn yr Alban yn y cyfnod 2010-2013. Yn 2013, daeth hwn yn gynllun ScotGrad, a ddaeth â gwahanol bartneriaid ynghyd, megis Llywodraeth yr Alban, Scottish Enterprise, a'r Association of Graduate Careers Advisory Service i helpu cyflogwyr yr Alban i recriwtio graddedigion. Cafwyd cymorth yn bennaf drwy ran-ariannu eu cyflog ar gyfer prosiectau cyfnod penodol o hyd at 12 mis. Yn ôl ScotGrad, mae 92% o'u graddedigion yn mynd ymlaen i gyflogaeth amser llawn ar ôl eu lleoliad. (Ystafell Newyddion Menter yr Alban, 2013). Y sectorau a gynrychiolir fwyaf yng nghynllun ScotGrad yw'r diwydiannau creadigol, technolegau galluogi, a'r diwydiannau ynni, bwyd a diod, a thecstilau. Yn 2021, dyrannodd Llywodraeth yr Alban £3.5 miliwn i'r rhaglen Graduate Career Advantage Scotland i helpu graddedigion medrus iawn rhwng 18 a 29 oed i ddod o hyd i gyflogaeth yn eu harbenigedd.

Nod y rhaglen beilot hon oedd darparu interniaethau â chyflog da ar gyfer 300 o raddedigion medrus iawn. Yn dilyn y peilot hwn, dyrannwyd cyllid pellach i ddarparu'r gwasanaeth tan 2023.

Mae yna hefyd fentrau polisi y tu allan i'r DU a allai fod yn berthnasol i Gymru wrth geisio cadw graddedigion.

Archwiliodd astudiaeth 2019 a ariannwyd gan Gomisiwn yr UE gan y Ganolfan Ryngwladol ar gyfer Datblygu Polisi Ymfudo sut mae tair gwlad ymhlith y cyrchfannau astudio mwyaf poblogaidd ar gyfer myfyrwyr rhyngwladol – Canada, yr Almaen a'r Iseldiroedd – wedi datblygu mesurau rheoleiddio ac ymarferol i gadw graddedigion ar ôl iddynt gwblhau eu gradd. Mae'r cynlluniau hyn yn aml yn cynnwys llacio prosesau biwrocraidaidd i raddedigion tramor gael mynediad i gyflogaeth a chael preswyliaid parhaol. Crynhoir y rhain yn Nhabl 1.

Tabl 1: Cymhariaeth o bedwar fframwaith cyfreithiol ar gyfer cadw graddedigion: Canada, yr Almaen, yr Iseldiroedd, a'r Deyrnas Unedig

Agwedd ar y fframwaith cyfreithiol	Canada	Yr Almaen	Yr Iseldiroedd	Y Deyrnas Unedig
Enw cynllun ôl-astudio	Trwydded Gwaith Ôl-raddedig (PGWP)	ADRAN 16 Is 5 Deddf Preswylfa	Blwyddyn Cyfeiriadedd	Fisa gwaith ar ôl astudio
Hyd arhosiad hiraf	Hyd at 36 mis (yn dibynnu ar hyd y rhaglen astudio)	18 mis	12 mis nesaf	24 mis (36 i raddedigion PhD)
Oriau gwaith a ganiateir	Cyflogaeth llawn amser, hunangyflogaeth	Cyflogaeth llawn amser, hunangyflogaeth	Cyflogaeth llawn amser, hunangyflogaeth	Cyflogaeth llawn amser, hunangyflogaeth, a chwilio am waith
Prawf marchnad lafur	Dim angen	Dim angen	Dim angen	Amherthnasol
Grŵp targed	Holl raddedigion rhyngwladol colegau a phrifysgolion Canada cymwys	Holl raddedigion rhyngwladol prifysgolion yr Almaen	Holl raddedigion rhyngwladol prifysgolion yr Iseldiroedd a phrifysgolion uchel eu statws dramor	Yr holl raddedigion rhyngwladol nad ydynt yn gymwys ar gyfer cynllun setliad yr UE sydd eisoes yn byw yn y DU
Cyfnod cymhwyster	O fewn 180 diwrnod i gwblhau rhaglen astudio amser llawn yng Nghanada	Hyd at 4 wythnos cyn i'r drwydded astudio ddod i ben	O fewn 3 blynedd i raddio	Cyn i fisa myfyriwr ddod i ben, nid oes angen i chi fod wedi graddio cyhyd â bod y darparwr addysg wedi cymeradwyo cais y Swyddfa Gartref
Breintiau arbennig i raddedigion rhyngwladol	Mynediad â blaenoriaeth i breswylfa barhaol (pwyntiau ychwanegol yn y cais Mynediad Cyflym)	Preswylfa barhaol llwybr carlam (ar ôl dwy flynedd o lafur medrus/hunangyflogaeth)	Gofynion cyflog is ar gyfer trwydded waith ddilynol	Nid yw'r llwybr graddedig yn cyfrif tuag at hawliau setlo

Un o ganfyddiadau pwysicaf yr ymchwil yw nad yw polisïau'r llywodraeth yn unig yn gweithio. Mae angen i bob sefydliad sy'n ymwneud â chadw graddedigion gydweithio:

Er mwyn helpu myfyrwyr rhyngwladol a graddedigion i drosglwyddo i gyflogaeth yn y wlad letyol, mae angen i brifysgolion, cyflogwyr, llywodraethau lleol, gwasanaethau cyflogaeth, ac actorion lleol perthnasol eraill ailasesu a chydlynu eu cymorth dechrau swydd yn well

(Morris-Lange, 2019: 2)

Mae'r adroddiad hefyd yn adolygu'r mentrau ymarferol a roddwyd ar waith gan 208 o brifysgolion a phartneriaid lleol yn y tair gwlad. Mae rhwystrau anffurfiol megis sgiliau iaith annigonol, gwybodaeth annigonol am y farchnad lafur leol, a diffyg rhwydweithiau yn atal graddedigion rhyngwladol rhag cael mynediad at swyddi yn eu gwlad astudio. Mae'r awduron felly'n argymhell:

- Gallai prifysgolion roi cymaint o gymorth â phosibl i fynd i'r afael â'r mater sgiliau iaith a chynnig hyfforddiant ar gyfer ceisiadau am swyddi.
- Gallai cyflogwyr, yn enwedig sefydliadau bach, gynnwys myfyrwyr rhyngwladol yn eu cronfa recriwtio, yn arbennig trwy gynlluniau interniaeth ac ysgoloriaethau.
- Gallai llunwyr polisi sicrhau bod cynlluniau cadw graddedigion yn unol ag anghenion disgwylidig y farchnad lafur, a gwneud amseroedd prosesu ar gyfer fisas a thrwyddedau mor fyr â phosibl.
- Gellid integreiddio bwrdeistrefi lle bydd graddedigion yn dewis gweithio yn y seilwaith cydweithredol hwn.

Mae'r Ffindir yn wlad arall sy'n haeddu sylw. Mae ganddi'r drydedd gyfran uchaf (12%) o bobl dros 85 oed o'r holl wledydd, yn ogystal â chyfradd cadw uchel o fyfyrwyr rhyngwladol, gyda 66% yn aros yn y Ffindir am dair blynedd ar ôl graddio. Yn yr un modd ag astudiaeth Morris-Lange a ddyfynnwyd uchod, mae Llywodraeth y Ffindir wedi canolbwyntio ar lyfnhau'r broses o wneud cais am fisa i raddedigion gymaint â phosibl, gyda tharged o fis o amser prosesu. Yn 2017 sefydlodd y prosiect 'Talent Boost Finland', gyda'r nod o gefnogi denu a chadw gweithwyr, myfyrwyr a graddedigion rhyngwladol (Llywodraeth y Ffindir, 2023). Yn unol â hyn, mae prifysgolion fel Prifysgol Helsinki yn darparu gwasanaethau fel hyfforddiant rheoli gyrfa, cyrsiau iaith, a chyfleoedd rhwydweithio, mentora a hyfforddeiaeth. Mae rhai o'r mentrau hyn yn orfodol. Er enghraifft, mae rhai rhaglenni gradd meistr yn ei gwneud yn ofynnol i fyfyrwyr ddilyn cwrs cynllunio gyrfa a dilyn hyfforddeiaeth. Mae menter 'Talent Boost Finland' hefyd yn cynnwys creu "ecosystemau" sy'n cynnwys partneriaid hanfodol eraill megis llywodraethau cenedlaethol a lleol, yn ogystal â chyflogwyr, sydd i gyd yn cydweithio i ddenu a chadw ymgeiswyr tramor.

Teclyn polisi arall a brofwyd gan rai gwledydd o ran cadw eu graddedigion a lleihau'r 'brain drain', yw sefydlu cytundebau gyda myfyrwyr lle telir am eu gradd gan y wladwriaeth yn gyfnewid am nifer o flynyddoedd o wasanaeth yn sector cyhoeddus y wlad honno ar ôl i'r radd ddod i ben a'i chwblhau (a elwir yn 'bondio'). Sefydlwyd Prifysgol Ecwiti Iechyd Byd-eang, a gefnogir gan Bill a Melinda Gates, yn 2015 yn Rwanda i hyfforddi myfyrwyr o bob rhan o'r isranbarth mewn meddygaeth a gofal iechyd. Yn gyfnewid am hyfforddiant a llety am ddim, mae pob myfyriwr yn llofnodi cytundeb gyda'u gweinidogaeth iechyd priodol i ymrwymo i weithio am chwech i naw mlynedd yn eu gwledydd cartref ar ôl iddynt raddio (Wenger, 2022).

Canfu un astudiaeth a adolygodd 'brain drain' fod gweithwyr gofal iechyd mewn sawl gwlad yn Affrica nad oedd 'bondio' neu gynlluniau gorfodol o'r natur honno wedi gweithio'n dda oherwydd, yn benodol, gallu gwael systemau rheoli AD yn y gwledydd hynny i orfodi'r cytundeb, a diffyg cydgysylltu rhwng y sectorau addysg ac iechyd wrth eu gorfodi (Dove, 2003). Canfu adolygiad o gynllun bondio dwy flynedd ar gyfer graddedigion meddygol yn Nepal, lle mae graddedigion newydd yn cael eu hanfon i ardaloedd anghysbell yn Nepal i ddarparu gwasanaethau meddygol, yn seiliedig ar arolwg a gynhaliwyd gyda 69 o raddedigion, fod cyfranogwyr yn gweld y cytundeb bondio yn crebachu eu potensial datblygiad proffesiynol heb iawndal digonol. Teimlai'r graddedigion eu bod wedi'u lleoli mewn ardaloedd gwledig lle nad oedd digon o fuddsoddiadau nac adnoddau iddynt ddarparu gofal iechyd priodol i'r boblogaeth leol (Tamang et al., 2020). Mae hyn yn awgrymu bod angen dylunio polisiau bondio o'r fath mewn ffordd sy'n ystyried yn ofalus anghenion datblygiad proffesiynol ôl-raddedig graddedigion, yn ogystal ag anghenion yr ardaloedd lleol y gellir eu lleoli ynddynt.

I grynhoi'r dystiolaeth ynghylch cadw graddedigion yn llwyddiannus, mae'n ymddangos bod angen cyfuniad o fentrau rheoleiddiol ac ymarferol. Ar yr ochr reoleiddiol, yn enwedig mewn perthynas â myfyrwyr rhyngwladol, mae angen system ddi-dor a hawdd ei defnyddio ar gyfer gwneud cais am fisas a thrwyddedau a'u hadnewyddu.

Ar lefel prifysgolion, mae darparu hyfforddiant sgiliau iaith, gwneud cais am swydd a hyfforddiant rheoli gyrfa, a mentora a hyfforddeiaethau o fudd i raddedigion sy'n aros ymlaen ar ôl eu hastudiaethau.

Yn anad dim ac o edrych ar gadw myfyrwyr yn y DU ac yn rhyngwladol, mae dau ffactor hollbwysig i'w hystyried.

- darparu swyddi priodol yn yr ardal neu'r wlad leol, o ran maes sgiliau penodol a lefel sgiliau, gyda chyfle i gamu ymlaen mewn gyrfa.
- mae cydweithredu rhwng yr holl actorion sy'n ymwneud â chadw graddedigion – prifysgolion, cyflogwyr a'r llywodraeth yn bennaf – yn hollbwysig er mwyn helpu myfyrwyr i lywio system gymhleth a sicrhau bod eu sgiliau'n cyfateb yn hawdd i'r farchnad lafur leol neu genedlaethol.

Mae pwerau Llywodraeth Cymru i bennu cyfraddau cadw graddedigion, yn enwedig o ran caniatáu preswyliaid neu fisas i raddedigion, yn gyfyngedig oherwydd bod mewnfudo'n cael ei bennu a'i reoli gan lywodraeth y DU. Fodd bynnag, fel y mae'r Alban yn ei wneud gyda chynllun ScotGrad drwy annog a chefnogi cyflogwyr i noddi myfyrwyr rhyngwladol wrth wneud cais am fisas i Swyddfa Gartref y DU, gallai Llywodraeth Cymru hefyd alluogi myfyrwyr rhyngwladol i gael mynediad i gynlluniau lleoliadau ôl-raddedig yng Nghymru a chymryd rhan ynddynt.

Cadw pobl

Cadw pobl mewn ardaloedd gwledig

Mae polisiau sy'n targedu cadw pobl yn aml yn canolbwyntio ar gadw pobl mewn ardaloedd sydd mewn perygl o ddiboblogi. Ardaloedd gwledig yw'r rhain yn aml (ond nid bob amser) ac mae gwahanol wledydd a rhanbarthau wedi sefydlu amrywiaeth o fentrau perthnasol. Mae cadw pobl yn y meysydd hyn, yn enwedig pobl ifanc a phobl sy'n gweithio, yn allweddol i gynnal cydbwysedd mewn grwpiau oedran a phobl economaidd weithgar/anweithgar. Mae'n helpu i sicrhau bod digon o weithlu ar gael i lenwi swyddi gwag mewn lletygarwch, amaethyddiaeth a gwasanaethau cyhoeddus fel ysgolion, iechyd a gofal cymdeithasol. Mae cadw pobl hefyd yn bwysig ar gyfer cadw cymunedau lleol yn fyw o safbwynt cymdeithasol a diwylliannol, yn ogystal â'r economi sy'n eu cynnal. Ffactor arbennig sy'n ymwneud â Chymru yw pan fydd pobl yn gadael ardaloedd gwledig, maent yn aml hefyd yn gadael y wlad. Mae mynd i'r afael â diboblogi gwledig felly yn fater hollbwysig i Gymru. Yn olaf, mae dimensiwn Cymraeg penodol i'r mater hwn. Mae ardaloedd gwledig sydd mewn perygl o ddiboblogi yn dueddol o fod yn rhai â chyfran uchel o siaradwyr Cymraeg (Llywodraeth Cymru, 2020c). Rhwng 2011 a 2021, bu gostyngiad yn nifer y trigolion arferol yng Nghymru sy'n siarad Cymraeg, o 19% i 17.8% (SYG, 2022). Yr unig le na sylweddolodd y gostyngiad hwn oedd mewn ardaloedd trefol fel Caerdydd neu Ferthyr Tudful. O'r herwydd, mae mynd i'r afael â mater diboblogi gwledig hefyd yn allweddol i sicrhau bod y Gymraeg yn ffynnu.

Mae llawer o'r polisiau yr ydym yn eu hadolygu yn yr adran hon yn pwysleisio'r angen am dull cyfannol a lleoledig o ymdrin â diboblogi gwledig.

Er enghraifft, mae prosiect Horizon 2020 'Arloesi Cymdeithasol mewn Ardaloedd Gwledig Ymylol' (SIMRA) wedi archwilio polisiau a weithredwyd gan wladwriaethau Ewropeaidd gwahanol i fynd i'r afael â diboblogi ardaloedd gwledig. Yn hollbwysig, dywedwyd bod pob menter lwyddiannus wedi'i hadeiladu ar '**ddadansoddiad realistig o'r sefyllfa bresennol**' (SIMRA, 2019). Mae cronfa ddata o arferion da ar gael ar wefan SIMRA. Mae adolygiad tystiolaeth Llywodraeth yr Alban ar ffactorau gwrthio a thynnu ar gyfer pobl mewn ardaloedd gwledig hefyd yn pwysleisio'r angen i lunio polisiau sy'n benodol i ardal neu ranbarth. Yn hytrach na datblygu polisiau un maint i bawb ar gyfer ardaloedd gwledig, gellid targedu polisiau at grwpiau oedran penodol, megis pobl ifanc, pobl ganol oed a phobl hŷn (Llywodraeth yr Alban, 2010). Yn olaf, byddai sicrhau bod cyrsiau galwedigaethol a hyfforddiant ar gael ar-lein yn caniatáu i bobl ifanc astudio o ardaloedd mwy anghysbell yng Nghymru, heb yr angen i adleoli i ganolfannau trefol a pheryglu iddynt beidio â dychwelyd pan ddaw eu hastudiaethau i ben.

Cadw pobl ifanc mewn ardaloedd gwledig

Mae pobl ifanc (a ddiffinnir yn gyffredin rhwng 15 a 25 oed) yn arbennig o debygol o adleoli, i astudio neu i weithio. Canfu arolwg Cymreig o 1,056 o bobl rhwng 14 a 25 oed, bod 75% o bobl ifanc yn mwynhau byw yng nghefn gwlad Cymru, mae 40% (cyfwerth â 40,000 o unigolion yng Nghymru) yn credu y bydd yn rhaid iddynt adael Cymru o fewn y pum mlynedd nesaf, er y byddai'n well ganddynt aros (Woods ac Utz, 2022).

Panofynnwyd pa newidiadau polisi fyddai'n gwneud iddynt aros, ymatebodd y bobl ifanc yn yr arolwg yn debyg i'r canfyddiadau a amlinellwyd yn yr adran cadw graddedigion. Roeddent yn pwysleisio mynediad at fathau mwy priodol o swyddi, ac yna mwy o dai fforddiadwy, lefelau cyflog a swyddi sy'n talu'n well, a thrafnidiaeth.

Mae hyn yn cefnogi tystiolaeth o ymchwil arall a adolygwyd yn yr adran hon sy'n nodi bod cyfleoedd marchnad lafur leol yn hanfodol i gadw pobl mewn ardal benodol. Roedd y pryder ynghylch dod o hyd i swydd yn lleol yn arbennig o amlwg ymhlith ymatebwyr o Sir Benfro (68%), Conwy (68%) a Sir Gaerfyrddin (66%). Yn ogystal â'r ffactorau uchod, dim ond tua chwarter yr ymatebwyr oedd yn cytuno bod gwasanaethau cyhoeddus yn diwallu eu hanghenion neu fod cyfleoedd cymdeithasol a diwylliannol yn "dda" neu'n "well".

Mae'r astudiaeth yn categoreiddio ymatebwyr yn dri grŵp: y rhai sy'n debygol o aros (a hoffai barhau i fyw yn eu hardal leol ac nad ydynt yn meddwl y bydd angen iddynt symud i ffwrdd); y rhai sy'n bwriadu gadael (sydd am adael eu hardal leol, am gyfnod o leiaf); a darpar arosywyr (y byddai'n well ganddynt barhau i fyw yn eu hardal leol ond sy'n credu y bydd angen iddynt symud i ffwrdd). Nid yw'n werth dim bod yr "arowsyr posibl" yn debygol o fod yn arbennig o ymatebol i ymyriadau polisi sydd â'r nod o'u cadw. Mae'r adroddiad yn amlinellu'n benodol sut y gallai cynyddu argaeledd tai fforddiadwy, gwella lefelau cyflog, ac ehangu'r amrywiaeth o swyddi sydd ar gael yng nghefn gwlad Cymru gael effaith. Byddai gwella cyfleusterau hamdden ac adloniant a mynediad trafndiaeth i drefi a dinasoedd hefyd yn helpu i gadw pobl mewn ardaloedd gwledig.

Gallai arallgyfeirio'r economi wledig, er enghraifft mewn sectorau sy'n tyfu fel technoleg werdd a gweithgynhyrchu uwch-dechnoleg, yn ogystal â hyrwyddo hunangyflogaeth ac entrepreneuriaeth, gael effaith hefyd – er y byddai angen hybu sectorau o'r fath a'r sgiliau sydd eu hangen arnynt mewn ysgolion a cholegau. Yn ddiddorol, yn dilyn pandemig Covid-19, a arweiniodd at fwy o gyfleoedd i weithio o bell, dim ond un o bob deg o ymatebwyr a ddangosodd ddiddordeb mewn gweithio o bell.

Amlinellwyd canfyddiadau tebyg mewn adolygiad yn 2010 o'r dystiolaeth o ffactorau sy'n dylanwadu ar benderfyniadau mudo gwledig a gynhaliwyd yn yr Alban, a oedd yn ymdrin â gwaith cyhoeddedig ar y pwnc ar gyfer Llywodraeth yr Alban. Wrth archwilio'r categori 16-24 oed, mae'r astudiaeth yn canfod ffactorau gwthio a thynnu tebyg i'r astudiaeth gan Woods ac Utz a ddyfynnwyd uchod. Ffactorau tynnu allweddol sy'n annog pobl ifanc i symud allan o ardaloedd gwledig yw argaeledd swyddi o ansawdd uchel, tai fforddiadwy, ac anogaeth gan ffrindiau a theulu. Ffactorau gwthio sy'n annog pobl ifanc i aros mewn ardaloedd gwledig yw argaeledd cyfleoedd addysg uwch a chyflogaeth, pwysau cymdeithasol a theuluol i aros, a diffyg adnoddau i symud. Yn yr un modd ag astudiaeth Cymru, mae astudiaeth yr Alban yn crynhoi goblygiadau polisi yn seiliedig ar yr astudiaethau a adolygwyd ar fudo yng nghefn gwlad yr Alban. Ar ben y rhestr hon mae'r angen am swyddi o ansawdd uchel mewn ardaloedd gwledig, opsiynau tai fforddiadwy, cyngor a chymorth i bobl sy'n symud i'r ardaloedd hyn neu'n dychwelyd iddynt, ac annog pobl i ddychwelyd i'r ardaloedd hyn. Canfu arolwg yn 2021 yn UDA o 2,000 o ieuencid ysgol ganol ac uwchradd mewn dwy gymuned wledig a oedd yn dibynnu ar goedwigoedd yn Maine ac Oregon fod cysylltiad negyddol rhwng cyrhaeddiad addysgol ac aros yn yr ardal wledig, tra bod canfyddiad cymunedol ac ymlyniad lle yn ffactoriau tynnu cryf ar gyfer aros yn yr ardal wledig (Bernsen et al., 2022).

Cadw gweithwyr mewn ardaloedd gwledig

Mae nifer o ffactorau allweddol y mae tystiolaeth yn awgrymu eu bod yn werth eu hystyried mewn perthynas â chadw gweithwyr mewn ardaloedd gwledig. Canfu adolygiad Llywodraeth yr Alban o dystiolaeth ar ffactorau tynnu a gwthio i bobl aros mewn ardaloedd gwledig yn yr Alban mai'r ffactorau gwthio i ffwrdd o ardaloedd gwledig i bobl sy'n economaidd weithgar yw diffyg swyddi o ansawdd uchel, bwlch rhwng cyflog a costau byw yn yr ardal leol, a diffyg cyfleusterau hamdden a chyfleoedd i gymdeithasu (Llywodraeth yr Alban, 2010).

O ran y ffactorau tynnu sy'n denu pobl economaidd weithgar i ardaloedd gwledig mae argaeledd swyddi o ansawdd uchel sy'n gydnaws â'u sgiliau, yr amgylchedd lleol a rhwyddineb mynediad ato, argaeledd tai cost isel, a chysylltiadau cymdeithasol a theuluol. Mae'r ffactorau'n debyg ar gyfer ymfudwyr sy'n dychwelyd. Yn yr adran hon, rydym yn archwilio dau faes sy'n chwarae rhan yn y ffactorau gwthio a thynnu hyn: mynediad band eang a chyfathrebu, a thai.

Mynediad band eang a chyfathrebu

Yn ogystal â hwyluso gweithio o bell, mae mynediad at fand eang yn hanfodol er mwyn i bobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig allu cysylltu ag eraill, ac i fusnesau sydd wedi'u lleoli mewn ardaloedd gwledig fod yn gynhyrchiol a chystadleuol. Mae hyn yn cyfrannu at dwf economaidd gwledig a chadw'r boblogaeth. Canfu adroddiad a gomisiynwyd gan Ofcom yn 2018 fod perthynas gadarnhaol rhwng buddsoddiad band eang a thwf economaidd (Ofcom, 2018). Wrth ddadansoddi 35 o wledydd yr OECD dros gyfnod o 15 mlynedd, cysylltodd yr adroddiad gynnydd CMC blynyddol o 0.3% â buddsoddiad mewn band eang. Ar gyfer y DU, roedd hyn yn cyfateb i 5.3% yn ystod y cyfnod 2002-2016.

Roedd cyflymder band eang hefyd yn bwysig, gyda "cyfraniad gwelliannau cyflymder band eang i GDP y DU [yn] uwch na'r cyfartaledd ar gyfer yr OECD: mae cynnydd cyfartalog y DU o tua 0.1% y flwyddyn dros y cyfnod yn cymharu â chyfartaledd yr OECD o tua 0.08% y flwyddyn. Gyda'i gilydd, roedd effaith buddsoddiad band eang a gwelliannau cyflymder ar GDP y DU yn 0.47% y flwyddyn ar gyfartaledd. Roedd y cyfanswm cronus yn ychwanegiad o tua 6.7% i CMC y DU o ganlyniad i welliannau mewn rhwydweithiau band eang dros y cyfnod." (ibid., 2018). Mae band eang hefyd yn allweddol i sicrhau bod pobl, yn enwedig pobl ifanc, mewn ardaloedd anghysbell yn gallu cael mynediad at addysg a hyfforddiant, a allai yn ei dro leihau'r angen i bobl symud allan o'r ardaloedd hynny tuag at ganolfannau trefol.

Oherwydd topograffeg Cymru a dosbarthiad poblogaeth denau, mae cost sefydlu darpariaeth band eang yn sylweddol uwch na chyfartaledd y DU. Er bod cynnydd pwysig wedi'i wneud o ran cysylltedd, dim ond i 27% o adeiladau y mae band eang ffeibr llawn ar gael, ac mae 15,000 o bobl yn dal heb fynediad at gyflymder llwytho o 10Mbit yr eiliad o leiaf. Hefyd, gallai'r gost o ddarparu band eang ar gyfer y grŵp olaf hwn fod yn ormodol. Fodd bynnag, erys bwlch rhwng argaeledd band eang a'r nifer sy'n ei ddefnyddio, sy'n golygu nad yw rhai pobl yn ymwybodol y gallant gael mynediad at fand eang a/neu nad ydynt ei eisiau. Mae Ofcom (2021) yn awgrymu er mwyn mynd i'r afael â hyn, "gallai mwy o ymwybyddiaeth o argaeledd helpu i gynyddu'r nifer sy'n defnyddio gwasanaethau yng Nghymru". Mae heriau penodol hefyd i ddarparu band eang gwledig, megis dwysedd poblogaeth is, tir anodd ei gyrchu, mwy o ardaloedd i'w gorchuddio, a mwy o risg o dywydd garw (Llywodraeth y DU, 2019).

Er ei bod yn ymddangos bod awydd cyfyngedig ymhlith pobl ifanc i weithio o bell yng Nghymru, oherwydd efallai y byddant am gael profiad o waith wyneb yn wyneb ac y gallent fod yn llai tebygol o fod â lle i weithio gartref, gall gweithio o bell fod yn fwy deniadol i weithwyr hŷn. Yma, mae mynediad i'r rhyngwrdd yn hanfodol. Canfu dadansoddiad OECD o Ganada, Ffrainc, yr Eidal, y DU ac UDA fod pandemig Covid-19 yn rhoi cyfle i bobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig weithio o bell, yn enwedig i weithwyr benywaidd y mae eu gwaith yn tueddu i fod yn fwy ffafriol i weithio o bell. Fodd bynnag, er mwyn i hyn ddigwydd, mae'r dadansoddiad yn pwysleisio'r angen am ansawdd a mynediad cyfartal i fand eang (OECD, 2021). Edrychodd astudiaeth gan Brifysgol Rhydychen yn 2022 ar weithio o bell ar gyfer gwaith digidol gyda 1.8 miliwn o swyddi wedi'u dadansoddi rhwng 2013 a 2020 mewn gwahanol wledydd. Mae'r astudiaeth yn dangos sut mae symud i weithio o bell mewn gwirionedd yn pwysleisio rhaniadau daearyddol a llafur rhwng ardaloedd trefol a gwledig, yn arbennig oherwydd cysylltedd band eang gwael mewn ardaloedd gwledig. Mae'r diffyg cyfleoedd sydd eisoes yn bodoli ar gyfer y math hwn o waith mewn ardaloedd gwledig yn cael eu gwaethygu mewn gwirionedd gan y symudiad i weithio o bell:

Bydd pobl sydd â mynediad at addysg arbenigol, hyfforddiant galwedigaethol a chyfleoedd busnes lleol – mewn geiriau eraill, trigolion trefol – yn fwy tebygol o feddu ar sgiliau digidol y mae galw amdanynt. Byddant yn dod o hyd i ddigon o gyfleoedd yn y farchnad lafur anghysbell. Mae pobl nad oes ganddynt yr un mynediad i sefydliadau galluogi – hynny yw, pobl mewn ardaloedd gwledig – yn dueddol o fod â'r sgiliau digidol mwyaf perthnasol. Byddant yn cael amser caled yn dod o hyd i swyddi da o bell

(Prifysgol Rhydychen, 2022).

Yn amlwg, nid yw darparu cysylltedd band eang dibynadwy a chyflym ynddo'i hun yn ddigon i alluogi cyfleoedd gweithio o bell, yn enwedig mewn ardaloedd anghysbell nad oes ganddynt efallai'r seilwaith angenrheidiol i gefnogi pobl i ennill y sgiliau sydd eu hangen ar gyfer y math hwn o waith. Serch hynny, mae mynediad at fand eang yn hanfodol ar gyfer byw a gweithio mewn gwahanol ardaloedd, gan gynnwys rhai gwledig.

Cartrefu

Ffactor allweddol arall sy'n pennu dewis pobl i aros mewn ardaloedd gwledig neu eu gadael yw argaeledd, fforddiadwyedd ac addasrwydd y cyflenwad tai lleol. Er bod tai yng Nghymru, ar gyfartaledd, yn rhatach nag yn Lloegr, mae gan Gymru brinder tai fforddiadwy ac addas. Mae cymysgedd o effaith yr Hawl i Brynu, twf aelwydydd un person, ail gartrefi a phoblogaeth gynyddol wedi arwain at brinder tai yng Nghymru. Amcangyfrifodd adroddiad gan Sefydliad Polisi Cyhoeddus Cymru (PPIW) yn 2015, o'r enw 'Angen a Galw yn y Dyfodol am Dai yng Nghymru', y byddai angen 240,000 o gartrefi ychwanegol dros y cyfnod 2011-2031 ar gyfer Cymru gyfan (PPIW, 2015). Ar gyfartaledd, yn ystod 2011-2022, adeiladwyd 6000 o gartrefi'r flwyddyn, sy'n golygu mai dim ond 120,000 o gartrefi fyddai'n cael eu hadeiladu erbyn 2031. Dyma hanner yr hyn y rhagwelir y bydd ei angen (StatCymru, 2022).

Oherwydd cyd-destun penodol iawn tai yng Nghymru, mae'n bwysig ystyried rhywfaint o'r dystiolaeth sy'n dod i'r amlwg o'r cyd-destun hwnnw. Dangosodd adroddiad a gomisiynwyd gan Shelter Cymru yn 2021 fod dros 60,000 o bobl ar restrau aros tai cymdeithasol yng Nghymru, gyda miloedd eraill mewn llety gorlawn a llety dros dro (Alma Economics, 2021). Mae'r Nationwide Foundation, er enghraifft, wedi bod yn buddsoddi dros £700,000 mewn nifer o brosiectau y mae'n dadlau a allai helpu i ddarparu tai fforddiadwy i Gymru. Un yw paru grwpiau ffydd gyda chymdeithasau tai i ddatblygu tir sydd ynghlwm wrth eglwysi ar gyfer tai fforddiadwy, gyda 100 o dai fforddiadwy yn cael eu hadeiladu mewn tair blynedd.

Model arall sydd bellach wedi dod yn enwog yng Nghymru a'r DU yw Cymunedau yn Creu Gartrefi y mae Cwmpas wedi bod yn ei reoli, gyda chyllid gan sefydliadau fel Llywodraeth Cymru ar gyfer cynllun peilot gwerth £3 miliwn i brofi tai a arweinir gan y gymuned fel Tir Cyffredin, ym Machynlleth. Yn 2019, cynhaliwyd Adolygiad Annibynnol o'r Cyflenwad o Dai Fforddiadwy a wnaeth nifer o argymhellion i Lywodraeth Cymru (Adolygiad Annibynnol o'r Cyflenwad Tai Fforddiadwy, 2019). Yn benodol, yr angen am Asesiadau Marchnad Tai Lleol a gaiff eu hadnewyddu'n rheolaidd er mwyn deall yr angen am dai lleol, yr angen am safonau clir a syml ar gyfer tai newydd a ariennir gan grant a chartrefi A106, gyda gofyniad am Dystysgrif Perfformiad A neu dai di-garbon net, gellid seilio codiadau rhent ar mae hen resymegau fel gwerth am arian yn ogystal â rhai newydd fel fforddiadwyedd yn rhoi mwy o help i awdurdodau lleol fod yn alluogwyr. Yn ogystal, mae adeiladu tai fforddiadwy megis drwy grantiau'r llywodraeth, asiantaeth newydd i helpu i ddatblygu asedau tir cyhoeddus, a gwella ariannu tai fforddiadwy megis trwy gyfuno cyllid presennol, archwilio cyllid preifat a modelau amgen.

Mae heriau penodol yn gysylltiedig â thair gwledig yng Nghymru, megis yr anhawster o gael cyflenwad priodol o dir a safleoedd (er enghraifft, diffyg aliniad rhwng enillion lleol a phrisiau tai, yn arbennig oherwydd mewnfudo yn cynyddu prisiau), polisïau cynllunio ac arferion nad ydynt yn ymateb i anghenion newidiol mewn cymunedau lleol, ac argaeledd cyllid ar gyfer tai gwledig fforddiadwy (Llywodraeth Cymru, 2014).

Ystyrir bod perchnogaeth ail gartrefi yn fater pwysig yng Nghymru mewn perthynas ag argaeledd tai mewn ardaloedd gwledig. Mae hyn yn arbennig o wir mewn pocedi bach o ardaloedd gwledig golygfaol a phoblogaidd. Mae rhai o'r gostyngiadau mwyaf ym mhoblogaeth Cymru ers Cyfrifiad 2011 wedi bod mewn ardaloedd arfordirol, gyda niferoedd uchel o osodiadau gwyliau ac ail gartrefi megis Abersoch (-14%), ward De Dinbych-y-pysgod (-12%), a Cheinewydd (-8%) (SYG, 2022).

Er y gall perchnogaeth ail gartrefi ysgogi twristiaeth a masnach dymhorol mewn ardal, mae pobl yn pryderu y gallent leihau nifer yr anheddau ar gyfer trigolion parhaol a gwthio prisiau tai i fyny. Canfu adolygiad tystiolaeth a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru yn 2021 dystiolaeth y gall ail gartrefi godi'r galw am dai, ac felly pris tai lleol. Fodd bynnag, daeth i'r casgliad nad oes digon o dystiolaeth ar hyn o bryd i feintoli'n gywir effaith gyffredinol perchnogaeth ail gartrefi ar y farchnad dai a chymunedau lleol (Llywodraeth Cymru, 2021b). Mae ymchwil a gyhoeddwyd ar y pwnc, a'n sgwrs ag arbenigwr ar y pwnc, yn pwysleisio'r angen i edrych ar broblemau ehangach sy'n effeithio ar argaeledd tai, megis system gynllunio gyfyngol sy'n rhwystro adeiladu tai, y nifer cynyddol o bobl sy'n ymddeol i Gymru, a gwendidau yn yr economi lleol. Er mwyn mynd i'r afael â'r mater ail gartrefi, mae Llywodraeth Cymru bellach yn caniatáu i awdurdodau lleol osod premiymau treth gyngor hyd at 300% (i fyny o 100%), yn ogystal â darparu cyllid i ddod ag eiddo gwag hirdymor yn ôl i ddefnydd (Llywodraeth Cymru, 2023).

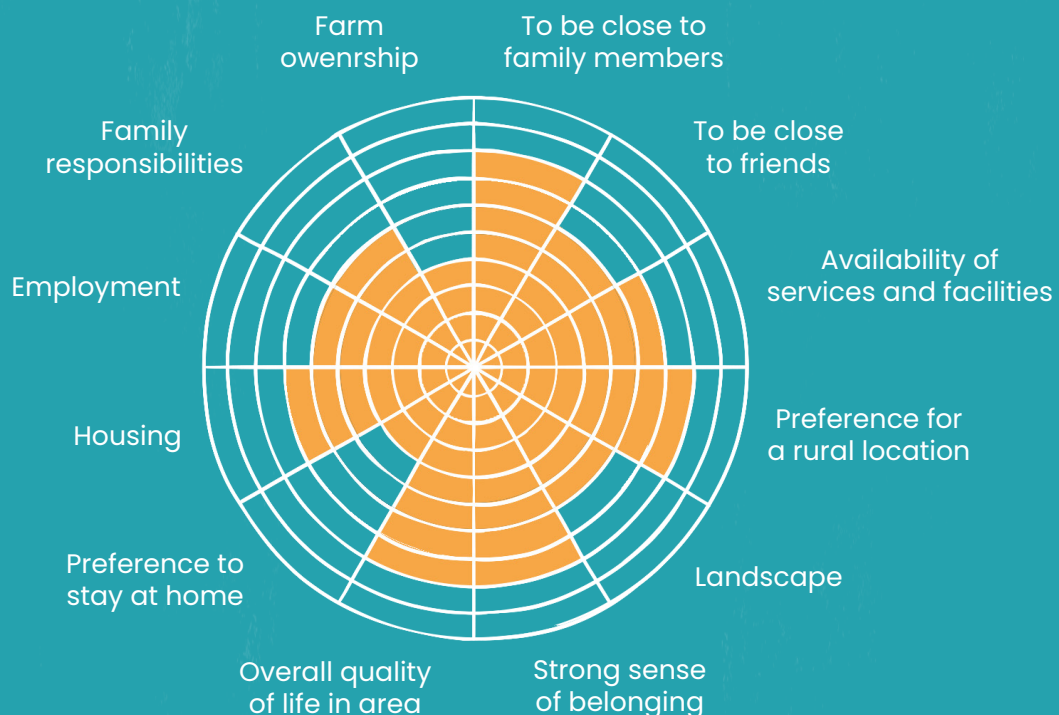
Er mwyn mynd i'r afael ag anghenion tai newidiol ardal wledig benodol, mae hefyd yn ddefnyddiol cael syniad o atebion tai posibl. Bu prosiect ar y cyd a gynhaliwyd yn 2015 gan Brifysgol Aberystwyth a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) yn Sir Drefaldwyn yn archwilio newid deinameg mewn pedwar pentref. Nid yw ardaloedd mewndirol yng Nghymru yn tueddu i gael problemau gyda pherchnogaeth ail gartrefi (Woods & Strub, 2015). Yn lle hynny, mae'r diboblogi o ganlyniad i grebachu yn y boblogaeth oherwydd bod cenedlaethau hŷn yn aros ac yn heneiddio mewn tai mwy o faint, sy'n lleihau'r cyfleoedd i bobl eraill symud neu aros yno, oherwydd nad oes digon o dai priodol eraill. Mae'r astudiaeth hon yn amlygu'r angen am ddarpariaeth o wahanol fathau o dai, gan gynnwys tai llai sy'n ei gwneud yn bosibl i bobl hŷn symud i gartref llai.

Astudiaeth achos: STAY(ing) Rural

Mae prosiect ymchwil Ewropeaidd o'r enw 'STAY(ing)Rural' yn archwilio pam mae pobl yn aros mewn ardaloedd gwledig mewn gwledydd fel yr Almaen, yr Iseldiroedd a'r Deyrnas Unedig. Mae papur briffio tystiolaeth a gynhyrchwyd ar gyfer un o'u hastudiaethau achos, County Tyrone yng Ngogledd Iwerddon, yn defnyddio arolwg cartrefi, grwpiau ffocws a chyfweliadau i ganfod pam mae pobl yn gwneud y penderfyniad i aros yn yr ardal wledig honno, fel y dangosir gan y ffigur isod (Ffigur isod o dystiolaeth briffio, Prifysgol Queens Belfast)

Nodwyd bod gan Gwm Clogher yn Sir Tyrone gyfran fawr o arosywyr. Y ddau reswm mwyaf cyffredin i bobl aros oedd y dewis i fyw mewn ardal wledig, a'r dirwedd naturiol ac ansawdd bywyd, gyda dros 4 o bob 5 o ymatebwyr yn dewis y ddau opsiwn hynny. Archwiliodd y prosiect hefyd pam yr arhosodd pobl, gyda rhesymau megis pellter cymudo i drefi rhanbarthol a'r brifddinas, seilwaith trafniadaeth a chyfathrebu digonol, pentrefi gyda digon o wasanaethau, cyfleoedd digonol ac agoriadau i bobl gael mynediad i'r farchnad lafur leol, a marchnadoedd tai.

Amlygodd yr astudiaeth hefyd rwystrau i aros yn yr ardal wledig hon, megis: dewisiadau cyfyngedig ac argaeledd cyflogaeth yn yr ardal leol y tu hwnt i'r prif sectorau (fel ffermio a manwerthu); caniatâd cynllunio cyfyngol, sy'n arwain at gyfyngu ar adeiladu tai newydd, yn enwedig y tu allan i aneddiadau diffiniedig (Ynghyd â galw uchel am dai, mae hyn wedi arwain at brisiau tai anfforddiadwy.); canoli gwasanaethau megis bancio a gwasanaethau iechyd, a allai fygwth hyfywedd canolfannau gwledig; a mynediad annibynadwy i'r rhyngwrdd. (Staying Rural, 2022).

Ffigur 3: Infograffeg yn dangos pa mor bwysig yw ffactorau amrywiol ar benderfyniad pobl i aros neu adael yr ardal wledig o Sir Tyrone, Gogledd Iwerddon.

Gweler Atodiad 2 am grynodeb o fentrau a adolygwyd ar y thema cadw pobl.

Bydd cadw pobl sydd eisoes yn byw yng Nghymru yn ffordd allweddol i Lywodraeth Cymru liniaru effeithiau heneiddio a dirywiad y boblogaeth, yn enwedig cadw pobl ifanc. Gan fod polisi mewnfudo yn fater a gadwyd yn ôl i Lywodraeth y DU, mae gallu Llywodraeth Cymru i weithredu yn y maes polisi hwnnw yn gyfyngedig.

Mae hyn yn gwneud yr angen i gadw pobl sy'n byw yng Nghymru ar hyn o bryd hyd yn oed yn fwy.

Yn ogystal â hybu'r boblogaeth drwy dargedu ffrwythlondeb a chadw pobl yng Nghymru, gall Llywodraeth Cymru hefyd geisio denu pobl o'r tu allan i Gymru i ddod i weithio a byw yng Nghymru. Dyma destun yr adran olaf.

Adran 3:

Denu pobl

Denu pobl

Prif Negeseuon

- » Yn yr un modd â chadw pobl, nid yw'r sail dystiolaeth ar gyfer polisiâu sy'n ymwneud â denu mewnfudwyr yn gryf, heb unrhyw adolygiadau systematig, gwerthusiadau na hap-dreialon rheoledig i gefnogi'r ymyriadau a restrwn. Yn hytrach, mae'r sylfaen dystiolaeth yn cynnwys astudiaethau anarbrofol sengl a defnyddiau unigol o'r un offeryn polisi. Unwaith eto, nid yw hyn yn golygu bod y polisiâu hyn yn aneffeithiol, ond yn hytrach na wyddom a ydynt yn effeithiol ai peidio.
- » Mewn ardaloedd lle mae diboblogi wedi'i gyfuno â heneiddio sylweddol, mewnfudiad weithiau yw'r unig fodd i gynyddu'r boblogaeth o oedran gweithio yn gyflym.
- » Mae angen i bolisiâu i ddenu pobl fod yn seiliedig ar ddealltwriaeth o nodweddion ac anghenion daearyddiaeth a chymuned benodol, ynghyd â dealltwriaeth o gymhellion ac anghenion y grŵp o bobl y mae ardal yn ceisio eu denu.
- » Rhaid i lunwyr polisi fyfyrto ar beth yw prif ddiben polisi atyniad: bydd p'un a yw'n canolbwyntio ar yr economi a/neu ar y gymuned yn awgrymu rhesymeg a datrysiad polisi gwahanol, er y gellid ystyried yr ystod lawn o nodau llesiant. Yn y pen draw, gallai llesiant cenedlaethol a chymunedol, yn hytrach na thwf demograffig neu economaidd, fod yn ganlyniadau o ddiddordeb.
- » Gall awdurdodau lleol chwarae rhan allweddol wrth gyflwyno polisiâu i ddenu pobl i'w hardaloedd. Gall y rhain gynnwys: grantiau a chymelliannau adleoli, megis eiddo a thir gwag, fel yn yr Alban, Iwerddon a'r Unol Daleithiau; a rhoi ffactorau tynnu cryf ar waith, megis gwasanaethau cyhoeddus, cyfleoedd hamdden ac "economïau profiad", megis yn Nenmarc.
- » Mae seilwaith craidd – megis tai, trafniadaeth a chysylltedd band eang – hefyd yn angenrheidiol i alluogi adleoli.
- » Mae dulliau llwyddiannus o benderfynu beth a phwy sydd ei angen ar yr ardal a'r economi leol wrth ddyfeisio cynlluniau ailboblogi neu fisa (fel yn yr Alban a Chanada) yn aml yn cynnwys rhanddeiliaid lleol lluosog, gan gynnwys cyflogwyr lleol a'r gymuned leol.

Denu pobl

Cyflwyniad

Mae denu pobl drwy fewnfudo yn un o'r ysgogiadau polisi allweddol sydd ar gael i Lywodraeth Cymru i hybu poblogaeth Cymru, ac o bosibl i newid ei chyfansoddiad sgiliau. Fel y mae'r Athro Rebecca Kay yn nodi yn ei darn meddwl ar gyfer WCPP: er bod cadw'r trigolion presennol hefyd yn allweddol wrth gwrs, mewn ardaloedd lle mae diboblogi wedi'i gyfuno â heneiddio sylweddol, mudo weithiau yw'r unig ffordd o gynyddu'r boblogaeth o oedran gweithio yn gyflym (Kay, 2023). Er bod polisi mewnfudo yn un o swyddogaethau llywodraeth y DU, mae Llywodraeth Cymru yn chwarae rhan bwysig yn y gwaith o gyflawni polisi mewnfudo, mewn ffyrdd a all effeithio ar a yw pobl yn dewis symud i Gymru ac am ba hyd.

Rhwng Ebrill 2011 a Mawrth 2021, yr unig reswm pam y tyfodd poblogaeth Cymru oedd ymfudiad net cadarnhaol o tua 55,000 o drigolion arferol (Llywodraeth Cymru, 2022c). Daw'r ymfudwyr hyn o'r tu mewn yn ogystal ag o'r tu hwnt i'r DU. Bob blwyddyn, ar gyfartaledd mae miliwn o bobl yn dewis gwneud symudiad daearyddol sylweddol o un rhan o Gymru a Lloegr i un arall (Swinney a Williams, 2016). Nid oes terfyn cyfreithiol ar symud o fewn y DU felly gall Cymru o bosibl ddenu mwy o'r bobl hyn.

Yn 2019, gadawodd 6,921 o bobl Lundain i Gymru, tra symudodd 7,196 o bobl o Gymru i Lundain. Mae hyn yn cynrychioli'r nifer uchaf o bobl yn symud i Lundain o Gymru yn seiliedig ar y blynyddoedd o ddata sydd ar gael (SYG, 2022). Er bod nifer y trigolion yng Nghymru a aned y tu allan i'r DU wedi cynyddu 28.3% ers cyfrifiad 2011, yn Lloegr mae nifer y trigolion a anwyd y tu allan i'r DU wedi cynyddu 33.6% (Llywodraeth Cymru, 2022c).

Mae hyn yn awgrymu bod lle i Gymru ddenu mwy o fewnfudwyr i'r DU i ymgartrefu yng Nghymru.

Wrth ddyfeisio polisiau i ddenu pobl i Gymru, mae hefyd yn bwysig ystyried y ffyrdd y gall nodau polisi iaith Gymraeg ffyniannus ryngweithio â deinameg mewnfudo. Yr ardaloedd gwledig sydd fwyaf mewn perygl o ddiboblogi yn aml yw'r ardaloedd sydd â chyfran uchel o siaradwyr Cymraeg, felly mae angen polisiau i gefnogi a galluogi dysgu Cymraeg.

Mae rhai gwledydd a rhanbarthau wedi bod yn arbennig o lwyddiannus yn denu pobl i ddod i fyw a gweithio. Ers 2020, mae nifer o wledydd wedi rhoi cymhellion ariannol ar waith i unigolion a busnesau adleoli i ardaloedd diboblogi (gwledig yn aml), fel yr Eidal, Awstralia a'r Unol Daleithiau (Fforwm Economaidd y Byd, 2022). Mabwysiadwyd gwahanol bolisiau i ddenu pobl, sy'n canolbwyntio ar wahanol grwpiau o bobl, megis gweithwyr, ffoaduriaid, teuluoedd, a graddedigion a myfyrwyr. Mae rhai cynlluniau wedi rhoi blaenoriaeth i symleiddio'r fiwrocratiaeth i bobl sy'n ymgartrefu mewn gwlad neu ranbarth newydd, megis y broses fisa, eraill ar ymgyrchoedd marchnata a rhaglenni denu talent i dargedu grwpiau penodol o bobl.

Mae'r adran hon yn edrych ar brosiectau ailboblogi yn yr Alban, rhai rhanbarthau yn Ewrop, a Japan. Yna mae'n mynd ymlaen i drafod gwahanol raglenni fisa, ac yna'n archwilio rhai rhaglenni pwrpasol ar gyfer denu pobl.

Denu pobl

Prosiectau ailboblogi

Mae dull cyntaf o ddenu pobl yr ydym yn ei archwilio yn benodol i ailboblogi ardaloedd sydd mewn perygl o, neu sydd eisoes yn profi, diboblogi, megis Cymru. Er enghraifft, canfu adroddiad archwilio a gomisiynwyd gan Gyngor Sir Powys yn 2019 fod y sir yn colli 1,000 o bobl y flwyddyn ar gyfartaledd i allfudo (County Times, 2021).

Isod, rydym yn archwilio'r ffordd y mae'r Alban, rhai rhanbarthau yn Ewrop, a Japan wedi mynd at ailboblogi.

Yr Alban

Yn fwy hyd yn oed na Chymru, mae'r Alban yn agored i ddiboblogi, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig ac anghysbell, fel yr Ucheldiroedd a'r Ynysoedd. Mae'r Alban a'i rhanbarthau wedi datblygu offer polisi gwahanol i fynd i'r afael â hyn.

Yn gyffredinol, mae'r Alban wedi elwa o fewnfudiad o bobl o weddill y DU. Mae Grŵp Cynghori Arbenigol yr Alban ar Ymfudo a Phoblogaeth wedi rhyddhau adroddiad yn archwilio'r llifau mewnol hyn a'u perthnasedd i'r Alban (Llywodraeth yr Alban, 2020). Mae'n archwilio'n benodol y mesurau a gymerwyd gan awdurdodau lleol yr Alban i effeithio ar fudo o fewn y DU, megis polisiau sy'n mynd i'r afael â thai gwag, neu annog teuluoedd neu fusnesau newydd i symud i'w hardal leol. Mae'r adroddiad yn canfod bod yr Alban yn yr 20 mlynedd diwethaf, wedi elwa o fewnlif cadarnhaol o tua 20,000 o ymfudwyr y flwyddyn o weddill y DU. Mae'r rhan fwyaf rhwng 18 a 29 oed ac yn dueddol o fod â chymwysterau uwch na'r rhai sydd eisoes yn byw yn yr Alban. Er gwaethaf hyn, mae rhai ardaloedd lleol mewn perygl o golli poblogaeth, yn enwedig pobl ifanc sy'n cael eu denu i drefi a dinasoedd mwy.

Tair prif strategaeth ar gyfer denu pobl i ardaloedd sy'n wynebu diboblogi yw: grantiau ariannol, eiddo gwag, a chrofftio.

Grantiau ariannol

Darparodd Cronfa Adsefydlu Gwledig Argyll a Bute yr Alban dri grant penodol i annog pobl ifanc economaidd weithgar a'u teuluoedd i ymgymryd â chyflogaeth yn y rhanbarth, ac i annog twf busnesau bach a chanolig (BBaCh) (Glass et al., 2020). Roedd yr arian a ddyrannwyd yn cynnwys grant adleoli personol o £5000, grant hunangyflogaeth o £5000, a grant adleoli busnes o £10000. Yn y 18 mis y bu'r cynllun ar waith, rhwng mis Hydref 2016 a mis Mai 2018, roedd 79 o ymgeiswyr llwyddiannus, gan arwain at gyfanswm o 193 o drigolion newydd (gan gynnwys 56 o blant), ac enillion cyflogaeth net o 74.61 o swyddi cyfwerth ag amser llawn yn Argyll a Bute. Nid yw hyn yn cynnwys swyddi a gafwyd gan bartneriaid neu aelodau teulu ymgeiswyr, felly mae'n bosibl bod y ffigur yn uwch mewn termau real. Prin oedd y nifer a oedd yn manteisio ar y grantiau adleoli busnes, gydag ychydig iawn o ymholiadau ac ni ddatblygodd unrhyw geisiadau.

Gan ei bod yn cael ei hystyried yn llwyddiant i raddau helaeth, cafodd y gronfa ei hail-lansio yn 2021, ond gyda phwyslais gwahanol. Mae'r gronfa bellach yn cynnwys £25 miliwn yr un gan lywodraethau'r Alban a'r DU, ac o leiaf £20 miliwn gan Gyngor Argyll a Bute a phartneriaid. Bydd hyn yn cael ei ddefnyddio i greu cyfleoedd i bobl sy'n byw yn y rhanbarth a denu buddsoddiad pellach. Mae meysydd ffocws allweddol yn cynnwys dyframaethu, twristiaeth, tai, cysylltedd digidol a sgiliau ar gyfer economi wledig. Nid yw cynllun 2021 wedi'i werthuso eto.

Eiddo gwag

Ceisiodd prosiect ailboblogi arall ddenu pobl i Orkney, ardal anghysbell yn yr Alban. Roedd y ffocws ar lenwi eiddo gwag (dull tebyg i Japan, a drafodir isod). Gwelodd prosiect Cartrefi Porth Orkney greu Swyddog Tai Gwag gyda Chynllun Paru Eiddo, a gynlluniwyd i ddenu dinasyddion i gymuned yr ynys fach (Glass et al., 2020).

Mae Swyddogion Tai Gwag, gyda chefnogaeth y Bartneriaeth, wedi adrodd bod 1,152 o eiddo gwag wedi cael eu defnyddio unwaith eto. Mae hyn yn cymharu â 851 o gartrefi yn dod yn ôl i ddefnydd ar gyfer 2020 a 1412 yn 2019 (Scottish Empty Homes Partnership, 2021).

Crofftio

Mae'r Alban hefyd wedi gwneud ymdrech ar y cyd i adfywio'r traddodiad Albanaidd o ffermio, system o ddaliad tir sy'n gymysgedd o ddeiliadaeth tir ar raddfa fach a chynhyrchu bwyd, sy'n unigryw i'r Ucheldiroedd a'r Ynysoedd. Crëwyd y Comisiwn Crofftio yn 2012 mewn ymateb i ddirywiad cyflym yn y traddodiad oherwydd diboblogi ac adleoli i ardaloedd trefol. Mae'r Comisiwn yn cefnogi pobl i feddiannu a rheoli ffermydd, naill ai fel tiffeddianwyr neu fel tenantiaid, drwy gymorth sgiliau a hyfforddiant i ganiatáu i dirfeddianwyr gydymffurfio â hawliau a chyfrifoldebau perchnogaeth crofft. Ategwyd hyn gan ymyriadau Llywodraeth yr Alban megis mynediad band eang da i hwyluso gweithio o bell, cysylltiadau trafniadaeth da, a seilwaith. O 2023 ymlaen, mae ychydig dros 20,500 o grofftau wedi'u cofrestru gyda'r Comisiwn Crofftau, yn ôl y Gofrestr Crofftau (Comisiwn Crofting, 2022). Er bod crofft yn fodel sy'n benodol i'r Alban, gallai Llywodraeth Cymru ystyried a allai model tebyg o annog a galluogi pobl i fanteisio ar ddeiliadaeth tir ar raddfa fach a chynhyrchu bwyd mewn ardaloedd gwledig fod yn hyfyw.

Rhanbarthau Ewropeaidd

Archwilir ymagwedd amlochrog at ailboblogi gwledig mewn sawl cymuned arall yn Ewrop. Cytunir yn eang bod angen cymorth ar ddinasyddion i adleoli i ardaloedd gwledig yn ogystal â seilwaith cryf – megis tai fforddiadwy, cysylltiadau trafniadaeth da, mynediad i ysgolion ac ysbytai, a'r seilwaith digidol i gefnogi gweithio o bell neu entrepreneuriaeth. Er enghraifft, yn Nenmarc, datblygodd cymuned Friederikshavn ei chynnig o 'economi profiad', i gymell adleoli i'r ardal hon, a gweithredu Gwasanaeth Anheddu, i alluogi anheddu yma. Cafodd yr economi leol ei adfywio trwy sefydlu 'economi profiad', gyda chynigion megis gwyliau, digwyddiadau diwylliannol, ac atyniadau twristaidd. Dilynwyd hyn gan Wasanaeth Anheddu a oedd yn cynnig tai a chyfleoedd gwaith i bobl sy'n symud i'r ardal, gan gynnwys cyfleoedd dysgu iaith i ddinasyddion nad ydynt wedi'u brodori. Canfu adolygiad academaidd o'r cynllun economi profiad cychwynnol ei fod yn ffordd gadarnhaol o ategu economi sy'n seiliedig yn bennaf ar wasanaethau (Therkildsen et al., 2009). Nid yw adolygiadau dilynol yn darparu ystadegau manwl, ond mae ffigurau llywodraeth leol yn honni bod y gwasanaeth setliad wedi gweld cynnydd o 82% yn y boblogaeth rhwng 2012 a 2019. (Dylid nodi nad yw effaith Covid-19 ar y rhaglen yn hysbys eto.) Mae menter debyg yn cael ei rhoi ar waith yn Ynysoedd anghysbell Faroe. Dyma economi profiad Vágur, sy'n seiliedig ar dwristiaeth, gweithgareddau antur a chwaraeon. Nid oes tystiolaeth werthuso ar gael (Glass et al., 2020).

Fel y soniwyd uchod, pwysleisir pwysigrwydd seilwaith digidol mewn sawl menter sy'n canolbwyntio ar ddenu pobl i ardaloedd anghysbell. Yn Iwerddon, mae'r Arranmore Offshore Digital Hub yn ganolbwynt digidol alltraeth sy'n darparu man gwaith a rennir gyda chysylltedd band eang da i drigolion ac ymwelwyr â'r ynys.

Mae hyn yn ei wneud yn ofod fforddiadwy sydd ar gael i entrepreneuriaid a gweithwyr o bell, yn ogystal ag i drigolion lleol (Glass et al., 2020). Yng Nghanada, mae'r Fogo Island Inn a'r Shorefast Foundation yn fenter gymdeithasol sy'n cefnogi cymunedau lleol i greu cyfleoedd cyflogaeth mewn cymuned ôl-ddiwydiannol yn Newfoundland. Mae trigolion ac ymsefydlwyr yn cael y seilwaith a'r cymorth i greu eu gweithgareddau economaidd eu hunain, gan sicrhau bod y lle ar gael i bobl sy'n dymuno adleoli (Glass et al., 2020).

Siapan

Mae dull Siapan o ddenu pobl wedi symud o bwyslais ar fuddsoddiadau seilwaith i ddull "meddalach" sy'n cynnwys prosiectau sy'n cael eu harwain gan dwristiaeth, a phrosiectau sy'n seiliedig ar ddiwylliant sy'n adeiladu ar adnoddau lleol. Fodd bynnag, yn fwy diweddar, codwyd cwestiynau ynghylch pa mor ddymunol yw adfywio rhai neu bob ardal ddiboblogi yng nghydestun agenda sero net. Dyna pam mae angen ystyried tueddiadau heneiddio a dirywiad y boblogaeth fel rhan o agenda llesiant eang.

Nododd adolygiad o ddull Siapan o ddiboblogi ynysoedd gan Lywodraeth yr Alban (2022a) sawl dull polisi allweddol. Mae'r rhain yn cynnwys mentrau i: ddarparu cymorth i bobl sy'n ymgartrefu mewn cymunedau ynys; annog y rhai sy'n ymweld â chymunedau ynys yn rheolaidd i gyfrannu mwy at eu cynaliadwyedd a'u bywiogrwydd; sicrhau bod adeiladau gwag ar gael i'w hailddefnyddio; datblygu cyfleoedd teleweithio a "gwaith cyfochrog"; a lansio rhaglenni sy'n canolbwyntio ar addysg i annog mwy o bobl ifanc i aros mewn cymunedau ynys ar gyfer eu haddysg.

Daw'r adolygiad i ben drwy amlygu'r pwyntiau dysgu canlynol ar gyfer yr Alban, y mae llawer ohonynt yn debygol o fod yn berthnasol i gyd-destun Cymru:

- Cydnabod pwysigrwydd ac amrywiaeth yr ynysoedd [neu ardaloedd ffocws];

- Deall y cyd-destunau demograffig a thueddiadau yn yr ynysoedd [neu feysydd ffocws];
- Sicrhau eglurder ynghylch nodau ymyriadau polisi sy'n canolbwyntio ar ddemograffeg;
- Cynllunio fframwaith polisi hyblyg i ganiatáu ar gyfer atebion wedi'u teilwra'n lleol;
- Cymryd agwedd gyfannol sy'n cyfuno atebion "caled" megis seilwaith a chysylltedd digidol â mentrau "meddalach", megis prosiectau gofal meddygol a arweinig gan y gymuned;
- Ymgysylltu â chymunedau lleol i gydgyhyrchu mentrau;
- Cyfuno mentrau ar gyfer cadw a dychwelyd pobl ifanc â dathlu heneiddio a'r henoed;
- Adeiladu ar y newidiadau mewn gwerthoedd, ffyrdd o fyw a gwaith ymarferol a dewisiadau byw a ddaeth i'r amlwg yn ystod pandemig Covid-19;
- Defnyddio ynysoedd yn briodol fel manau profi ar gyfer ymatebion polisi arloesol;
- Cydnabod ac adeiladu ar adnoddau a manteision cadarnhaol ardaloedd diboblogi/diboblogi;
- Darparu amrywiaeth o gymorth i fewnfudwyr, megis cyflogau i annog newydd-ddyfodiaid i gymryd rhan mewn gweithgareddau sy'n gysylltiedig â hanes lleol, diwylliant a natur; a
- Ymgorffori ystyriaethau ynni adnewyddadwy a buddsoddi digidol mewn mentrau demograffig.

Er bod rhai o'r argymhellion hyn yn llai berthnasol i fywyd nad yw'n ynys, neu y byddai angen eu haddasu, mae'r rhan fwyaf ohonynt yn debygol o fod yn berthnasol i bolisiau a luniwyd i ddenu pobl i Gymru.

Denu pobl

Fisâu

Mae gwneud cais am fiso yn hawdd eu cael, a gweithredu cynlluniau fisa sydd wedi'u targedu at grwpiau penodol o bobl, yn arf arall y mae gwledydd a rhanbarthau wedi'i ddefnyddio i ddenu pobl i adleoli. Fodd bynnag, fel y crybwyllwyd uchod, mae mewnfudo a chyhoeddi fisas yn faterion a gadwyd yn ôl i Lywodraeth y DU, felly ni all Llywodraeth Cymru wneud penderfyniadau ar y lefel hon.

Mae rhai rhanbarthau nad ydynt mor boblogaidd gyda newydd-ddyfodiaid i wlad wedi ceisio defnyddio dulliau arloesol o werthuso eu nodweddion a'u priodweddau yn ogystal â'u croesawu. Mae menter yng Nghanaada yn dangos hyn.

Yn 2019, lansiodd Llywodraeth Ffederal Canada y Cynllun Peilot Mewnfudo Gwledig a Gogleddol (RNIP) (Hagar, 2021). Nod y prosiect peilot oedd rhoi mwy o lais i gymunedau lleol mewn materion mewnfudo drwy ganiatáu iddynt ddewis newydd-ddyfodiaid. Recriwtiwyd unarddeg o gymunedau yn Ontario a Gorllewin Canada. Roedd hyn i wrthsefyll y duedd o hanner y newydd-ddyfodiaid i Ganada yn ymgartrefu yn y dinasoedd mawr, fel Toronto, Vancouver neu Montreal. Y rhaglen hon oedd y gyntaf yng Nghanaada i geisio mynd i'r afael â phrinder mewnfudo gwledig. Mae'r rhaglen yn arbennig yn cynnwys 'paru' newydd-ddyfodiad ag aelod sefydledig o'r gymuned leol a fydd yn gweithredu fel mentor. Mae yna hefyd swyddog penodedig a all roi unrhyw wybodaeth i'r gymuned am yr RNIP a chymorth i sefydlu'r cynllun. Yn wahanol i gynlluniau eraill, mae'r RNIP yn caniatáu i gymunedau dargedu'r galwedigaethau yr hoffent weld mwy ohonynt yn eu hardal leol, a nodi nodweddion angenrheidiol pobl sy'n cyflawni'r rolau hyn.

Mae'r cymunedau yn asesu newydd-ddyfodiaid eu hunain, gan ddewis aelodau o sefydliadau datblygu economaidd lleol i ffurfio panel. Er y byddai rhai agweddau ar y rhaglen hon y tu hwnt i gymhwysedd Llywodraeth Cymru, yn fwyaf nodedig ynghylch cyhoeddi fisas, byddai eraill – megis cynnig cymorth i newydd-ddyfodiaid yn bosibl. Lle cedwir polisïau, mae potensial i Lywodraeth Cymru lobïo llywodraeth y DU am newid polisi neu am bwerau estynedig.

Mae'r Alban wedi mabwysiadu dull tebyg yn y ffordd y mae wedi dyfeisio ei Chynllun Peilot Fisa Gwledig, a gyhoeddwyd yn 2022, ac sy'n cael ei ystyried gan Lywodraeth y DU. Byddai'r cynllun yn cynrychioli ymagwedd gymunedol newydd at fudo lleol, yn seiliedig ar y nodweddion canlynol (Llywodraeth yr Alban, 2022b):

- Byddai'r cynllun yn caniatáu i gymunedau gwledig ac anghysbell ddenu ymfudwyr yn unol â'u hanghenion penodol.
- Byddai noddwyr cyflogwyr sy'n cymryd rhan mewn ardaloedd daearyddol dynodedig, y cyfeirir atynt fel ardaloedd peilot cymunedol, yn hysbysebu swyddi gwag (gan ddefnyddio meini prawf mynediad pwrpasol).
- Byddai cyflogwyr a chymunedau wedyn yn gallu asesu darpar ymgeiswyr, cyn argymhell ymgeiswyr a ddewiswyd i'r Swyddfa Gartref ar gyfer cymeradwyaeth derfynol a gwiriadau diogelwch.
- Unwaith y bydd penderfyniad wedi'i gymeradwyo, byddai partneriaid cymunedol – gan gynnwys cyflogwyr, gwasanaethau statudol lleol a thrydydd sector – yn cynnig pecyn o wasanaethau cymorth aneddiadau integredig ar gyfer newydd-ddyfodiaid.

- Byddai cyflogwyr sy'n cymryd rhan, mewn cydweithrediad â Llywodraeth yr Alban a sefydliadau Llywodraeth y DU, hefyd yn gyfrifol am sicrhau bod telerau ac amodau'r cynllun yn parhau i gael eu bodloni.

Mantais y dull hwn sy'n cael ei yrru gan y gymuned yw ei fod wedi'i fwriadu i ystyried yr ystod lawn o asedau ac anghenion cymuned benodol, sy'n ymestyn y tu hwnt i nodau twf economaidd a demograffig i gynnwys llesiant cymunedol ehangach. Mae'r cynllun yn rhoi cipolwg diddorol ar sut y gallai llywodraethau datganoledig o bosibl fod yn rhagweithiol mewn maes sy'n fater a gadwyd yn ôl i lywodraeth y DU. Os caiff Cynllun Peilot Fisa Gwledig yr Alban ei gymeradwyo gan Lywodraeth y DU, gellid archwilio mentrau tebyg yng Nghymru.

Cyflwynwyd y Gordal lechyd Mewnfudo (IHS) gan Lywodraeth y DU yn 2015 ac mae'n daladwy gan bobl sy'n destun rheolaeth fewnfudo sy'n gwneud cais am fisa i ddod i mewn i'r DU am fwy na chwe mis, neu sy'n gwneud cais i aros mewn swydd dros dro. Mae talu'r gordal hwn yn orfodol ac yn rhoi'r hawl i'r talwr gael mynediad at wasanaethau'r GIG ac mae'n rhan annatod o'r cais am fisa. Mae rhai ymgeiswyr fisa naill ai wedi'u heithrio o'r gordal neu'n talu ffi gostyngol ee myfyrwyr.

Mae'r IHS wedi gweld cyfres o gynnydd mewn cyfraddau ers ei gyflwyno yn 2015 (gweler Tabl 2). Ym mis Gorffennaf 2023, cyhoeddodd Llywodraeth y DU, ar ôl rhewi tair blynedd, y bwriedir i brif gyfradd y gordal gynyddu eto, gan neidio o £624 i £1035 y pen ym mis Ionawr 2024, sef cynnydd o 66%. Mae wedi cael ei haeru y bydd y gordal yn helpu i ariannu codiad cyflog i feddygon (Senedd y DU, 2023), ond mae eraill wedi beirniadu'r codiad, gan ddadlau y bydd yn cael goblygiadau uniongyrchol ar economi'r DU wrth i'r gordal, ynghyd â ffioedd ymgeisio, leihau'r apêl y DU i weithwyr tramor, gan gynnwys y rheini o sectorau medrus iawn (Grove, 2023).

Tabl 2: Cynnydd yn y gyfradd Gordal lechyd Mewnfudo fesul blwyddyn a chost

Gordal lechyd Mewnfudo (IHS) yn ôl blwyddyn y cynnydd a gyflwynwyd	Cost fesul person (heb eithriad)
2015	£200
2018	£400
2020	£624
2024 (cyhoeddwyd)	£1035

Mae adroddiad diweddar gan Ddadansoddi Cyllid Cymru wedi canfod bod y gordal yn rhwystr i recriwtio mewnfudwyr i weithio mewn sectorau â blaenoriaeth (2023). Er na all Llywodraeth Cymru gael gwared ar y Gordal lechyd Mewnfudo na'i leihau, gan fod hyn yn dod o dan faes cyfrifoldeb Llywodraeth y DU, mae'r adroddiad yn argymhell y gallai Llywodraeth Cymru ddewis rhoi'r arian yn ôl i fewnfudwyr i'w hannog i symud i Gymru.

Denu pobl

Rhaglenni atyniad

Mae gwledydd a rhanbarthau eraill wedi ceisio denu pobl trwy ymgyrchoedd marchnata a rhaglenni denu. Gallai'r mentrau hyn fod o ddiddordeb i Lywodraeth Cymru gan nad oes angen rheolaeth dros fewnfudo arnynt, ond yn hytrach maent yn dibynnu ar adeiladu 'brand' ar gyfer y wlad neu'r rhanbarth sy'n gweithredu fel pwynt denu ar gyfer ymfudwyr posibl.

Mae rhai rhaglenni wedi ceisio denu gweithwyr medrus, gan gynnwys ar gyfer mudo o fewn gwlad, trwy raglenni denu talent fel menter 'Fresh Talent' yr Alban (Houston et al., 2008). Roedd Houston et al. yn dadlau y dylai ymgyrchoedd marchnata lle o'r fath ganolbwyntio ar y ddinas yn hytrach na'r lefel genedlaethol, gan y gall ffocws gwlad fod yn rhy eang i ddarparu brand clir neu "fachyn" penodol. Dylai'r mentrau hyn ganolbwyntio ar ddenu pobl sydd â'r potensial i sefydlu busnesau ac a all gyfrannu at ddatblygiad sectorau twf allweddol (Ibid.). Mae Jonathan Portes (n. d.) hefyd yn nodi, er bod canolbwyntio ar ddenu gweithwyr medrus yn ymddangos yn opsiwn rhesymegol, mae angen canolbwyntio hefyd ar gadw'r rhai sydd wedi'u denu drwy wella cysylltedd (trafnidiaeth a digidol), i ganiatáu i'r bobl hynny aros a gweithio o bell yn aml.

Ffordd arall o ddenu pobl yw cynnig cyllid a chymorth gyda fisas a phrosesau biwrocraataidd eraill i ddod ag entrepreneuriaid a busnesau newydd i wlad. Adolygodd adroddiad OECD yn 2023 sut mae gwahanol wledydd wedi rhoi cymorth ariannol a chymorth arall ar waith i gyflawni hyn (2023).

Gall y cymorth hwn fod ar ffurf helpu entrepreneuriaid i lywio'r system ymgeisio am fisa, eu helpu i lywio'r broses o greu busnes newydd (sy'n amrywio o wlad i wlad), a darparu cymorth ariannol i alluogi'r busnesau hynny i ddechrau masnachu. Roedd Canada ar y brig ymhlith holl wledydd yr OECD o ran darparu amgylchedd cefnogol ar gyfer denu busnesau newydd, gyda Ffrainc hefyd yn uchel ei statws gyda mynediad at gyllid ynghlwm wrth y fisa cychwyn busnes a chyfnod hir i berchnogion newydd ddatblygu eu syniad lle mae angen iddynt ailymgeisio am fisa. Mewn cyferbyniad, roedd Siapan ac Israel mewn safle gwael oherwydd systemau fisa llym ar gyfer perchnogion newydd a'u teuluoedd, gan gynnwys pan ddaw'n fater o wneud cais am breswyliaid parhaol.

Mae rhai rhanbarthau wedi ceisio denu grwpiau penodol o bobl, megis gweithwyr o bell, trwy raglenni sy'n cynnwys darparu ffioedd adleoli a mynediad at gyfleusterau desgiau poeth. Y rhesymeg polisi yw y bydd y gweithwyr anghysbell hyn yn cyfrannu at yr economi leol. Dwy o'r rhaglenni denu gweithwyr o bell hiraf yr UDA – yn Vermont a Tulsa, Oklahoma. Denodd y ddwy raglen enillwyr uwch na'r cyfartaledd, ac fe'u gwerthuswyd fel rhai effeithiol o ran denu a chynhyrchu enillion economaidd net am gost isel (Smart Incentives, 2022). Yn rownd gyntaf cynllun Vermont yn 2018, dyrannwyd \$500,000 ar gyfer darparu grantiau i 140 o ymgeiswyr, ar gyfartaledd o \$3,751 yr un. Amcangyfrifwyd bod incwm cartref cyfanredol y 140 o ymgeiswyr yn \$16.5 miliwn, sy'n uwch na chyfartaledd y wladwriaeth. (Sylwyd yr un peth yn Tulsa).

Yn seiliedig ar y modelu a ddatblygwyd gan Smart Incentives, crëwyd 65 o swyddi yn ychwanegol i'r gweithwyr o bell, ac amcangyfrifwyd allbwn economaidd blynyddol o \$9.5 miliwn o'r cynllun. Mae cynllun Tulsa, a ddechreuodd yn 2018, yn dyrannu grantiau unigol o \$10,000 yn ogystal â chymorth gydag ailsefydlu, aelodaeth o fannau cydweithio, a mynediad i ddiwyddiadau rhwydweithio. Erbyn diwedd 2021, roedd 1,200 o weithwyr wedi symud i Tulsa. Yn seiliedig ar arolwg o'r 394 o weithwyr o bell a ailsefydlodd yn Tulsa yn 2021, dywedwyd eu bod yn cyfrif am \$51.3 miliwn mewn incwm, gyda chyfanswm effaith o 592 o swyddi cyferth ag amser llawn, a \$62 miliwn mewn enillion lleol newydd. Mae hyn yn golygu bod pob doler a wariwyd ar y rhaglen wedi esgor ar \$13,77 mewn incwm llafur newydd i Tulsa. Arsylwyd yn y ddau gynllun bod y gweithwyr o bell yn iau na'r cyfartaledd yn fudwyr o fewn y wladwriaeth, a bod gan y mwyafrif helaeth raddau baglor. Roedd cyfraddau cadw yn 87.5% ar gyfer cynllun Tulsa, a 97% ar gyfer cynllun Vermont.

Mae rhai llywodraethau hefyd wedi canolbwyntio ar gyflogau'r sector cyhoeddus a darparu cymhellion ariannol i weision cyhoeddus adleoli i ardaloedd anghysbell. Mae GIG Lloegr er enghraifft yn cynnig hyd at £20,000 i feddygon teulu adleoli i ardaloedd lle nad oes digon o feddygon teulu (NHS England, 2023). Y tu hwnt i ddatganiad gan y GIG bod y cynllun hwn wedi bod yn llwyddiannus, ni ddaethom o hyd i dystiolaeth annibynnol bod fframwaith o'r fath yn cynnig gwerth am arian. Mae adroddiad gan Ymddiriedolaeth Nuffield yn awgrymu nad oes gwerthusiadau clir o'r cynlluniau hyn yn y DU na'r Unol Daleithiau, boed yn gynlluniau premiwm ar gyfer gweithwyr gofal iechyd neu weithwyr sector cyhoeddus eraill fel athrawon (Rolewicz a Palmer, 2022). Mae angen gwerthusiadau pellach i sefydlu a yw'r cynlluniau hyn yn denu pobl, a ydynt yn newid ymddygiad a fwriedir, ac a yw cymhellion cyflog yn ddigon ynddynt eu hunain i ddenu gweithwyr i ardaloedd anghysbell neu ardaloedd eraill.

Mae Grŵp Cyngori Arbenigol yr Alban ar Ymfudo a Phoblogaeth yn archwilio sut y gellir defnyddio systemau mewnfudo mewn gwahanol wledydd i wrthbwysu heriau demograffig, megis poblogaeth yn heneiddio a dirywiad. Gan edrych ar Awstralia, Canada, Sbaen a Sweden, cesglir bod pedwar ffactor yn allweddol wrth sefydlu systemau mewnfudo effeithiol:

- pwysigrwydd cynnig swydd i hyrwyddo anheddu ac integreiddio yn y farchnad;
- sut mae systemau'n rheoli'r newid o system gyfyngol ar gyfer mudwyr unigol i fwy o hawliau ac ymreolaeth (fel symudedd swydd a'r hawl i setlo);
- annog setlo, er enghraifft trwy bwysoli meini prawf dethol i'r rhai sydd fwyaf tebygol o aros yn y rhanbarth; a
- gweithio gyda chyflogwyr a chymunedau lleol i ddatblygu pecyn cymorth i hyrwyddo anheddu. (Llywodraeth yr Alban, 2019)

Mae'r dystiolaeth a adolygwyd felly'n awgrymu bod angen i raglenni atyniad sicrhau bod digon o gymhellion ar waith i ddenu pobl i symud i ardal (er enghraifft drwy ragolygon swyddi), y seilwaith sydd ar waith i gefnogi setlo (fel tai a chysylltedd), yn ogystal â gwybodaeth am le ymhlith darpar fudwyr (trwy farchnata lle effeithiol).

Wrth grynhoi'r dystiolaeth a adolygwyd yn yr adran hon ar ddenu pobl, mae papur Dadleuon Polisi Ymfudo'r OECD (2019) yn darparu adolygiad cynhwysfawr o ymdrechion gwledydd yr OECD i ddenu gweithwyr medrus a rheoli mudo medrus iawn (OECD, 2009). Adroddir y canlyniadau yn Nhabl 3. Awstralia, Canada a'r Iseldiroedd yw'r cynlluniau sy'n edrych yn fwyaf effeithiol.

Tabl 3: Cymharu rhaglenni denu gweithwyr medrus

Gwlad	Cefndir Polisi	Iechyd a Lles	Canlyniad a materion i'w monitro
Awstralia	Mewnfudo fel elfen o strategaeth ddatblygu gyffredinol gyda lefelau mynediad targed Mewnfudo i gwrdd â phrinder sgiliau	Dethol mewnfudwyr medrus uwch a'u priod ar gyfer mudo parhaol Hwyluso i fyfyrwyr rhyngwladol	Targedau wedi eu cyrraedd. Rhai cwestiynau am sgiliau iaith ar gyfer myfyrwyr rhyngwladol
Canada	Mewnfudo fel elfen o strategaeth ddatblygu gyffredinol gyda lefelau mynediad targed Mewnfudo i gwrdd â phrinder sgiliau	Dethol mewnfudwyr medrus uwch a'u priod ar gyfer mudo parhaol Hwyluso i fyfyrwyr rhyngwladol	Targedau wedi eu cyrraedd. Rhai problemau gyda gorsgilio'r rhai sy'n cyrraedd heb swydd
Y Weriniaeth Tsiec	Hwyluso cyflogi tramorwyr medrus iawn gan gyflogwyr Tsiec	Cyflymu mynediad i breswylfa barhaol ar gyfer gweithwyr tramor cymwys iawn	Mae'r mwyafrif o fuddiolwyr eisoes yn y Weriniaeth Tsiec Yn llifo llai na'r gobraith
Ffrainc	Amddiffyn gweithwyr brodorol wrth ddiwallu anghenion cyflogwyr Cynyddu 'mudo economaidd'	Prawf marchnad lafur llym a rhestr alwedigaeth	Mewnfudo cyfyngedig
Yr Almaen	Cyfyngu ar fewnfudo tra'n caniatáu i bobl fedrus iawn ddod i mewn Cystadlu â chyrchfannau eraill am y rhai mwyaf medrus	Preswylfa barhaol ar gyfer tramorwyr medrus a chyflog uchel Amodau llym i eraill Peth posibilrwydd i gyn-fyfyrwyr	Mewnfudo cyfyngedig, yn bennaf newid statws myfyrwyr ac eraill Mae llif yn brin o ddisgwyliadau
Siapan	Derbyn mudo medrus iawn tra'n cadw'r cyfyngiad ar fewnfudo sgiliau isel	Diffiniad llym o swyddi medrus Caniatáu i fyfyrwyr tramor chwilio am waith	Ychydig iawn o fudo sgil uchel er gwaethaf bod yn agored Mae rhai myfyrwyr yn parhau i gael gwaith

Gwlad	Cefndir Polisi	Iechyd a Lles	Canlyniad a materion i'w monitro
Yr Iseldiroedd	Lleihau mewnfudo gan bobl ag ychydig o sgiliau ac ychydig o Iseldireg	Eithriadau rhag profion iaith a marchnad lafur llym ar gyfer sgil uchel, cyflog uchel	Defnydd boddhaol o drwydded sgil uchel, yn bodloni disgwyliadau Mae rhai cyflogwyr yn dal i ddefnyddio trwydded waith safonol
Norwy	Amddiffyn gweithwyr brodorol wrth ddiwallu anghenion cyflogwyr Symud rhydd i fod i ddiwallu llawer o anghenion llafur	Cwotâu ar gyfer y rhan fwyaf o gategorïau sgil uchel Cynnig swydd yn hanfodol	Cwota wedi'i danysgrifio
Y Deyrnas Unedig	Dibynnu cymaint â phosibl ar symudiad rhydd Caniatáu i'r sgiliau uchaf ddod i mewn tra'n cyfyngu ar fewnfudo'r llai medrus	System bwyntiau ar gyfer mudo gan y sgiliau uchaf; dim cwota Ceisir rhestr prinder ar gyfer gweithwyr medrus iawn Mynediad i fyfyrwyr rhyngwladol	System newydd eto i'w gwerthuso
Yr Unol Daleithiau	Amddiffyn gweithwyr brodorol wrth ddiwallu anghenion cyflogwyr Atal mewnfudo sgiliau isel a chyfyngu ar fewnfudo yn gyffredinol	Cwotâu ar gyfer y rhan fwyaf o gategorïau sgil uchel Cynnig swydd yn hanfodol Rhaglen fawr dros dro Ychydig o hwyluso i fyfyrwyr rhyngwladol	Roedd gormod o geisiadau am raglenni gyda rhestrau aros hir Mynediad at fisas amgen (cyfnewid, trosglwyddiadau IC, ac ati)

Mae'r astudiaethau a archwilir yn yr adran hon yn ymdrin ag amrywiaeth o fentrau i ddenu pobl o wahanol wledydd a rhanbarthau, gyda graddau amrywiol o lwyddiant. Yn ôl y grŵp o bobl y mae ardal yn ceisio eu denu, gellir ystyried gwahanol strategaethau. Yn gyffredinol, gallai datblygu dealltwriaeth fanwl o'r heriau demograffig a phoblogaeth penodol a wynebir gan ardal fod yn gam cyntaf wrth ddyfeisio strategaeth i ddenu pobl. Er enghraifft, a yw'n grŵp oedran penodol sy'n dirywio neu bobl â set sgiliau penodol?

Unwaith y deellir y mater, yna gellir datblygu a gweithredu offer polisi megis ymgyrchoedd marchnata, rhaglenni denu gweithwyr o bell a mentrau eraill. Mae ymchwil yn dal i gael ei datblygu ar effaith pandemig Covid-19 ar symudiadau mudo gwledig, gyda gwledydd fel Canada, Sbaen a Sweden yn cael eu harchwilio. Efallai y bydd y rhain yn rhoi gwybodaeth ddefnyddiol i Gymru yn y dyfodol.

Gweler Atodiad 3 am grynodedb o fentrau a adolygwyd ar y thema denu pobl.

Casgliad

Mae heneiddio a dirywiad poblogaeth wedi dod yn faterion hollbwysig mewn nifer cynyddol o wledydd, ac yn gynyddol yng Nghymru. Mae Cymru mewn perygl mawr o heneiddio a dirywiad yn y boblogaeth, gyda marwolaethau yn uwch na genedigaethau ers 2011 a'r rhan fwyaf o'r twf yn y boblogaeth ymhlith y rhai dros 65 oed. Mae heneiddio a dirywiad y boblogaeth yn cyflwyno amrywiaeth o risgiau i economi Cymru drwy arwain o bosibl at weithlu a sylfaen drethi sy'n crebachu, a llai o grant bloc gan lywodraeth y DU. Ar yr un pryd, mae'n cynyddu'r galw am wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol. Mae gan Gymru hefyd heriau penodol sy'n bodoli eisoes, megis economi cynhyrchiant isel, twf isel a sgiliau isel o gymharu â'r rhan fwyaf o ardaloedd eraill yn y DU. Gallai hyn gael ei waethygu gan boblogaeth sy'n heneiddio a dirywiad. Mae rhai ardaloedd yng Nghymru, megis Ceredigion a Gwynedd mewn perygl arbennig o ddiboblogi a heneiddio, gyda chanlyniadau i'w heconomi leol a'u gallu i ddenu neu gadw pobl a phobl ifanc economaidd weithgar.

Yn yr adroddiad hwn rydym wedi canolbwyntio'n bennaf ar ymatebion polisi rhyngwladol i heneiddio a dirywiad y boblogaeth o safbwynt economaidd, gyda'r nod o gynyddu maint y boblogaeth o oedran gweithio trwy: ffrwythlondeb, cadw'r boblogaeth a denu mewnfwydwr.

Mae'r sylfaen dystiolaeth yn tyfu ond yn amrywio ar draws y tri dimensiwn hyn, gyda pheth tystiolaeth gref o 'beth sy'n gweithio' i'w ddefnyddio mewn perthynas â ffrwythlondeb, ond yn llai felly mewn perthynas â chadw ac atyniad. Rhan o'r rheswm am hyn yw'r heriau methodolegol o gynllunio a chynnal gwerthusiadau cadarn dros gyfnodau hir o amser, pan fo cyd-destunau polisi'r rhan fwyaf o wledydd yn ei gwneud hi'n anodd ynysu 'achos ac effaith' unrhyw ymyriad neu raglen benodol. Wrth i boblogaeth heneiddio a dirywiad barhau i ddod yn fwy o ffocws polisi ar gyfer nifer cynyddol o wledydd, mae'n debygol y bydd y sylfaen dystiolaeth yn tyfu. Oherwydd gwendid y dystiolaeth mewn perthynas â pholisïau i gadw a denu pobl, pe bai Llywodraeth Cymru yn dewis datblygu ymyriad polisi yn y naill ardal neu'r llall, mae'n debygol y byddai angen cynlluniau peilot a gwerthusiadau ar raddfa fach.

Serch hynny, mae amrywiaeth o ddulliau polisi rhyngwladol effeithiol ar gyfer heneiddio a dirywiad y boblogaeth, y mae llawer o dystiolaeth iddynt, ac y gellid eu gweithredu neu adeiladu arnynt yng Nghymru. O ran ffrwythlondeb, er enghraifft, mae tystiolaeth gref i awgrymu bod polisïau o blaid teuluoedd fel polisïau gofal plant mwy hael ac absenoldeb rhiant yn gysylltiedig â mwy o ffrwythlondeb, i'r graddau y gallai hyn helpu gwledydd â ffrwythlondeb isel i gynyddu ffrwythlondeb i'r cyfradd amnewid.

Mae lle sylweddol i ehangu gofal plant ac absenoldeb rhiant yng Nghymru (a'r DU), yn bennaf oherwydd bod hyn yn debygol o fod â'r fantais ychwanegol o alluogi mwy o gyfranogiad gweithlu ymhlith rhieni. Mae tystiolaeth Ewropeaidd gymharol yn awgrymu bod rhywfaint o le hefyd i wella mynediad at dechnoleg atgenhedlu gynorthwyol yng Nghymru. Byddai hyn hefyd yn cefnogi hawl ddynol pobl i ddewis a ydynt am gael plant ai peidio. Mae rhywfaint o dystiolaeth gynyddol hefyd am effaith andwyol llygredd aer a "chemegau am byth" felly gallai ymdrechion i fynd i'r afael â'r materion hyn gael effaith gadarnhaol hirdymor ar ffrwythlondeb, er bod llai o dystiolaeth ynghylch pa ymyriadau polisi sy'n debygol o "weithio" . Yr hyn sy'n amlwg o enghreifftiau gwledydd rhyngwladol yw bod cymysgedd o bolisïau strategol a chyd-gefnogol yn debygol o fod yn fwyaf effeithiol, sy'n annog ac yn galluogi ffrwythlondeb ac absenoldeb rhiant, tra hefyd yn galluogi rhieni i ddychwelyd i'r gwaith trwy fynediad at ofal plant fforddiadwy.

Mae'r dystiolaeth ar gyfer ymatebion polisi rhyngwladol yn ymwneud â chadw'r boblogaeth a denu mewnfudwyr yn fwy cymysg, er bod rhai mewnwleidiadau defnyddiol y gellir eu tynnu o'r sylfaen dystiolaeth. Mae llawer o'r ffactorau allweddol sy'n debygol o bennu cadw'r boblogaeth yn rhai a fydd hefyd yn penderfynu ar benderfyniadau mewnfudo, megis cyfleoedd gwaith, addysg a hyfforddiant, mynediad at wasanaethau cyhoeddus o ansawdd uchel, tai, a chysylltedd digidol a thrafnidiaeth.

Mae grwpiau gwahanol yn debygol o flaenoriaethu'r ffactorau gwthio a thynnu hyn i wahanol raddau, er bod pobl o oedran gweithio dro ar ôl tro yn dweud bod cyfleoedd gwaith yn hollbwysig.

Amlygodd tystiolaeth yn ymwneud â chadw ac atyniad hefyd y ffordd orau o ddylunio a gweithredu polisiau yn y gofod hwn. Yn benodol, datgelodd ymdrechion rhyngwladol i gadw a denu pobl yr angen am ymdrech ar y cyd rhwng y rhanddeiliaid amrywiol sy'n chwarae rhan mewn cadw a/neu ddenu pobl, er enghraifft prifysgolion yn gweithio gyda llunwyr polisi a chyflogwyr i gadw graddedigion; neu lunwyr polisi ar wahanol lefelau yn gweithio gyda chyflogwyr, llywodraethau lleol a darparwyr gwasanaethau cyhoeddus i dargedu dirywiad poblogaeth mewn ardaloedd gwledig; ynghyd â strategaeth gydgyssylltiedig (Crow, 2010). Roedd tystiolaeth hefyd yn amlygu gwerth llywodraethau a gweithredwyr sefydliadol eraill yn gweithio ar y cyd â dinasyddion i ddeall y problemau a datblygu atebion ar y cyd, er enghraifft trwy weithio gyda graddedigion i ddeall beth fyddai'n eu galluogi i aros, neu drwy weithio gyda chymunedau lleol i adeiladu ar sail dealltwriaeth agos o ddeinameg lleol newid ac anghenion yr economi leol wrth ddylunio polisiau cadw neu ddenu. Wrth gadw a denu pobl, pwysleisiwyd pwysigrwydd cysylltu ac alinio polisiau ac arferion cenedlaethol a lleol.

Roedd tystiolaeth a adolygwyd mewn perthynas â'r tri maes – ffrwythlondeb, cadw ac atyniad – hefyd yn pwysleisio pwysigrwydd ystyried cymysgeddau polisi, oherwydd bod polisiau unigol yn annhebygol o gyflawni'r newid cyffredinol a ddymunir, ond hefyd oherwydd bod angen dylunio a gweithredu polisiau mewn ffyrdd sy'n yn atgyfnerthu ei gilydd ac yn gefnogol, yn hytrach na thanseilio. Er enghraifft, mewn perthynas â ffrwythlondeb, mae angen i ofal plant, absenoldeb rhiant a chymhellion ariannol fel 'bonysau babanod' gael eu cynllunio a'u gweithredu mewn ffyrdd sy'n cefnogi ei gilydd sy'n seiliedig ar wybodaeth am yr hyn y mae rhieni ei angen a'i eisiau, a'r hyn fydd yn gweithio yng nghyd-destun y Gymraeg. O ran cadw ac atyniad, bydd canolbwyntio ar faterion unigol, megis ail gartrefi neu fand eang, yn annhebygol o greu'r amodau angenrheidiol ar gyfer twf demograffig. Ar y llaw arall, os gellir creu'r cyfuniad cywir o amodau cymdeithasol, economaidd a diwylliannol, yna mae gan Gymru a'i chymunedau gyfle i greu effeithiau troellog cadarnhaol lle mae ffrwythlondeb cynyddol, dargadwedd a mewnfudo yn cyfrannu at lesiant pawb yn y gymuned.

Er bod rhai ymyriadau a adolygir yn yr adroddiad hwn, megis rhoi fisas neu ddinasyddiaeth i fewnfudwyr rhyngwladol, y tu hwnt i gwmpas yr hyn y mae gan Lywodraeth Cymru y pŵer i'w wneud, mae mwyafrif helaeth yr ymyriadau o fewn cymhwysedd Llywodraeth Cymru.

Hyd yn oed gyda mewnfudo, er bod penderfyniadau ynghylch cwotâu trosfwaol a gofynion mynediad yn cael eu cadw i lywodraeth y DU, mae gan Lywodraeth Cymru reolaeth dros rai o'r mecanweithiau sy'n annog (neu'n atal) pobl i symud i Gymru o weddill y DU, megis rhaglenni atyniadau ac aneddiadau, tai, gwasanaethau cyhoeddus, trafnidiaeth a chysylltedd. Yn ogystal, mae'r polisiau rhyngwladol effeithiol a nodwyd mewn perthynas â ffrwythlondeb i gyd o fewn cymhwysedd Llywodraeth Cymru, er mewn llawer o achosion byddai angen i drysorlys Cymru ddod o hyd i'r adnoddau sydd eu hangen i wireddu'r rhain.

Er bod yr adroddiad hwn wedi canolbwyntio ar ffyrdd o fynd i'r afael â risgiau economaidd a chyllidol sy'n gysylltiedig â heneiddio a dirywiad y boblogaeth, nid ffenomenau economaidd yn unig mo'r rhain; mae poblogaeth sy'n heneiddio a dirywiad hefyd yn peri risgiau i wead cymdeithasol a diwylliannol llawer o gymunedau Cymreig, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Mae tystiolaeth o wledydd eraill yn amlygu'r "effeithiau troellog negyddol" a all ddod i'r amlwg pan fydd cymunedau'n heneiddio ac yn dirywio; pan fydd pobl a busnesau'n gadael ardal gall ddod yn fwyfwy anodd naill ai cadw trigolion presennol, denu newydd-ddyfodiaid posibl neu greu amgylchedd lle mae'n bosibl neu'n ddymunol cael plant (Llywodraeth yr Alban, 2021b). Y tu ôl i'r pryderon polisi hyn, mae dimensiynau dynol pobl sy'n teimlo na allant aros yn y gymuned neu symud i'r gymuned y byddent yn ei dymuno'n ddelfrydol, a gormod o bobl nad ydynt yn gallu cael y nifer o blant y maent eu heisiau.

Gallai llunio polisïau ystyried yr ystod lawn o nodau llesiant y gallai ymyriadau yn y maes hwn effeithio arnynt. Er y gallai polisïau i gynyddu maint y boblogaeth – megis rhaglenni denu talent – wella ffyniant economaidd lleol a chenedlaethol, gallent gael canlyniadau negyddol anfwriadol ar nodau llesiant eraill, megis cyfrifoldeb byd-eang, diwylliant ac iaith Gymraeg a chydlyniant cymunedol. Rydym yn awgrymu y gallai llesiant cenedlaethol a chymunedol, yn hytrach na thwf demograffig neu economaidd, fod yn ganlyniadau a mesurau llwyddiant allweddol. Un fantais o ddatblygu strategaeth boblogaeth genedlaethol, fel sydd wedi'i datblygu yn yr Alban, yw ei bod yn darparu ysgogiad a 'cherbyd' i ystyried y mater hwn o ystod ehangach o safbwyntiau polisi. Mae strategaeth yr Alban yn nodi rhaglen waith i fynd i'r afael â'i heriau poblogaeth a harneisio cyfleoedd newydd.

Wrth ystyried sifftiau demograffig, mae hefyd yn bwysig cydnabod a manteisio ar y cyfleoedd, yn ogystal â'r risgiau, fel yr archwiliwyd yn strategaeth poblogaeth yr Alban, a all ddod yn sgîl heneiddio a dirywiad yn y boblogaeth. Gallai dirywiad yn y boblogaeth droi'n allyriadau carbon is, llai o ddefnydd o adnoddau a phrisiau tai is, ac mae pobl hŷn yn dod ag ystod eang o ddoniau, asedau a sgiliau gyda nhw. Er enghraifft, gwyddom fod pobl hŷn yn debygol o ddarparu cymorth ariannol a gofal i'w teuluoedd ehangach, yn ogystal â bod, ar gyfartaledd, yn fwy tebygol o wirfoddoli yn eu cymunedau lleol (Harper, 2022; Llywodraeth Cymru, 2020a).

Byddai dadansoddiad trylwyr o'r risgiau a'r cyfleoedd y mae poblogaeth sy'n heneiddio a dirywiad yng Nghymru yn debygol o'u cyflwyno, gan gynnwys ar gyfer gwahanol grwpiau ac ardaloedd, yn helpu i lywio'r gwaith o ystyried a dylunio polisïau yn y maes hwn.

Mae gan Gymru ei hun hefyd rai cryfderau a chyfleoedd posibl y gellir manteisio arnynt fel rhan o'i hymateb i boblogaeth sy'n heneiddio a dirywiad. Yn nodedig, gellid defnyddio ei ddwysedd poblogaeth isel, ei hamgylchedd naturiol a'i diwylliant a'i hanes unigryw i bwysleisio'r ansawdd bywyd a llesiant gwell y gall pobl eu mwynhau yng Nghymru o gymharu â lleoedd eraill fel Lloegr. At hynny, gallai'r symudiad tuag at weithio o bell (WCPP, 2021) olygu bod Cymru mewn sefyllfa dda i elwa ar weithwyr medrus yn adleoli, yn enwedig gan fod prisiau tai Cymru yn parhau'n isel o gymharu ag ardaloedd eraill y DU (Portes, nd).

Mae heneiddio a dirywiad poblogaeth yn newidiadau demograffig hirdymor, aml-achosol a chymhleth y mae nifer cynyddol o lywodraethau ledled y byd yn ceisio mynd i'r afael â nhw, gyda lefelau amrywiol o lwyddiant. Serch hynny, mae'r dystiolaeth a adolygwyd yma wedi dangos bod camau pendant y gall Llywodraeth Cymru eu cymryd i wella'r graddau y mae cymunedau Cymreig yn lleoedd y mae pobl eisïau ac yn gallu cael plant ynddynt, yn aros ynddynt, ac yn gyrchfannau deniadol ar gyfer mudo.

Cyfeirnodau

Alma Economics (2021). **The right to adequate housing in Wales: The evidence base.** Ar gael yn: sheltercymru.org.uk/wp-content/uploads/2022/01/Alma-Economics-Back-the-Bill-Phase-1-Full-Report.pdf

Bauernschuster, S., Hener, T. and Rainer, H. (2014) **Children of a (policy) revolution: The introduction of universal child care and its effect on fertility.** Papur Gwaith CESifo, Rhif 4776, Canolfan Astudiaethau Economaidd a Sefydliad ifo (CESifo). Munich. Ar gael yn: www.cesifo.org/en/publications/2014/working-paper/children-policy-revolution-introduction-universal-child-care-and.

BBC (2018) **IVF: NHS couples 'face social rationing'.** Newyddion y BBC. 20 Gorff. Ar gael yn: www.bbc.com/news/uk-england-44884503

BBC (2019). **The doctor trying to solve the mystery of male infertility.** Newyddion y BBC. 29 Hyd. Ar gael yn: www.bbc.com/news/uk-scotland-tayside-central-50180235

Bergsvik, J., Fauske, A. a Kaldager Hart, R. (2021) 'Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-) experimental literature', **Population and Development Review**, 47(4): 913-964. doi: doi.org/10.1111/padr.12431

Bernsen, N.R., Crandall, M.S., Leahy, J.E., Abrams, J.B. a Colocousis, C.R. (2022). 'Do rural youth want to stay rural? Influences on residential aspirations of youth in forest-located communities.' **Community Development**, pp.1-19. doi: doi.org/10.1080/15575330.2021.1998170.

Bevan Foundation. (2005). **A childcare revolution in Wales.** Ar gael yn: www.bevanfoundation.org/resources/a-childcare-revolution-in-wales/

Bissonnette F, Phillips S, Sampalis J, Dahdouh EM, St-Michel P, Buckett W, Kadoch IJ, Mahutte N. (2019). 'Impact of government health coverage for ART: The results of a 5-year experience in Quebec'. **Reproductive Biomedicine and Society Online**, 16(8): 32-37. doi: [10.1016/j.rbms.2019.01.002](https://doi.org/10.1016/j.rbms.2019.01.002).

Brandt, N. (2018). **The "family 500+" child allowance and female labour supply in Poland.** Ar gael yn: ibs.org.pl/app/uploads/2018/03/IBS_Working_Paper_01_2018.pdf

Brough, M. a Sheppard, P. (2022). 'Fertility Decision-Making in the UK: Insights from a Qualitative Study among British Men and Women'. **Social Sciences**. 11(9):409. doi: doi.org/10.3390/socsci11090409

Bucelli, I. and Mcknight, A. (2022). **Poverty and social exclusion: review of international evidence on early childhood education and care.** Ar gael yn: www.wcppp.org.uk/wp-content/uploads/2022/09/211021-WCPPP-Poverty-Review-Early-childhood-education-and-care.pdf.

Cardiff Public Service Board (2017), **Cardiff Liveable City Report.** Ar gael yn: www.cardiffpartnership.co.uk/wp-content/uploads/2020/12/LCR-2017-English-Final.pdf

Carré, J., Gatimel, N., Moreau, J., Parinaud, J. a Léandri, R. (2017). 'Does air pollution play a role in infertility?: a systematic review'. **Environmental Health**, 16(1). doi: doi.org/10.1186/s12940-017-0291-8.

Centre for Cities. (2016). **The Great British brain drain: where graduates move and why.** Ar gael yn: www.centreforcities.org/publication/great-british-brain-drain-where-graduates-move-and-why/

Centre for Cities. (2019). **What lies behind Glasgow's graduate retention success story?** Ar gael yn: www.centreforcities.org/blog/what-lies-behind-glasgows-graduate-retention-success-story/

Centre for Public Impact (2017). **Tackling the declining birth rate in Japan.** Ar gael yn: www.centreforpublicimpact.org/case-study/tackling-declining-birth-rate-japan

Cilluffo, A. a Ruiz, N. (2019). **World population growth is expected to nearly stop by 2100.** Canolfan Ymchwil Pew. Ar gael yn: www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/17/worlds-population-is-projected-to-nearly-stop-growing-by-the-end-of-the-century/.

Clark, R.L., Ogawa, N., Kondo, M. a Matsukura, R. (2010). 'Population decline, labor force stability, and the future of the Japanese Economy.' **European Journal of Population / Revue européenne de Démographie**, 26(2), pp.207–227. doi: doi.org/10.1007/s10680-009-9179-9.

Clean Air Fund (2022). **The pathway to healthy air in the UK.** Ar gael yn: s40026.pcdn.co/wp-content/uploads/The-Pathway-to-Healthy-Air-in-the-UK.pdf.

CNN (2019). **Inside the Japanese town that pays cash for kids.** Ar gael yn: edition.cnn.com/2018/12/27/health/japan-fertility-birth-rate-children-intl/index.html.

Cohen, N.J., Yao, M., Midya, V., India-Aldana, S., Mouzica, T., Andra, S.S., Narasimhan, S., Meher, A.K., Arora, M., Chan, J.K.Y., Chan, S.-Y., Loy, S.L., Minguez-Alarcon, L., Oulhote, Y., Huang, J. a Valvi, D. (2023). 'Exposure to perfluoroalkyl substances and women's fertility outcomes in a Singaporean population-based preconception cohort.' **Science of The Total Environment**, 873, p.162267. doi: doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.162267.

County Times (2021) **Rural depopulation 'one of the greatest threats' facing mid Wales.** Ar gael yn: www.countytimes.co.uk/news/19267252.rural-depopulation-one-greatest-threats-facing-mid-wales

Crofting Commission (2022). **Crofting Commission Annual Report and Accounts 2021 / 2022.** Ar gael yn: crofting.scotland.gov.uk/userfiles/file/annual_report_and_accounts/crofting-commission-annual-report-2021-22-english-gaelic.pdf

Crow, H. (2010). **Factors influencing rural migration decisions in Scotland: An analysis of the evidence.** Ymchwil Gymdeithasol Llywodraeth yr Alban. www.gov.scot/publications/factors-influencing-rural-migration-decisions-scotland-analysis-evidence/#:~:text=Factors%20Influencing%20Rural%20Migration%20Decisions%20The%20%27push%27%2C%20%27pull%27%2C,others%20to%20move%20into%20or%20return%20to%2

Doepke, M, Hannusch, F., Kindermann, F. a Tertilt, M. (2022). **The economics of fertility: A new era.** National Bureau of Economic Research Working Paper No. 29948, Cambridge, MA: NBER. Ar gael yn: www.nber.org/system/files/working_papers/w29948/w29948.pdf

Dove, D (2003), *The Brain Drain and Retention of Health Professionals in Africa, A case study prepared for a Regional Training Conference on Improving Tertiary Education in Sub-Saharan Africa: Things That Work!*. Ar gael yn: www.researchgate.net/publication/265108883_The_Brain_Drain_and_Retention_of_Health_Professionals_in_Africa_The_Brain_Drain_and_Retention_of_Health_Professionals_in_Africa

Driel, E. (2020). 'Refugee settlement and the revival of local communities: Lessons from the Riace model', **Journal of Modern Italian Studies**, 25(2): 149–173. Ar gael yn: www.researchgate.net/publication/340703774_Refugee_settlement_and_the_revival_of_local_communities_lessons_from_the_Riace_model

EIU (2018) **Fertile ground. How can Japan raise its fertility rate?** Ar gael yn: www.eiu.com/graphics/marketing/pdf/Fertility-in-Japan-EIU.pdf

The Economist (2022). **Richer societies mean fewer babies. Right?**. Ar gael yn: www.economist.com/finance-and-economics/2022/09/15/richer-societies-mean-fewer-babies-right

Financial Times (2023), **Falling birth rate highlights UK's demographic challenges**. Ar gael yn: www.ft.com/content/378253f2-a7a6-4c2d-a9e9-aa228f6ad547

Fincham, A. (2021). **European Atlas of Fertility Treatment Policies**. Fertility Europe. Ar gael yn: fertilityeurope.eu/european-atlas-of-fertility-treatment-policies/

Finnish Government (2023), **Talent Boost Finland**, Ar gael yn: tem.fi/en/talent-boost-en

Glass, J., McMorrán, R., Jones, S., Maynard, C., Craigie, M., & Weeden, A. (2020). **Case studies of island repopulation initiatives**. Scotland's Rural College (SRUC). Ar gael yn: pure.sruc.ac.uk/ws/portalfiles/portal/27030794/Case_Studies_of_Repopulation_Initiatives_Final_Report.pdf

Gordon, I. R. (2015). 'Ambition, human capital acquisition and the metropolitan escalator'. **Regional Studies**, 49 (6). pp. 1042-1055.

Hærvig, K.K., Petersen, K.U., Hougaard, K.S., Lindh, C., Ramlau-Hansen, C.H., Toft, G., Giwercman, A., Høyer, B.B., Flachs, E.M., Bonde, J.P. a Tøttenborg, S.S. (2022). 'Maternal exposure to per- and polyfluoroalkyl substances (pfas) and male reproductive function in young adulthood: combined exposure to seven PFAS.' **Environmental Health Perspectives**, 130(10). doi: doi.org/10.1289/ehp10285.

Hagar, H. (2021). **Just the Tip of the Iceberg: The First Few Months of the Rural and Northern Immigration Pilot**. Ar gael yn: www.northernpolicy.ca/upload/documents/publications/briefing-notes/hagar_rnip_researchreport_en.pdf

Harper, S. (2022) **The positive impacts of an ageing population**. Age International. Ar gael yn: www.ageinternational.org.uk/policy-research/expert-voices/the-positive-impacts-of-an-ageing-population/

Healthy Debate. (2019). **Funded IVF in Ontario: How the Ontario fertility program has changed IVF**. Ar gael yn: healthydebate.ca/2019/02/topic/funded-ivf-ontario/

Higher Education Statistics Agency (HESA) (2022), **'Getting a move on: The creation of a new graduate mobility marker'**. Ar gael yn: www.hesa.ac.uk/insight/29-11-2022/new-graduate-mobility-marker

Hoorens, S., Gallo, F., Cave, J. a Grant, J. (2007). 'Can assisted reproductive technologies help to offset population ageing?: An assessment of the demographic and economic impact of ART in Denmark and UK.' **Human Reproduction**. Ar gael yn: www.rand.org/pubs/external_publications/EP20070917.html

Houston, D., Findlay, A., Harrison, R. a Mason, C. (2008). 'Will attracting the "creative class" boost economic growth in old industrial regions? A case study of Scotland', **Geografiska Annaler: Series B, Human Geography**, 90(2): 133-149. doi: doi.org/10.1111/j.1468-0467.2008.00283.x.

Grove, J (2023). 'International Researchers eye UK exit over health surcharge hikes'. **Times Higher Education**. 31 August 2023. Ar gael yn: www.timeshighereducation.com/news/international-researchers-eye-uk-exit-over-health-surcharge-hikes

Hrytsai, L. (2021), 'Evaluation of the Family 500+ programme: National and international perspectives', **Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia**, Vol. xxviii, 2, doi:10.17951/k.2021.28.2.101-118.

Ifan, G. a Poole, E. (2018). **The Welsh tax base: risks and opportunities after fiscal devolution.** Ar gael yn: www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/2018/07/The-Welsh-Tax-Base-_WCPP-Final-180627.pdf

IMF (2020). **Lessons from Singapore on raising fertility rates – IMF F&D.** Ar gael yn: www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2020/03/lessons-from-singapore-on-raising-fertility-rates-tan.

Independent Review of Affordable Housing Supply (2019), **Final Report.** Ar gael yn: www.gov.wales/sites/default/files/publications/2019-04/independent-review-of-affordable-housing-supply-report_0.pdf

Koschalka, B. (2020). **No boost to births from Poland's flagship child-benefit scheme, government admits.** Notes From Poland. Ar gael yn: notesfrompoland.com/2020/01/23/no-boost-to-birth-rate-from-polands-flagship-child-benefit-scheme-government-admits/

Kuptsch, C., Pang, E. F; Abella, M., (2006). **Global Competition for Skilled Workers.** International Institute for Labour Studies, International Labour Organization. Geneva: International Institute for Labour Studies. Ar gael yn: labordoc.ilo.org/discovery/fulldisplay/alma993856503402676/41ILO_INST:41ILO_V2

Kay, R. (2023). **Tackling Rural Depopulation.** WCPP. Cyhoeddiadau ar y gweill

Levine, H., Jørgensen, N., Martino-Andrade, A., Mendiola, J., Weksler-Derri, D., Jolles, M., Pinotti, R. a Swan, S.H. (2022). 'Temporal trends in sperm count: a systematic review and meta-regression analysis of samples collected globally in the 20th and 21st centuries.' **Human Reproduction Update.** doi: doi.org/10.1093/humupd/dmac035.

Milligan, K. (2005). 'Subsidizing the stork: new evidence on tax incentives and fertility', **The Review of Economics and Statistics**, 87(3): 539-555. Ar gael yn: www.jstor.org/stable/40042947

Morris-Lange, S. (2019). **Retention of International Students/Graduates in Canada, Germany, and the Netherlands.** Ar gael yn: www.icmpd.org/file/download/48186/file/

Atodiad 1: Crynodeb o fentrau a adolygwyd ar y thema hybu ffrwythlondeb

Gwledydd	Mentegarwch	Effaith	Tystiolaeth
Ewrop, UDA, Canada ac Awstralia	Polisiau teulu: gofal plant a ariennir ac absenoldeb rhiant	"effeithiau parhaol a sylweddol ar ffrwythlondeb ar gyfer diwygiadau mawr i ofal plant cyhoeddus ac absenoldeb rhiant"	Adolygiad systematig o 335 o astudiaethau, 2021
Norwy 1970au	Cynnydd mewn argaeledd gofal plant, mynediad, a chost	Pob cynnydd % pwynt yn y ddarpariaeth gofal plant = cynnydd o 0.7% yn nifer y merched o blant	Adolygiad systematig o 335 o astudiaethau, 2021 Yn debyg yng Ngwlad Belg, Ffrainc a'r Almaen
Yr Almaen	Gweithredu slotiau gofal plant fesul cam yn lleol	Cynnydd o 10% yn y ddarpariaeth gofal plant = 1.2% o gynnydd mewn genedigaethau fesul 1000 o fenywod	Ymchwil academaidd gyda RhCT de facto
Awstria	Dyblu absenoldeb rhiant o 12 i 24 mis	Tebygolrwydd 5.7% yn uwch o enedigaeth arall, yn enwedig i fenywod sy'n ennill mwy o gyflog	Adolygiad systematig 2021 o 335 o astudiaethau Cefnogir mewn gwledydd Eingl-Sacsonaidd
Quebec o 1988	Trosglwyddiadau arian parod (buddiannau cyffredinol), yn arbennig o uchel ar gyfer trydydd genedigaethau	Cynnydd o hyd at 12% ar ffrwythlondeb	Astudiaeth hydredol academaidd, ond cwmp cymharol yn y tymor hir

Gwledydd	Mentergarwch	Effaith	Tystiolaeth
Gwlad Belg, Ffrainc, Sgandinafia	Gofal plant: rhad, ar gael, cofleidiol	Lefelau ffrwythlondeb uwch na gwledydd incwm uchel eraill	Adroddiad y Cenhedloedd Unedig, dim gwerthusiad
Taiwan, Ontario	Cyllid Technoleg Atgennedlu â Chymorth	Mwy o fabanod ART AC wrth i fwy o enedigaethau i fenywod hŷn, mae potensial ART yn cynyddu (ee, Sbaen)	Effaith gadarnhaol fach wedi'i gwerthuso
Yr Alban	Bocs babi, oriau gofal plant am ddim, taliad plentyn, hyblygrwydd yn y gweithle, gofal mamolaeth	Anhysbys: polisi newydd	Dim
Singapôr	Cymysgedd: absenoldeb mat â thâl, cymorthdaliadau gofal plant, rhyddhad treth, rhoddion	Negyddol (1.49 plentyn fesul menyw hyd at 1.16 2001-18)	Ymchwil academaidd amrywiol
Siapan	Cymysgedd: cymorthdaliadau gofal plant, gwaith hyblyg, anrhegion	TFR cyfyngedig (Cyfradd Ffrwythlondeb Gyfanswm) 1.37 i 1.42 (2008-14) + llai o gyfranogiad menywod yn y gwaith	Felin drafod a thystiolaeth y llywodraeth
Nagicho	Cymysgedd o bolisiau mwy hael: rhodd geni, meithrinfeydd dan arweiniad gwirfoddolwyr, tai â chymhorthdal	Cadarnhaol TFR: 1.4 i 2.8 (2004-15)	Tystiolaeth lluosog

Atodiad 2: Crynodeb o fentrau a adolygwyd ar y thema cadw pobl

Gwledydd	Mentegarwch	Effaith	Tystiolaeth
Siapan	Mynd i'r afael â diboblogi mewn ardaloedd anghysbell gyda chymysgedd o bolisiau	Anhysbys	Anhysbys
Yr Alban	Talent Ffres: cadw graddedigion trwy gydweithio â chyflogwyr i ddarparu swyddi	2200 o fyfyrwyr yn cofrestru mewn 3 blynedd ond pryder ynghylch y mathau o swyddi sydd ar gael	Adolygiad tystiolaeth gan Lywodraeth yr Alban a thystiolaeth academaidd
Y Deyrnas Unedig	Gwell cysylltiad rhwng prifysgolion, y llywodraeth a marchnadoedd cyflogaeth lleol	Cyflogi graddedigion yn ardal prifysgol	Ymchwil academaidd
Ewrop	Cymysgedd o bolisiau sy'n mynd i'r afael â diboblogi mewn ardaloedd anghysbell: creu swyddi mewn sectorau penodol sy'n bodoli yn yr ardal leol, trawsnewid y tai a gynigir i weddu i fewnfudo a chadw, gwella trafndiaeth	Cadarnhaol	Prosiect Horizon2020 yn coladu tystiolaeth o astudiaethau achos bach
Canada, Ffrainc, yr Eidal, UDA, y DU	Gweithio o bell i fenywod mewn ardaloedd gwledig	Cyfle i wella cyflogaeth wledig ond angen sicrhau ansawdd a mynediad cyfartal i fand eang	Dadansoddiad OECD

Gwledydd	Mentegarwch	Effaith	Tystiolaeth
Awstralia	Polisi Ymfudo Medrus i Raddedigion wedi'i anelu at gadw graddedigion prifysgol i gynlluniau graddedigion mewn ardaloedd gwledig	Llwyddiannus wrth ddenu a chadw myfyrwyr i feysydd fel addysgu a gofal iechyd, a denu gweithwyr i ardaloedd gwledig lle mae'r broblem o boblogaeth sy'n heneiddio yn fwy difrifol, ond sydd wedi denu beirniadaeth oherwydd yr anghydraddoldebau a adroddwyd mewn ansawdd bywyd rhwng cyfranogwyr a dinasyddion brodoredig	Adolygiad academaidd Francisco Rowe, Jonathan Corcoran ac Alessandra Faggian (2013) Patrymau Symudedd Cyfalaf Dynol Tramor yn Awstralia: rôl myfyriwr graddedig 'newydd' cynllun fisa a pholisi datblygu gwledig, Daeryddwr Awstralia, 44:2, 177-195, DOI: 10.1080/00049182.2013.789589
Yr Iseldiroedd	Rhwydwaith Cenedlaethol Dirywiad y Boblogaeth, llwyfan i weithwyr proffesiynol, gweinyddwyr cyhoeddus ac aelodau gweithgar o'r cyhoedd rannu gwybodaeth a ffurfio partneriaethau.	Anhysbys	Dim
Yr Iseldiroedd	Cymdeithas Genedlaethol Cymunedau Bach – cymdeithas â 12 grŵp o aelodau mewn ardaloedd taleithiol llai. Mae'r rhain yn eu tro yn cefnogi mentrau gan drigolion lleol, grwpiau buddiant a chynghorau pentref mewn cymunedau bach. Gostyngiad yn y boblogaeth yw un o'u prif eitemau ar yr agenda.	Anhysbys	Anhysbys

Atodiad 3. Crynodeb o fentrau a adolygwyd ar y thema denu pobl

Gwledydd	Menter	Effaith	Tystiolaeth
Vermont ac Oklahoma (UDA)	Denu gweithwyr o bell i ardaloedd gwledig (ail-leoli, band eang, costau mannau gweithio ar y cyd).	Gweithwyr ar gyflogau uwch na'r cyfartaledd wedi'u denu; enillion net i'r economi leol.	Gwerthusiad gan gwmni ymgynghori (Smart Incentives, 2022).
Yr Alban	Talent Newydd a Brand yr Alban: denu gweithwyr.	Anhysbys	Ymchwil academaidd (Houston et al., 2008): canolbwyntio ar lefel leol, targedu cronfeydd talent ar gyfer sectorau allweddol a chrewyr busnes
Yr Alban	Cynllun peilot fisâu mewn ardal wledig gyda rhanddeiliaid lleol yn diffinio'r swyddi sydd eu hangen yn ogystal â fframwaith ar gyfer derbyn ymfudwyr newydd a'u helpu i ymgartrefu.	Anhysbys: peilot yn dechrau.	Dim gwerthusiad (Llywodraeth yr Alban).
Y Ffindir a'r Iseldiroedd	Denu gweithwyr a myfyrwyr medrus drwy wneud yn haws iddynt gyrraedd.	Anhysbys.	Dim gwerthusiad.

Gwledydd	Menter	Effaith	Tystiolaeth
Ffrainc, Awstria, Chile	Cyllid, fisa, hyfforddiant a desg gymorth i ddenu busnesau newydd.	Anhysbys.	Adroddiad gan yr OECD (2015) ond dim gwerthusiad.
Yr Almaen a'r Eidal	Symleiddio biwrocratiaeth a defnyddio grwpiau cymunedol lleol.	Integreiddio ffoaduriaid a mynd i'r afael â diboblogi.	Ymchwil academaidd (Driel, 2020).
Yr Unol Daleithiau	Tai a mudo.	Mae cysylltiadau cymdeithasol ac amwynderau yn cael effaith gryfach ar benderfyniadau mudo na chyflogau neu gostau tai.	Astudiaeth o fewn UDA yn 2009 yn defnyddio data cyfrifiad (2011).
Sgandinafia	Mentrau dinasyddiaeth i fewnfudwyr.	Dadansoddiad cymharol ar draws Denmarc, Sweden a Norwy. Roedd gwahanol ddulliau o annog dinasyddion i gymryd rhan a pherthyn yn dylanwadu ar i ba raddau yr oedd poblogaethau mudol yn teimlo eu bod yn gallu bod yn ddinasyddion gweithredol.	Canolfan Astudiaethau Lles Cymharol (2019).
Yr Alban	Cronfa Ailsefydlu Gwledig Argyll a Bute. Fe'i lanswyd yn 2016 i geisio denu dinasyddion economaidd weithgar i symud i ardal fwy gwledig. Roedd ffocws penodol ar ddatblygu busnesau bach a chanolig.	Pan gyflwynwyd y rhaglen yn wreiddiol, cyn iddi gau yn 2018, cafwyd 79 o ymgeiswyr llwyddiannus, a chyfanswm o 193 o drigolion newydd (gan gynnwys 56 o blant) yn yr ardal. Ail-lanswyd y gronfa yn 2021 (gweler isod).	Coleg Gwledig yr Alban

Gwledydd	Menter	Effaith	Tystiolaeth
Yr Alban	Cronfa Ailsefydlu Gwledig Argyll a Bute. Cronfa a lansiwyd yn 2021 sydd wedi cael £25 miliwn yr un gan lywodraethau'r Alban a'r DU, ac o leiaf £20 miliwn gan Gyngor Argyll a Bute a phartneriaid. Bydd hyn yn cael ei ddefnyddio i greu cyfleoedd i bobl sy'n byw yn y rhanbarth a denu buddsoddiad pellach. Mae meysydd ffocws allweddol yn cynnwys: dyframaethu, twristiaeth, tai, cysylltedd digidol a sgiliau ar gyfer economi wledig.	Nid oes adolygiad ffurfiol wedi'i gynnal eto, gan fod y prosiect yn dal yn eithaf newydd.	
Yr Alban	Cartrefi Porth Orkney, Swyddog Tai Gwag a Chynllun Paru Eiddo, sydd wedi'u cynllunio i ddenu dinasyddion i gymuned yr ynys fach.	Mae rôl y 'Swyddog Tai Gwag' wedi'i hystyried yn llwyddiant oherwydd cafodd 742 o gartrefi eu defnyddio unwaith eto ar draws yr Alban yn 2017 – 2018.	Adolygiad mewnol Llywodraeth Orkney
Iwerddon	Mae Arranmore Offshore Digital Hub yn ganolbwynt digidol alltraeth sy'n darparu man gwaith a rennir gyda chysylltedd band eang da i drigolion ac ymwelwyr.	Dechreuodd yn 2019 ond tarfodd COVID-19 arno, felly nid oes gwerthusiad eto.	Anhysbys.
Iwerddon	ymgyrch #cominghome	Anhysbys.	Anhysbys.

Gwledydd	Menter	Effaith	Tystiolaeth
Denmarc	Economi profiad Friederikshavn a Gwasanaeth Setliad – Cafodd yr economi leol ei hadfywio trwy sefydlu ‘economi profiad’, gyda chynigion megis gwyliau, digwyddiadau diwylliannol, ac atyniadau twristaidd. Dilynwyd hyn gan Wasanaeth Setliad a oedd yn cynnig tai a chyfleoedd gwaith i bobl sy’n symud i’r ardal, gan gynnwys cyfleoedd dysgu ieithoedd i ddinasyddion nad ydynt wedi’u brodori.	Canfu adolygiad academaidd o’r cynllun economi profiad cychwynol ei fod yn ffordd gadarnhaol o ychwanegu at economi sy’n seiliedig ar wasanaethau i raddau helaeth. Mae adolygiadau dilynol yn aneglur, ond mae ffigurau llywodraeth leol yn honni bod y gwasanaeth setliad wedi gweld cynnydd o 82% yn y boblogaeth rhwng 2012 a 2019 (nid yw effaith COVID yn hysbys ar hyn o bryd).	Adolygiad Academaidd: Hans Peter Therkildsen, Carsten Jahn Hansen ac Anne Lorentzen (2009) The Experience Economy and the Transformation of Urban Governance and Planning, European Planning Studies, 17:6, 925-941, DOI: 10.1080/096543109 02794059.
Ynysoedd Ffaro	Economi profiad Vágur sy’n seiliedig ar dwristiaeth, antur a chwaraeon	Anhysbys.	Anhysbys.
UDA	Rhaglen Maine Island Fellows – cynllun Cymrodoriaeth dwy flynedd i raddedigion sy’n cynnig tai fforddiadwy, hyfforddiant sgiliau a datblygiad proffesiynol, i’w hannog i weithio ar brosiect yn yr ardal.	Ni ddaethpwyd o hyd i adolygiad ffurfiol, ond mae’r rhaglen wedi ennill gwobrau rhagoriaeth.	Datganiad i’r Wasg

Gwledydd	Menter	Effaith	Tystiolaeth
Canada	Mae'r Fogo Island Inn a'r Shorefast Foundation yn fenter gymdeithasol sy'n cefnogi cymunedau lleol i greu cyfleoedd cyflogaeth mewn cymuned ôl-ddiwydiannol yn Newfoundland.	Daeth astudiaeth anwythol academaidd chwe blynedd o hyd i'r casgliad bod y rhaglen wedi llwyddo i adfywio'r economi leol a darparu cyflogaeth ochr yn ochr â chynnal cymeriad y gymuned.	Erthygl academaidd Erthygl yn The Conversation
Canada	Menter recriwtio a chadw pobl ifanc The Coasters Association.	Anhysbys.	Anhysbys.

Manylion yr Awduron

Mae **Eleanor MacKillop** yn Gydymaith Ymchwil yng Nghanolfan Polisi Cyhoeddus Cymru

Mae **Amanda Hill-Dixon** yn Uwch-gymrawd Ymchwil yng Nghanolfan Polisi Cyhoeddus Cymru

Mae **Cate Hopkins** yn ymgeisydd PhD yn Labordy Cyfiawnder Data Prifysgol Caerdydd

Mae **Charlotte Morgan** yn Swyddog Ymchwil yng Nghanolfan Polisi Cyhoeddus Cymru

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch ag;

Amanda Hill-Dixon

Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru

+44 (0) 29 2087 5345

info@wcpp.org.uk

Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru

Prifysgol Caerdydd
Sbarc | Spark
Heol Maendy
Caerdydd
CF24 4HQ

www.wcpp.org.uk/cy

029 2087 5345

info@wcpp.org.uk

@WCfPP

Economic
and Social
Research Council

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

CARDIFF
UNIVERSITY
PRIFYSGOL
CAERDYDD